

de qua agimus, idest, metu gravi incusso sentit *Sancti. dict. tract. de matrim. lib. 7. disp. 12. num. 5.* Facit illud de testabile Romanis exemplum Tarquini opprimentis Lucreciam, quæ oppressio non fuit [ut vulgò creditur] per vim præcisam, & absolutam, sed per conditionalem, id est metu incusso, ut verius testatur. *Appianus Alexandrinus. Deleguerre civili degli Romani lib. 2. §. Doppole discordie.*

31 Quia tamen curiosi dubitare poterunt qualiter Lucretia non potius morti, quam copulæ se obtulerit, siquidem ejus castitas adeò comendatur, & postea se ipsam interemit, advertendum duxi, quod secundum dictum auctorem, & alio, Tarquinius non solum comminatus fuit Lucretiæ mortem (hanc enim ipsa libenter subijcet) sed addidit occisurum insimul cum illa, & in eodem lecto positurum servum sic occisum, & famam sparsurum eos in copula reperisse, & ideo occidisse. Quod memorix suæ malum, timens Lucretia, consentit voluntati Tarquini, ne tamen dubitaretur invitam fuisse violentam, ipsa [vocata familia sua] rem patefecit, & statim, pugione ad pectus admoto, se ipsam interfecit.

Ad propositum revertendo, concludo etiam in dicto casu Inquisitioni locum esse. Neque obstant considerata in contrarium. Nam ad primum responderetur hunc casum esse expressum in *Ordinat.* siquem comprehenditur in illo quem exprimit, ut supra probavimus: Ad secundum responderetur, quod quanvis metu exorta voluntas, sit voluntas, tamen non est libera, sed factis coacta, unde ille coactus consensus non excusat à pena, quam incurrit ille, qui metum intulit, & ita incuentes metum, & eo adhibito consensum extorquentes, secundum varias negotiorum formas in jure puniuntur, ut notat *Glos. verbo, reddatur, in leg. si per*

impressionem Cod. de his qua vi, & neminem dubitare reor, quod non committit levius crimen graslator, qui scolpeta ad viatorem directa illi mortem minatur nisi bursam tradat, quam ille, qui per vim absolutam illam extorquet.

Tertius casus, in quo Inquisitio for. 32 mari debet ex dispositione *Ordin. dict. §. 31.* est, quando contingit, aliquod *incendium scelere factum, vulgo fogo posto.*

Declarandum est primò, ut hujus 33 Ordinationis dispositio tunc procedat, quando non casu, malitia incendium fuerit exortum, ita colligitur ex hac *Ordinatione* in verbo, *posto similis lib. 5. tit. 86. §. 3. ibi, o que puzer fogo, & §. 5. ibi, & se no por do fogo, & ita advertit Barboza in remiss. ad dictum Ordinationem num. 7.* Verum mihi videtur necessario adhibendam distinctionem, ita, ut, si constiterit aperte, casu fuisse incendium excitum, non sit formanda Inquisitio, sin autem de hoc dubitetur debeat formati, & ex ea apparebit veritas, ut in simili resolvimus supra num. 19.

Declarandum est secundo, ut tunc 34 procedat *dict. Ordin.* dispositio, de qua agimus, quando scilicet, ex incēdio alicui damnum resultaverit, ita declarate *Ordinat. dict. lib. 5. tit. 86. §. 2.* ubi solum quando damnum fuerit datum per incendium, super illo jubetur inquiri, clarius §. 4. ubi disponitur, quod Inquisitio non formetur, quando ex incendium damnum non resultaverit.

Quartus casus, in quo formanda est, Inquisitio, ex dispositione dictæ *Ordinat. §. 31.* est quando contingit *fuga carceratorum, vulgò fugida de prezos.*

Notandum est, quod licet statim a. 35 gat Legislator de ruptura carceris, non tamen requiritur, ut Inquisitio formetur, quod ultra fugam detur carceris ruptura, imò ex fuga sine ruptura (& è converso, ut statim dicemus, ex ruptura sine fuga) erit formanda Inquisitio.

nam, ut ex contextura hujus *Ordinatio- nis* apparet, dicti casus ponuntur tanquam separati, & unus ab alio independens.

37 Notandum est secundo, quod predictæ Inquisitionis intentio videtur esse multiplex, scilicet devenire in cognitionem an aliquis fugæ causam dederit, an, & in quali culpa Comentarientis fuerit, & tandem quinam ex carceratis aufugerint, isti enim, etiamsi nulla rupta, nulla, vel adhibita vi aufugerint, tamen extraordinaria pœna afficiuntur, ita disponente *Ordin. lib. 5. tit. 48. §. fin. Farin. cum multis in præ. Etic. crimin. tom. 1. tit. 4. quæst. 30. n. 162.*

38 Notandum tertio, quod si constet aperte, carceratos aufugisse propter justam causam, veluti quia incendium fuit exortum, vel aqua carcer inundabatur, & ex dictis causis, vel alijs similibus in periculo erant carcerati, qui, ut illud vitarent, aufugerunt, non erit formanda Inquisitio, quia nec talis fuga punibilis est argumento *text. in l. Si quis fumo §. fin. ff. ad l. Aquil. & in l. Habitationes §. fin. ff. de locato, resolut. in specie Maschar. dus de probationibus lib. 2. conclus. 820. n. 12. Duenhas regula 393. cum alijs*

39 Notandum tandem hujus *Ordin.* dispositionem locum non habere, quando aliquis aufugerit à propria domo, vel loco sibi assignato ad homagium, vulgò nos *prezos em omenagem. Ordinatio* enim loquitur de carceratis, qui proprie sunt illi, qui in veris carceribus, non fictis detinentur. Cum igitur verba sint in potiori significato accipienda ex regula *text. in cap. penult. de sententia excommunicat.* de veris carceratis tantum est intelligenda ista *Ordinatio*, quod magis suadet ex eo quod *Ordinat. lib. 5. dict. tit. 48.* per totam, sæpe repetit. *fugir da prizam, ou da cadea*, unde de his tantum agere, non videtur dubitandum.

40 Faciunt scripta per *Farin. dict. tit. 4.*

citata quæst. 30. num. 54. & 172. ubi resolvit hujusmodi aufugientes, à domo propria non esse puniendos, nisi, ad summum pro temeritate, & judicis præcepto fracto. Multa circa hanc materiam dici possent, sed brevitari consulimus, & solum tractamus ea, quæ pertinent ad cognoscendum an casus sit in quo debeat formari Inquisitio.

Quintus casus, in quo debet formari Inquisitio ex dispositione *Ordin. hoc §. 41* est quando contingit *ruptura carceris*, vulgò *quebrantamento de cadea*.

Sed ante aliud videre est, quando dicatur carcer ruptus? Et quidem, apud nos constat, ex *Ordinat. lib. 5. dict. tit. 48. §. 1. ibi, quebrado as portas, ou ferrolhos da prizam, ou furando as paredes, ou telhados, ou quebrando os forros das cadeas em que estiver preso, ou tomando por força as chaves, & abrindo, & c.*

Deinde advertendum est, quod, ut supra in casu præcedenti adnotavimus, non requiritur, quod duo illa simul concurrant, scilicet, fuga carceratorum, & ruptura, sed sufficit alterum, & sic, contingente ruptura carceris, sine fuga alicujus carcerari, nihilominus formanda est Inquisitio. Ratio, est nam frangentes carceres eadem pœna afficiuntur, etiam si fuga non sequatur *Ordin. dict. tit. 48. §. 1. ibi, & posto que o preso nam seja tirado, licet Farin. dict. quæst. 30. à n. 25. defendat mitiorem pœnam impunendam effectu non secuto.*

Quæ quidem Inquisitio in dicto casu formata, non solum tedit ad cognoscendum, an carcerari ipsi carcerem ruperint, sed an alij non carcerati pro carceratis extrahendis. Et an aliqui consilium, opem, aut favorem ad rupturam illam dederint, hi enim eadem pœna puniuntur in *Ordinat. dict. tit. 48. §. 1. ibi, ou der ajuda Farin. dict. quæst. 30. n. 97.*

Neque omissenda est Inquisitio ex eo, quod dicatur carceratum frangentem carceris justè potuisse, illis fractis,

aufugere, quia injustè detinebatur. Quia carceratio justa præsumitur ex regula text. in cap. In presentia de renunciatione, Reminald conf. 135. num. 21. volumine 1. unde, in dubio, neque ex hac, neque ex simili causa omittenda est Inquisitio, ex illa namque, vel ex defensione Rei constabit excusatio, non tamen per id asserimus, quod si notoriè constet rupturam carceris, vel aliud quodcumque crimen scelere non fuisse commissum, formandam esse Inquisitionem, sed asserimus esse formandam, quando delictum apparet; excusatio tamen notoria non est.

46 Sextus casus, in quo formanda est Inquisitio, ex dispositione Ord. dict. §. 31. est fabricatio falsæ monetæ, vulgò moeda falsa.

47 Quid autem sit falsa moneta declarat Ordin. lib. 5. tit. 12. ibi, *Moeda falsa he toda aquella que nam he feita por mandado do Rey, por qualquer manen a que se faça ainda q seja feita daquella materia, & forma de q se faz a verdadeira moeda q o Rey manda fazer.* Covarr. in tractat. numismant. cap. 8. num. 1. Cabedo decis. 45. 2. p. quæ lex cum loquatur ampliatiè in illis verbis, *ainda que seja feita daquella materia, &c.* à fortiori sentit etiam falsam esse illam monetam, quæ ex alia materia viliori, quæ argentum, aut aurum imitetur, fuerit fabricata, imò hæc prior est, & frequentius talis esse solet falsa moneta, nam qui illam cudunt, nisi ex falsa materia cudent, lucrum prætentum non extrahent ex tam periculoso facto, & in effectu monetam fabricatam ex falsa materia falsam esse, scribit Covas dict. cap. 8. num. 2. Clarus in pract. §. falsum num. 37. & sanè, quod attinet ad Inquisitionem formandam (de quo solum agimus) frequentius super hac specie monetæ falsæ formanda erit, nam moneta justæ ponderis, & materiæ, formæque ordinariæ, non prestat occasionem inquirendi, quia cog-

nosci non poterit, nisi alià ad judicem perveniat notitia aliquo loco cudi falsam monetam, casu non occasione ipsius monetæ, sed informationis formabitur Inquisitio.

Dubitari tamen potest primo, an si inveniatur moneta raza, idest, *respada*, aut tonsa, idest, *cerceada*, formari debet Inquisitio, ut possit inveniri delinquens, vel talem monetam expendens, nam, & iste tenetur, ut infra dicimus? Et quidem videtur formandam esse Inquisitionem, talis moneta, falsa dicitur, Clarus dict. n. 37. Cov. dicto cap. 8. num. fin. & colligitur ex leg. Quicumque ff. de falsis cum alijs, item ex Ordinat. dict. tit. 12. §. 4. ubi etiam hoc casu pœna mortis, & confiscationis bonorum imponitur. Cæterum contrarium credo, nam aliud est fabricare falsam monetam, aliud verò tondere, idest, *cercear*, quam differentiam rectè agnovisse videtur Legislator noster dicto tit. 12. ibi, *dos que fazem moeda falsa, & dos q cerceam a verdadeira*, ex cujus tituli contextura colligitur diversitas dictorum criminum, quam etiam ostendit propositio, & quæ inter diversa ponitur, ut notatur in rubric. ff. de jure, & facti ignorantia. Cum igitur delictum sit diversum, & de sola falsa moneta *Ordinatio nostra hoc §. 31.* loquatur, non videtur extendenda ad dictum casum, si in eo gravis, aut gravior pœna sit statuta. Ad contraria respondetur leges illas imponere pœnas tondentibus monetam, non tamen eos appellare falsæ monetæ fabricatores. Eodem ferè modo respondetur ad auctoritates Doctorum, quorum dicta non cludent contrarium nostræ resolutioni.

Dubitari secundo potest, an formari debeat Inquisitio, si inveniatur aliqua moneta fabricata, quæ non imitetur hujus Regni monetæ, sed alterius, vel

vel nullius, ita ut notorie constet fabricatorem noluisse cum tali moneta aliquem in Regno decipere, quia scilicet, omnino diversæ formæ eam formavit? In qua quæstione resolutivè dico non esse formandam Inquisitionem, cessant enim leges rationes, quia iste nullum nostræ Reipublicæ infert damnum, aut Regis injuriam, neque falsa dici potest illi moneta, quæ veram imitari non potest, & sic tales monetas fabricantes non esse puniendos tanquam falsæ monetæ fabricatores resolvunt *Alexander Afflictus, & Hypolitus*, quos refert, & sequitur *Cov. dict. cap. 8. n. 3. vers. excusatur: sent. tit. Dicimus tract. criminali lib. 7. cap. 27. n. 12.* addens tamen hunc extraordinaria pœna posse puniri, non immerito est enim res malè exempli, si autem moneta illa, licet aliteriùs Regni, tamen in hoc quali modo admittatur, & recipiatur, fabricatorem à pœna falsi non excusarem, ut dicto loco innuit etiam *Covarr.* Cù igitur in specie dictæ quæstionis falsa moneta fabricata nõ propriè dicatur, Inquisitioni locù non esse in prædicta specie existimo.

50 Dubitatur tandem, an si inventa fuerit falsa moneta minimi valoris, aut illam fuisse fabricatam notitia ad judicè perveniat, debeat inquisitionem formare? Pro parte negativa stat autoritas *Tiraqueli, Farinaty Menochij, & aliorum quos citat. Barb. ad Ordinat. lib. 5. dict. tit. 12. n. 3.* qui asserunt excusari à pœna fabricatorem falsæ monetæ, si illa sit minimi valoris. Ceterù quicquid sit de pœna, ego credo omnino esse formandam Inquisitionem, nam licet, si a principio posset constare fabricatas fuisse tantum duas, aut tres monetas minimi valoris, v.g. *duas, ou tres moedas de cobre*, posset forte omitti Inquisitio, quasi non fuisset inventa pro re tam parvi momenti in qua cõsiderabilis pœna non esset imponenda juxta illorù DD. autho-

ritatem, tamen, quia à principio de hoc non constat, & potuit fabricator maximam quantitatem cudere, neque præsumitur illas tantum cudisse, quæ apparent, & tandem quia illa DD. assertio tota non est, stante generalitate nostræ *Ordinationis, & l. Castellæ 9. tit. 7. part. 7. ibi, de oro, o plata, o otro metal qualquiera que sea, existimo omnino formandam esse Inquisitionem.*

Non quærimus hic, utrùm formanda sit Inquisitio contra excedentes falsam monetam; nam clarum est quod formari debet, non specialis contra eos, sed propter monetam falsam ex dictis, & in hac poterunt culpam expendentes, contra hos enim præsumitur de fabricatione falsa *Cov. dict. cap. 8. num. 4. Clarus dict. §. falsam num. 38.* ex quo capite illa culpa huic Inquisitioni pertinet, non verò si posset constare ipsos non fabricasse, nam si solum expenderent, etiam scienter licet pœnis subicerentur, quas assignant dicti DD. tamen non possent dici fabricatores falsæ monetæ, & sic culpa illa non posset pertinere ad hanc Inquisitionem, nec illa formanda esset.

Ad hanc tamen Inquisitionem pertinent auxiliantes favorem, aut opem præstantes fabricationi falsæ monetæ, hi enim non impropiè fabricatores ipsi dici possunt, & ut tales, eos ponit *Ordinat. dict. §. in principio, agnoscit Thom. Vaz allegat. 13. n. 44.*

53 *Septimus casus*, in quo debet formari Inquisitio, ex dispositione dicti §. 31. est *Resistentia*, pro cuius rei intelligentia.

54 Noto primo, quod *resistentia*, & *offensio justitiæ*, quanvis sepe simul cõcorant, tamen sunt inter se diversa, & possunt separatim intervenire, quod probatur ex hac *Ordinatione* quæ tanquam diversa ea recenset, *ibi moeda falsa, resistencia offensa de justica, carcer privado, &c.* & colligitur ex *Ordinatione lib. 5. tit. 49. §. 8. ibi, q̄ resistir, ou offender, & videtur eã esse*

esse differentia, quod scilicet, resistentia tunc propriè dicitur, quando curia, sive, ut nos dicimus, officiales justitiæ, aliquid exequi volunt, & vi impediuntur. Offensio autem officialium justitiæ, quando, etiamsi, nihil tunc exequi vellint, tamen ratione officij sui, veluti, quia sententiam contra aliquem protulerunt, vel citationem, aut executionem fecerunt, injuria afficiuntur, vel offenduntur. Unde existimo improprie loquantur fuisse *Phœb. 1. p. arresto 113.* ubi dixit, offensionem factam officiali justitiæ, ratione officij, etiam post illud finitum haberi pro resistentia; nam secundum prædictam distinctionem, resistentia non potest propriè esse, sed offensio officialis justitiæ, quando ille nihil exequens offenditur.

55 Noto secundo dispositionem hujus *Ordinationis* videri implicare cum dispositione *Ordin. lib. 5. tit. 50. quasi per totum*, ubi disponitur, quod quando officiali justitiæ fuerit facta aliqua injuria, vel offensio, judex statim fieri jubeat de hoc actum per scribam, & interrogatis testibus, parte citata, summarie procedat contra Reum, in quo aliam viam diversam ab Inquisitione assignare videtur ad hujusmodi crimen probandum, & puniendum. Respondendum existimo, quod quando delinquens certus est, de illo constat, utendum est dicta via ad illum puniendum, in quo casu excusata est Inquisitio, cujus primevum officium est invenire delinquentem. At quando resistentia deciditur facta, & non constat, vel non satis, quis fuerit resistens, vel offendens justitiæ, erit formanda Inquisitio in forma hujus *Ordinationis*.

56 Nunc sciendum est resistentiam multis modis committi, nempe cum armis, & sine illis, & solo verbo injurioso contra judicem, vel officialem justitiæ prætententem apprehendere aliquem, vel jubentem aliquid fieri, *Ordin. lib. 5. dict.*

tit. 49 in principio, ibi, Querendoos prender, ou mandandolhes fazer cousa, q̄ toque a seu officio, & infra ibi Resistir com armas, & paulò infra. & se resistir, nam tirando armas, ou lhe disser palavras injuriosas sobre couzas de seu officio. Sentit Farinat. in prædic. criminali tom. 1. tit. 4. quæst. 32. n. 24. 27. & 28. Debet tamen de jure, deveniri ad aliquem actum manualementem, ut possit dici resistentia, ita *Lucas de Penha in l. prohibitum ad fin. n. 20. Cod. de jure fisci.* Quod quidam apud nos intelligendum est regulariter, non generaliter, nam *Ordinatio* nostra ubi supra solis verbis resistentiam fieri posse dixit, & hoc est apud nos observandum. Quocumque igitur ex dictis modis resistentia contingat, erit formanda Inquisitio juxta dispositionem hujus *Ordinationis* §. 31. & juxta declarata supra n. præcedenti.

Dubitari tamen potest, utrum si constet ministrum justitiæ, cui facta dicitur resistentia, tunc non gestasse insignia sua, quòd apud nos virga est, idest, *se ao tempo nam levanta vara*, an nihilominus, sit formanda Inquisitio propter resistentiam? Ratio dubitandi est, quia impunè resistitur ministris non portantibus insignia *Bart. in l. prohibitum n. 1. C. de jure fisci lib. 10. Bobadilha in politica lib. 1. cap. 13. n. 50. Farinat. qui plures de more citat dict. quæst. 32. n. 37.*

58 Verum licet Reus possit forsan, ex dicta ratione se defendere, tamen nullatenus omittenda erit Inquisitio, nam potuit optime Reus judicem, vel officialem cognoscere, etiamsi casu non gestasset insignia, & poterunt ex Inquisitione omnia aliter, quam proponuntur constare, & sic nullatenus omittenda Inquisitio ex dicta, vel simili causa.

59 Quoniam verò, ut resistentia fieri dicatur oportet, quod ille, cui resistitur, sit minister justitiæ in dubiù revocatur. Utrù Advocatus sit justitiæ minister, ita ut illi resistentia fieri dicatur, si occasione officij

officij sui laudabilis offēdatur, vel illud agere impediatur? Et pro negativa parte decisum testatur *Phæb. 2. p. arest. 103.* ubi tamen (propriam causam agens) adducit exempla, in quibus propter minimas injurias. Advocatis factas, maximæ pœnæ impositæ fuerunt.

- 60 S miiter fuit dubitatum, sed dissimiliter judicatum de viatoribus, vulgo *Caminheiros*, quos officiales esse justitiæ, & illis resistentiam fieri, decretum testatur *Phæbus dict. 2. p. aresto 147.* & non immerito, nam *Ordin. lib. 4. tit. 104. §. 1. in fine* eos inter officiales justitiæ recenset. Quod tamen de illis tantum intellego, qui mittuntur ad executiones, & negotia justitiæ, non privatorum, hi enim sunt tantum partium procuratores, & nihil habent, ex quo dicantur officiales justitiæ imò illi solum videntur officiales justitiæ dici posse, qui provisionem, aut chartam officij habent, vel saltem per cameras, aut aliàs sunt legitime electi ad illud munus, quod non obscure colligitur ex prædicta *Ordination. dict. tit. 104. §. 1. ibi officiales deputados para servir, &c.* ergo debent esse legitime deputati ad hujusmodi ministerium, sentit *Phæb. aresto 170. dict. 2. p.* ubi in casu, de quo statim, arguit illum habendum pro ministro justitiæ, *porq̃ se lbe passa carta*, Facta igitur resistentia viatori, vulgo *caminheiro* juxta supra declarata, formanda erit Inquisitio.

- 62 Fuit etiam dubitatum de scribente, vulgo *sobescrvente*, an esset justitiæ officialis, & ei fieret resistentia? Et fieri judicatum testatur *Phæb. dicto aresto 17.* Intelligendum tamen puto de illo tantum qui habet chartam officij legitime concessam, ex dictis in casu præcedenti, & ita in hoc scire videtur *Phæb. dicto loco*, ubi reddit rationem: quia habent chartam, & juravit in Cancellaria. Facta igitur huic resistentia. Inquisitio formanda erit.

- 63 Tandem fuit quæsitum, an diceretur

resistentia, offensio facta officiali post finitum officium, ratione, & occasione officij, quod gessit? Et affirmativè refert judicatum *Phæb. 1. p. aresto 113.* Ego quidem jam supra admonui post officium finitum non posse propriè dici, resistentiam, quia illa propriè tunc contingit, quando officiali aliquid exequenti resistentia fuit facta, & si postea offendatur, offensionem, non resistentiam debere dici fateor, quod ad effectum, de quo agimus, scilicet formandi Inquisitionem differentia non datur, nam ut in sequenti casu dicemus, super offensione æquè formatur, ac super resistentia.

Verum in casu proposito, licet Reus 64 puniendus sit tanquam resistentem, vel offendens justitiæ, tamen Inquisitionem non esse formandam in dicto casu existimo: nam cum ille, qui offensus dicitur, jam non sit officialis justitiæ, jam non potest dici offensio justitiæ, ut verificentur in eo verba hujus *Ordinat. §. 5. 1.* & multa sunt liquidanda cum prima facie, non appareat resistentia, ac ita ad Inquisitionem non esse procedendum, in dicto casu reor.

Octavus casus, in quo debet Inquisitio 65 formari, ex dispositione dictæ *Ord. §. 3. 1.* est offensio justitiæ.

Jam supra in casu præcedenti admonuimus, posse contingere offensionem justitiæ sine resistentia, & differentiam inter utrumque casum assignavimus, quia tamen maximam inter se habent cognationem, & aliqui ex nostratibus de utroque casu promiscuè loquuntur, videnda sunt pro hoc casu octavo omnia, quæ pro præcedenti dicta sunt.

Nonus casus, in quo debet formari 67 Inquisitio ex dispositione *Ordinat. hoc §. 3. 1. & Ordinat. lib. 5. tit. 95. §. 5.* est carcer privatus.

Quando autem privati carceris crimen 68 committatur expressit *Ordinatio*

dict. tit. 95. in principio ibi, & declaramos haver feito carcer privado aquelle, que per si, ou per outrem terem algum como prezo, em alguma casa, ou em outro lugar aonde seja retido, & guardado, em tal maneira q̄ nam seja em sua liberdade, posto que nam tenha nenhuma prizam. Quæ Ordinatio declaranda est, ut ipsa se declarat infra in §. 1. ibi, & declaramos, que se entende aver cometido carcer privado o que tiver alguma pessoa contra sua vontade por vinte, & quatro horas, & c. ibi adjicit, quod si per minus temporis spatium retineatur, puniatur arbitrarie.

69 Quæ *Ordinatio* in prima parte, quatenus definit carcerem privatum committere, qui aliquem ubicunque retinet involuntarium, conformis est juri communi, secundum quod idem resolvunt *Angelus in l. 1. Cod. de privatis carceribus Bayard. ad Clar. in pract. crimin. §. fin. quæst. 68. num. 94. Farinat. in practica crimin. tom. 1. tit. 4. quæst. 27. num. 11. Thom. Vaz allegat. 13. num. 164.* declarantes non solum detinendo aliquem in domo, sed etiam in via, vel cum compedibus, vel sine illis cum hominum custodia, vel alio modo, privatum carcerem fieri, & ita explicanda est nostra *Ordinatio*, quæ satis idem sentit in generalitate, qua loquitur *dict. tit. 95. in principio.*

70 In secunda autem parte, quatenus *Ordinatio* nostra declarat privati carceris crimen tunc committi, quando aliquis, ut dictum est, detinetur per viginti quatuor horas non est satis juri communi conformis, eo namque attentio, resolvunt DD. quodcunque confiderabile temporis spatium sufficere, ut dicatur carcer privatus: *Bossius in pract. criminal. tit. de carcerem 26. Thom. Vaz dict. allegatione 13. à num. 167. Farin dict. quæst. 27. num. 22.* quod enim dicitur per eosdem, requiri spatium viginti horarum, ut ipsi declarant, tunc locum habet, quando aliquis privatus potuit

justè, alium detinere v.g. adulterium sibi committentem, debitorem fugitivum, & c. de quibus, & alijs casibus statim, dicemus. Est igitur in hoc differentia inter nostram *Ordinationem*, & resolutiones scribentium jure communi attentio, quòd apud nos, etiam qui injustè detinet, non committit crimen carceris privati, nisi per viginti quatuor horas detineat, qui autem justè, non habet tempus limitatum, sed illud in quo, adhibita diligentia ordinaria, possit habere copiam justitiæ, cui tradat sic detentum, ut infra dicemus. Attenta autem DD. resolutione, qui injustè aliquè detinebat statim dicebatur Reus carceris privati, qui autem justè, si ultra viginti horas detinebat.

Declaranda etiam est *Ordinatio prædicta*, ut dicatur carcer privatus etiam si non à privata persona, sed ab officiali justitiæ fiat, nam si iste tanquam privatus, vel etiam tanquam publica persona injustè detineat aliquem, vel delinquentem non ducatur ad carcerem publicum, sed in propria domo, vel alibi sine justa causa eum detineat, Reus erit privati carceris, quòd probatur ex regulis generalibus, secundum quas officialis justitiæ, ut privatus procedens, ut privatus punitur, & in effectu etiam hos, prædictum carceris privati crimen committere firmant *Farinat. dict. quæstione 27. n. 15. Thom. Vaz dicta allegatione 13. n. 179. & 180.*

Limitanda verò, & declaranda est prædicta *Ordinationis* dispositio, ut non procedat, quando aliquis justè potest alium detinere donec illum tradat Curia. Ita se ipsam declarat *Ordin. dict. tit. 95. §. 2. & 3.* ubi ponit exempla in adultero invento ab adulterato cum uxore, & in debitore aufugiente, & quavis *Ordinatio* solum loquatur in prædictis casibus, tamen cum videatur eos ponere exempli causa, & cum illa regulam non restringant secundum text.

in l. *Damni infecti stipulatio ff. de damno infecto*, idem in similibus dicendum videtur, & generaliter, de detinente alium ex iusta causa, loquuntur *Farinat. & ab eo citati dict. num. 22. & 23. Vaz dict. num. 167.*

73 Quæ limitatio amplianda est, ut non solum procedat, quando aliquis alium detinet, ex causa sibi pertinente, & propter jus particulare, sed etiam quando crimen illum non tangit, & tale est, quod propter ejus gravitatem potest privatus delinquentem detinere, nec judici tradat, in quibus terminis, sine metu committendi carcerem privatum, posse delinquentes detineri firmat *Farinat. dict. quæst. 27. num. 23.* in delictis falsæ monetæ, latronibus, grafalatoribus, raptoribus, incendiarijs, veneficis, incantatoribus, & quocunque Reo inflagranti crimine reperto, & apud nos est casus in *Ordin. lib. 5. tit. 60. § 7.* ubi permittitur privato apprehendere illum, quem latronem existimat, ex eo, quod illi vendere volebat rem aliquã furtivam.

74 Quod quidem rationabile videtur cum hujusmodi zelus, licet aliquando imprudens, à malitia excuset. Et ego vidi de facto cum essem Vicarius generalis Provinciæ de Moncorvo, quod quidem latrones, qui maximam quantitatem pecuniæ violenter extorcerant à quodam divite clerico Abbate de Pētens in Galecia, fuerunt detenti à quodam privato, qui videns illos instanter petere à ductoribus scaphæ, vulgo *barqueyros* (cum tamen nox esset obscura) ut eos ad alteram Durij fluminis ripam transveherent, & ex alijs signis suspicatus esse latrones, eos detinuit, donec re ad judicem de lata, quod æquius videretur fuisse statutum. Erat tunc illius oppidi Prætor Emmanuel de Souza, & Menezes, nobilis vir, rectissimusque iudex, nunc Corrector Eborensis, jussit detentos illos ante se adduci, inte-

rim pervenit quidem Clericus Galecus, qui latrones illos insequabatur, fuit res patefacta, illi, & alij capti apud diversa loca, fuerunt ducti ad Senatum Portuensem, ubi omnes (novem fuisse credo) furca sunt suspensi. Ille vero qui eos detinuit, & non per modicum tempus (distat enim locus ille ab oppido da Torre ultra unam leucam) laudatus fuit ab omnibus, & præmio, non pœna dignus reputatus. Non igitur dubitamus carcerem privatum non committere illum, qui iusta causa, & bono zelo aliquem detinet.

Neque tandem privatum carcerem 75 committit pater, vel domus, qui filium familias, vel servum detinet in carceratum ad ejus correctionem, ut exprimit *Ordinat. dict. tit. 95. §. 4. tradit multis citatis Farinat. dict. quæst. 27. n. 25. & 27. extendens n. 26. ad uxorem, n. 28. ad Monachum*, qui possunt à marito, & Abbate carcerari. Multa alia omitto, videri enim poterunt apud eundem *Farinat.* quando dubitatio contingit.

Omnia, quæ dicta sunt, notavimus, 76 ut cognoscatur, quando dicatur, vel non carcer privatus, ut super eo sit formanda, vel non Inquisitio, de qua agimus. Illa igitur ex dictis tunc est formanda quando aliquis sine iusta causa fuerit violenter detentus ultra viginti quatuor horas, secundum dicta, & declarata supra, secundum quæ resolvendum est, an taliter proponatur factum, quod cõcludat privati carceris crimen fuisse commissum, ut sic dicatur locum esse, vel non esse Inquisitioni.

Decimus casus, in quo debet formari 77 Inquisitio ex dispositione *Ordinationis dict. §. 31. est Furtum.*

Debet autem, secundum eandem *Or-* 78 *dinationem*, furtum esse æstimationis libræ argenteæ, vulgo *de valia de maraco, de prata*, idest 2600. reis. Sin autem in itinere, vel in deserto rapina dicatur

dicatur commissa, cujuscūque sit quantitatis, formanda erit Inquisitio. Ad instantiam autem partium, etiamsi furtum non excedat ducentorum Regalium estimationem, interrogandi erunt octo testes, ut inferius dicemus.

79. Primo adverte certum videri Inquisitionem non esse formandam super furto, quando illud à furto non incæpit, ut in exemplis *Ordin. lib. 5. tit. 60. §. 8.* veluti quando commodatarius auferit secum ferens rem commodatam, vel depositarius contractat depositum, & sic in similibus? nam quanvis in prædictis speciebus, & similibus furtū committatur *l. 1. §. rem ff. de furtis l. qui furtum Cod. de condit. furtiva l. Procurator mandati & notant Cov. lib. 3. variarum cap. 15. n. fin. Farinat. de furtis quæst. 168:*
- 81 à n. 117. *Tuscus verbo Furtum conclusionem 553. à principio,* tamen hujusmodi furta multum differunt ab illis, quæ à principio sunt furta, & res ab invito domino extorta est, quod agnoscens prædicta *Ordinat. lib. 5. tit. 60. §. 8.* in dicto casu arbitrariam pœnam imponendam esse disposui, & sane nemo dicet, quod siquem ad Portuensem Civitatem commodatam, commodatarius ad Bracharensē duxerit, Inquisitio super tali casu sit formanda, cum tamen furtum committatur *§. furtum autem Inst. de obligat. quæ ex delicto nascuntur;* Sunt enim alterius qualitatis furta, & sicut alia sunt maiora, ut infra dicemus, sic alia minora, & quæ, licet punibilia sint, tamen de illis non intelliguntur leges, quæ circa furta aliquid acrius disponunt.

- 82 Adverte secundo (contra *Barbosam ad Ordinationem hoc §. 31. num. 9.*) ad Inquisitionem, de qua agimus formandam, non requiri, quod constet de furto, nam scribentes, conjecturas, etiam leviores, & remotas requirunt, ut videre est per *Farinat. latè de hac re tra. Etantem de Inquisitione quæst. 2. à n. 16.*

& nos supra probavimus, neque indicia in similibus requiri nam sæpissimè nulla interveniunt, ex quibus de corpore delicti constet, & sine ulla fractura furtum fit, & sic solum potest probari corpus delicti, quando ipsum delictum, & deliquens probatur. Unde ex sola noticia, & informatione quali, in similibus terminis, procedendum esse ad Inquisitionem, late probavimus supra n. 18. quod in rapina facta in itinere, & deserto, sine quæstione apud nos procedit ex *Ordinatione hoc §. 31. ibi. sendo. lho dito por alguma pessoa, ou pella mesma parte, &c.*

Adverte tertio, quod dispositio *Ordinat. hoc §. 31.* quatenus super furto, si ve potius rapina cujuscunque quantitatis jubet inquiri quando illa in itinere, vel deserto fuerit commissa, intelligi debet, quando violentia adhibita, vel gravi metu incusso, rapina committitur, non verò, si furtum simplex in itinere, vel deserto fiat, v.g. accedendo subtiliter, & dormiente domino, vel aliàs, accipiendo aliquid, & fugiendo, committatur furtum. Qui intellectus ex verbis ipsius *Ordinationis,* & ex juridica ratione colligitur; *Ordinatio* enim dicto loco, mutavit phrasim, & cum supra de furto egisset, quando disposuit quod si in itinere, vel deserto committeretur, in quacunque quantitate, Inquisitio debere formari, usus est verbo, *roubo,* ibi, *foi feyto algum roubo em caminho, ou em campo,* & infra, *Aquem o roubo for feyto,* in quibus verbis satis declarat, quando non sufficit furtum fieri in deserto (hoc enim non est odiosius, ibi, quam alibi) sed necessarium est, quod sit rapina, ut super illa in quacunque minima quantitate, utpote odiosiore, sit Inquisitio formanda. Idem colligitur ex *Ordinat. lib. 5. tit. 61. §. fin.* ubi extorquenti ab aliquo per violentiam, vel quocumque modo contra voluntatem in deserto rem valoris centum

centum regalium, vulgo *de cem reis*, mortis pœna imponitur, & si minoris valoris res sit, pœnam fustigationis, & exilij perpetui assignatur, & utitur *Ordinatio* illa verbo *roubo*, & dubium non est pro simplici furto illam pœnam non esse impositam, sed aliam, de qua titulo præcedenti. Et deducuntur ex jure communi prædictarum *Ordinationum* dispositiones, in quo etiam magna differentia datur inter furtum, & rapinam, imò pro ista diversa actio, scilicet, de vi bonorum raptorum est in jure assignata, & quanvis qui rapit, furtum etiam committat, est tamen furtum magis odiosum, & talis fur magis im-

84 probus, & punitur pro quocunque re etiam minimi valoris sic rapta, omnia prædicta liquide probantur *in principio Inst. de vi bonorum raptorum*. Resolvimus igitur, quod ut formetur Inquisitio super contractione rei non pervenientis ad valorem marci argentei, debet non solum in deserto esse facta talis contractatio, sed per modum rapinæ, & violentiæ, idest *de roubo* non simplicis furti, juxta declarata, & probata supra.

85 Quanvis autem super furto, cujus valor non ascendit ad marcum argenteum, formanda non sit ex officio Inquisitio, tamen ad instantiam partis interrogari debent admodum Inquisitionis, octo testes, & ab eisdem relati, dummodo tamen furtum, non minoris sit valoris ducentorum regalium, idest, *de duzentos reis*, & pars juret sibi tale furtum fuisse factum non per partes, sed simul, ita disponente *Ordinat. hoc §. 31*. Sed hæc non est propria Inquisitio ex officio formanda, unde circa illam amplius non immoramur.

86 *Undecimus casus*, in quo debet formari Inquisitio ex dispositione *Ordin. hoc §. 31*. est *Productio armorum facta in ecclesia, vel processione*, etiam si corpus Domini, idest, Sacramentum Eucharistiæ

Sacramentum, ibi, non sit, vel in quocumque alio loco ubi illud S. Sacramentum fuerit, quanvis non sequatur vulneratio, vulgo, *arrancamento de arma em Igreja, ou procissam, posto que abi nam está, nem vâ o corpo do Senhor, ou em qualquer lugar aonde estiver, ou for ainda que abi nam aja ferimento*.

Dubitari potest primò, an sit for- 87
manda Inquisitio, si evaginatio non fuerit facta, sed scolpeta, framea, vel romphea, vulgo, *com espingarda, chuça, ou alabarda*, vel alio armorum genere, quæ non evaginantur, aliquis alium aggrediatur, in ecclesia, processione, vel ubi corpus Domini fuerit? Pro parte negativa facit quia verbum *arrancamento*, non videtur competere, nisi illi armorum generi, quæ evaginantur v.g. ensis, vel pugio, proprietas autem verborum semper servanda est, & attendenda ex *Mantica de conjecturis ultim. voluntat. lib. 3. tit. 5. n. 3. Sanch. de Matrimonio lib. 10. disput. 5. num. 4.* quod præsertim procedit, quando ex ampliatione verborum sequitur odium, & rigor *ad text. in regula Odi de regulis juris lib. 6.* Secundo quia *Ordination. lib. 5. tit. 4. §. unic.* solum imponit pœnas evaginantibus (in ecclesia, vel ubi est Corpus Domini) enses, aut pugiones, unde ad aliud armorum genus non videtur extendenda pœna, nec hujus *Ordinationis* dispositio. Tertio quia judicatum refert *Cabedo 1. p. arresto 49.* non dici *arrancamento na Corte, quando algum sae com alabarda, chuça, ou partazana*: ergo similiter in casu nostro videtur dicendum.

Ceterum, his non obstantibus contra- 88
rium dicendum existimo, ex ea viva, & naturali ratione, quæ suadet mentem legis esse punire illū, qui cum armis, alium in ecclesia, vel aliā ut supra, aggreditur propter irreverentiam, quæ sequitur cū igitur maior detur, quādo aliquis framea

framea, vel romphea, aut scolpeta alium aggreditur, non est, credibile Legislatorem hujusmodi casus voluisse excludere, quo sentiens *Cabed. dict. arest. 9. in fin.* de illius justitia dubitat, quia videtur contra mentem legis. Dicamus igitur cum *Jure consulto in l. Scire oportet 13. §. aliud ff. de excusat. tutorum, sed, & si maxime verba legis hunc habeant intellectum, tamen mens Legislatoris aliud vult.* Unde cum hæc temper sequenda sit *ex surd. decis. 34. num. 14.* dicendum est in dictis casibus Inquisitionem esse formandam.

90 Neque contrarium convincit verbū *arrancamento*, quia non solum potest significare evaginationem, sed aliam quamcunque productionem, vel elevationem armorum alium aggrediendo, quod probatur ex eo, quia *Ordinat. hoc §. 31.* etiam utitur eodem verbo, *arrancamento*, quando disponit formandam esse Inquisitionem super productione armorum in Curia, & tamen ut constat ex *Ordin. dict. lib. 5. tit. 39. §. 1. & 2. arrancamento*, ibi explicatur *tirar arma*, non solum evaginare, non solum ensen, sed generaliter arma extrahere ad *Ordinationem vero dict. tit. 40.* responderi potest loquutam fuisse in illis casibus frequentioribus, legem autem ex dicta causa in aliquo casu loquentem non excludere similes, juxta *tit. in l. 1. Cod. de raptu virg.* cum similibus.

91 Ex dictis mihi suspectissima redditur assertio *Barb. ad Ordin. dict. lib. 5. tit. 40.* assertentis illius *Ordinat.* pœnas non habere locum in eo, qui extra ecclesiã evaginaverit gladium, & eo evaginato, intraverit ecclesiam: nam si intelligit quod, eo evaginato, intravit ecclesiam ad alium offendendum, id prorsus videtur contra mentem legis, & proxime resoluta. Sin autem intelligit, quod intravit ecclesiam, eo evaginato, non ad offendendum aliquem, de hoc non dubitamus. Poterit illa assertio in casu

esse vera, scilicet, si evaginato gladio contra aliquem extra ecclesiam, alium in sequendo ecclesiam, eo evaginato, ingrediatur: nam iste à principio non cogitavit de offendendo adversarium in ecclesia, & postea fervore, imò furore eum fuit, etiam per ecclesiam, in secutus, in quo casu videtur attendendum principium, & potest habere locum doctrina *Abbatis ab eodem Barbosa citati.*

Verissimum tamen est, sed ineptissimum, quod dicto loco asserit *Barbosa*, scilicet non habere locum dispositionem illius *Ordinat. dict. tit. 40.* nec ejus pœna incurrere illum, qui in ecclesia, vel processione alium verbis injuriosis offendit, quæ sanè limitatio apertissima est, imò non est limitatio, nam lex illa nullo modo talem casum comprehendat, nec ille ad eam pertinebat.

Dubitari secundo potest, an dispositio nostræ *Ordinationis* habeat locum, si aliquis brevem cultellum evaginet, vel producat, sed quoniam in hac re sunt aresta contraria in materia *do arrancamento na Corte*, de quo casu paulò infra est agendum, quæ ibi circa illam dubitationem dicemus, in hac etiam dicenda sunt. Eodem modo est decidenda (sicut infra decidimus pro dicto casu) quæstio illa, an hujus legis dispositio locum habeat in mulieribus evaginantibus, vel producentibus arma in ecclesijs, vel processionibus, & cætera.

Declarandū est non dici armorū productionē punibilē, neque super illa formandam esse Inquisitionem, quando aliquis festivitatis causa, aut aliàs ex justa ratione, vel ad arma offendenda amico, ea producit dictis locis, vel ad separandam, pacificandamque rixam exortam, ut in simili disponitur in *Ordin. lib. 5. dict. tit. 49. §. 31.*

Duodecimus casus, in quo debet Inquisitio formari ex dispositione *Ordinationis hoc §. 31. Est productio armorū in curia vulgò*

vulgo *arrancamento feito na Corte.*

97 Quid autem Curia nomine comprehendatur ad propositum, colligitur ex *Ordinat. lib. 5. tit. 39. in principio, & §. 1. & 2.* & in primis certum videtur, quod productio armorum in Regis præsentia semper dici debet in Curia facta ubi cumque ille sit; nam ut proverbium dicitur, ubi Rex est, ibi Curia est, & colligitur, ex dicta *Ordin. in principio* quatenus ibi imponitur gravissima poena illis, qui in Regis præsentia arma producant, vulgo *arrancamento em presenca del Rey* facit dicta *Ordinat. in §. 3. ibi, na Cidade, ou villa, ou lugar aonde nós estivermos*, si ergo gravis poena imponitur procedentibus, vel extrahentibus, id est, *aos que tiram armas in Civitate, sive Oppido ubi Rex est, & ex hoc dici debet arrancamento de Corte, à fortiori dici debet, quando fit in Regis præsentia, nam non solum fit in loco ubi Rex est, sed etiam coram eo.*

98 Secundo extra dubium quoque videtur, quod productio armorum facta in Palatio Regis, dici debet in Curia facta, vulgo *se deve ter por arrancamento feito na Corte*, ita colligitur ex *Ordinat. dict. tit. 39. §. 1. junctis his, quæ proximè diximus.*

99 Tertio dici quoque debet *arrancamento na Corte*, si fiat in Civitate, villa, sive oppido, in quo Rex residet, & eorum suburbij, vulgo *ou seus arrabaldes* ita colligitur *Ordinat. dict. tit. 39 §. 2. & tit. 36. §. 1. eodem lib. 5.*

100 Quarto dici quoque debet *arrancamento feito na Corte*, si fiat Civitate, villa, sive oppido ubi residet Supplicationis domus, vel in suis suburbij, quavis ibi Rex non resideat ita colligitur ex *Ordinat. dict. tit. 39. §. 2. & tit. 36. §. 1. eodem lib. 5.* & ita sine dubio semper practicum fuit in Ulyssiponensi Civitate, ubi Supplicationis domus residet, eam eo tempore, quo Regum Curia privata fuit illa Civitas, & cum

hodie (pro summa illius, & Regni totius felicitate) Curia quoque *Invidiosissimi Regis Joannis quarti*, illa Civitas illustretur, ex duplici capite Curia ad propositum dicitur.

Dubitari tamen potest, an Curia extendatur usque ad leucam, à loco ubi Rex residet, nam *Ordin. dict. lib. 5. tit. 36.* agens de poenis pecuniarijs eorum, qui in Curia arma extrahunt, adjicit, *ou no termo do lugar aonde nós estivermos at he huma legoa.* Dicendum tamen est illam adjectionem non sine mysterio fuisse omissam *dict. tit. 39.* ubi agitur de poenis corporalibus, & succedere regulam *text. in cap. Ad audienciam de decimis cum similibus*, neque ad alios effectus, nisi illum expressum, Curiam extendi ad leucam extra locum ubi Rex residet.

Dubitari deinde potest, an ad effectum, de quo agimus, dicatur semper Curia, Civitas Ulyssiponensis licet ibi, nec Rex, nec Supplicatio resideat, *Ordinat. enim dict. tit. 36. §. 1. ibi, ou na Cidade de Lisboa.* poenis illis pecuniarijs afficit extrahentes arma in dicta Civitate, licet ibi, nec Rex, nec Supplicatio resideat, ut *ex dict. §.* colligitur. Respondetur tamen ut proximè ad similem dubitationem, quantum ad poenas pecuniarias semper eas incurrere extrahentes arma in Civitate Ulyssip. licet, nec Rex, nec Supplicatio, ibi, resideat, quia id expressit dicta *Ordin.* quantum verò ad alios effectus non dici *arrancamento da Corte.*

Dubitatum etiam fuit an productio armorum, vulgo *arrancamento da Corte*, dicatur in quacunque parte Civitatis Ulyssiponensis facta, & decisum fuit solum dici fieri in Curia si fiat *do Mosteiro dos Santos o velho, at he Santos o novo, & at he o chafaris de arroyos*, testatur *Phæb. 1. p. arest. 115.* cui decisioni non acquiesco, nam omnem Civitatem sive oppidum ubi Rex, vel Supplicatio residet, & eorum suburbia dici ad propositum Curiam, non ambigimus, ex *Ordinat. dict. tit. 39. §. 2. & tit.*

36. *in principio*, & §. 1. Unde cum Urbs Ulyssiponenſis ejus ſub urbia extendatur ultra illos terminos, ſuſpecta eſt diſta decifio, niſi ex aliqua antiqua decifione, ſive devifione, dicatur propriè Ulyſſiponem Civitatem intra prædictos terminos includi.

105 Dubitatum etiam jam fait, an Curia dicatur etiam mare curiæ proximum, ita ut productiones armorum factæ in mari, ibi vicino, debeant reputari pro factis in Curia? Et negativè decifum teſtatur *Phæbus 2. p. areſto 29. verſ. & notabis, Mendez à Caſtro in praxi 2. p. lib. 3. cap. 3. n. 7.*

106 Declaranda eſt primo noſtra *Ordinatio*, ut non ſolum procedat, & Inquiſitio ſit formanda, ſi producantur, vel extrahantur arma illius generis, quæ propriè evaginari dicuntur, vulgò, *arrancar*, ut ſunt enſis, pugio, & ſimilia, ſed etiam ſi illius generis ſint, quæ non evaginantur, quod ex eiſdem illis rationibus aſſerimus, quibus moti ſupra *num. 114.* idem in ſimili caſu reſolvimus, & in caſu, de quo agimus illa maior datur ratio, quod *Ordin. dict. tit. 36. & dict. tit. 39.* agentes de pœnis hujus delicti generaliter loquuntur de armis, & non ſolum utuntur verbo *arrancar*, ſed etiam verbo *tirar arma*, quæ verba latius patent quam verba *tit. 40.* in quibus tamen terminis reſolvimus ſupra, comprehendendi ſub verbo extractionis ſive *arrancamento*, armorum, cujuſcumque generis armorum extractionem, & cum eis factam aggreſſionem, ad offendendum, & ibi ſuſpectum diximus areſtum in contrarium adductum.

107 Non tamen in propoſito comprehenduntur armorum nomine lapides, vel fuiſſe; nam licet in jure hæc armorum appellatione veniant, *extext. in l. armorum ff. de verborum ſign.* tamen ad propoſitum expreſſè excipiuntur in *Ordin. dict. tit. 39. §. 3.*

108 Declaranda eſt ſecundo noſtra *Or-*

dinatio, ut procedat etiam ſi cultellus tantum extrahatur in Curia ad alium offendendum, decifum teſtatur *Cab. 1. parte areſt. 19. Phæb. 2. p. areſto 171.* qui tamen non immerito dubitat de ratione illius areſti, perperam tamen dicit deſiderare, quod promulgetur lex decifens, *que nam ſe tenha por arrancamento da Corte defender ſe huma peſſoa com huma faca pequena*: nam id jam eſt expreſſum, & lex permiſſum non ſolū pro cultellis, ſed pro quocūque armorum genere *ex Ordin. lib. 5. dict. tit. 39. §. 3.* ibi, *nem haver à lugar nos que tirarem arma, ou ferirem em ſua deſenſam*, non debuit igitur *Phæbus* addere verba illa, *per a defender ſe*, quia ut dictum eſt, ad hujusmodi effectum jam lege proviſum erat, quod deſiderare, & ſperare dicit.

Quod autem attinet ad juſtitiam dictarum decifionum, ego credo adhibendam diſtinctionem inter cultellorum ſpecies, ita ut non intelligatur armorum nomine cultellus ille, quo notoriè utitur ad uſus domeſticos, & nullatenus geſtatur ad alium offendendum, licet per accidens ſicut lapide, vel fuiſſe aliquando adverſarius offenditur, ita hujusmodi cultello poſſit offendi. Cum igitur non comprehendat lex noſtra omnia illa, cum quibus adverſarius offenditur, & excipiat lapides, & fuſtes *dict. §. 3.* ita videtur excipere cultellos illos breviores, qui nomine armorum non veniunt de jure, ut probat *Phæbo dict. areſto 171.* Alios verò cultellos, qui pugionum loco inſerviunt, non dubitamus nomine armorum comprehendendi. In dubio an cultellus hujus, vel illius ſit generis arbitraria res erit.

Declaranda eſt tertio dicta *Ordinationis* noſtræ diſpoſitio, ut procedat etiam in fæminis arma in Curia extrahentibus. Ita decifum teſtatur *Phæb. 1. p. areſto 115. & 2. areſto 191. ſequitur Mendez à Caſtro in praxi 2. p. lib. 5. cap. 3. n. 7.* Ego addo optimam *Ordinationem*,
per

per argumentum ab speciali *dict. lib. 5. tit. 36. §. 1.* ibi, *nem as mulheres, q̄ compao. ou pedra ferirem*, si ergo mulieres in casu relevantur à pœnis ibi impositis contra vulnerantes in Curia, regula videtur esse in contrarium *ad text. in l. Nam quod liquidæ §. fin. ff. de penn. legata.* Facit nam masculinum, etiam in pœnalibus comprehendit fœmininum *Clement. 1. cum glos. de regular. Bald. in l. feruus n. 7. Cod. communia de successibus.*

112 Non autem habebit locum nostræ Ordinationis dispositio, si extractio armorum domi fiat, ut decisum testatur *Phæbus dict. 2. p. aresto 128. sequitur Mendez à Castro in praxi 2. p. lib. 5. cap. 3. n. 7.* quod sane arestum dubio non daret neque ibi assignatur ratio illius decisionis, neque, *Clarus à Phæb. cita.* in ejus confirmationem aliquid, loco citato, ad propositum dicit. Potest tamen confirmari, ex eo quia in dicto casu non sequitur scandalum, & perturbatio in populo, quæ vitare velle lex videtur, & tandem cum prædictum arestum favorabile, sit, non sunt ad eum impugnandum excogitandæ rationes.

113 Neque etiam locum habebit, si arma extrahantur ab aliquo ad suam necessariam defensionem, vel ad alios rixantes impedimentum, ne se invicem ostendant, vulgo *pera os estremar*, ita expriment *Ordinat. dict. tit. 39. §. 3.* facit *Ordinatio dict. lib. 5. tit. 36. §. 1.* At quantum certum sit in dictis casibus non incurri pœnas statutas contra extrahentes arma in Curia, tamen raro ex dictis rationibus poterit omitti Inquisitio; nam à principio, non constat an ad defendendum sint arma extracta, & semper ferè venit formanda Inquisitio, quia si ergo causa defendendi propriam personam arma extrahi adversarius ea extraxit ad offendendum, item si ergo extraxit ad alios pacificandos, illi extrahere ad offendendum, & ita licet à principio constare posset modus, &

quis exerceat, tamen ferè semper, est nihilominus formanda Inquisitio.

Tandem extra quæstionem est *Ordinationem*, de qua agimus, & ejus dispositionem non habere locum in eo, qui extraxit arma ad finem licitum, vel necessarium, & ut uno verbo dicam, non ad alium offendendum: ad hunc enim offendendi finem debet proponi fuisse extracta arma, ut Inquisitio formari debeat. solum enim tunc punibile est factum, ut colligitur ex *Ordin. dict. lib. 5. tit. 39. §. 1. & 2. ibi, pera com el. la ferir, ou offender.*

Ad calcem adverto, cavendum à *Mendes à Castro in praxi 2. p. lib. 5. cap. 3. n. 4.* ubi dicit hanc nostram *Ordinationem* correctione indigere, & restringi debere ad casum, quo quis inflagranti deprehenditur, & allegationibus ineptis factis, infert non esse procedendum per viam Inquisitionis post octo dies. Ego sanè non satis percipio, quid sibi vellent scriptor ille dicto loco, nec video quid ibi dicat à quo non sit cavendum.

Decimus tertius casus, in quo formanda est Inquisitio ex dispositione *Ordinationis hoc §. 31.* est, *vulneratio facta noctis tempore, vulgò ferimento feito de nocte.*

Ratio autem quare lex jubeat Inquisitiones formari super simplicibus vulneratoribus factis de nocte, & non de die, duplex assignari potest. Prima, quo illæ facilius, & frequentius committuntur occasione arrepta, quod nox sit, & delictum non probabitur, at lex solet prohibere, & magis punire ea delicta, quæ facilius committeretur si lex strictius non prohibere, & acrius puniret, vel deligentius investigaret, ut supra consideravimus *quest. 2. num. 18.* agentes de ratione, quare lex jubeat inquiri super incestis per eos, qui dispensati sunt cum suis consanguineis commissis, & non super alijs. Secunda, quia

quia, si Inquisitio non formaretur, ut plurimum impunita remaneret illa delicta, etiam si offensi accusare valent, nam sepius offensi ignorant offensores, & testes, quibus delictum possint probare, unde necessaria est Inquisitio; in qua plures testes interrogantur, & investigatur delinquens, ut possit de eo noticia haberi, & habita puniri, ad Reipublicæ vindictam, & partis satisfactionem.

118 Nos autem quando dicatur, ut plurimum, apertum est, solum dubitari potest an nox, vel potius dies dicatur tempore crepusculorum, tam vespertini, quam matutini, id est, quando jam dies lucet, antequam tamen sol oriatur, vel post occasum, dum adhuc lux est, antequam luna luceat, vel obscuritas noctis superveniat. Ratio dubitationis est, quia in crepusculis dubium est an sit dies, an verò nox, ut notat *Plinius*, quem citat *Callepinus* verbo *crepusculum*. Hinc obiter noto indubitam doctrinam nobis tradidisse *Barb. ad Ord. dict. §. 31. n. 13.* ubi dixit: quod nox est post tenebras, & antequam auroræ lux oriatur, quod sanè certissimum est, ac indubitatum, debuit igitur nobis tradere, quid in crepusculis, in quibus tantum dubitari potest.

119 In qua dubitatione supra excitata, aliqui asserunt diem tunc tantum dici dum sol adest in horisonte, post occasum verò, & ante ortum solis noctem esse; ita *Venetus in scol. ad Sacrobosc. in Sphæra cap. 3. ad §. notandum vers. Suprest.* & sic intelligi crepuscula ad noctem pertinere, & noctis appellatione venire, quod etiam placuit *Callep. verbo. Nox, Greg. Lop. verbo de dia in l. 6. tit. 29 partita 7.* & colligitur ex *text. in cap. Si perfodiens de homicidio, ibi. si autem sol oriatur super eum, &c.*

120 Contrarium tamen est resolvendum in specie, de qua agimus; nam neque certa est in se prædicta assertio, stante in contrarium *text. sacro Genes. 1. ibi ap.*

pellavit lucem, diem, & tenebras noctem, ex quo constat noctem solum esse dum tenebræ sunt super terra, neque dubitari potest mentem legis esse quod tunc solum pro vulneratione simplici formetur Inquisitio, cum illa facta fuerit tenebrarum, & obscuratis tempore, id enim tantum petunt rationes supra factæ *n. 143.* Si ergo crepusculum sit in tali statu quod homo facile recognosci possit, non erit formanda Inquisitio, de qua agimus, nam ad propositum adhuc dies dicitur. Sin autem, quando vulneratio facta fuit, crepusculum fuisset in statu, ut jam homo facile recognosci non posset, erit dicenda facta de nocte, & Inquisitio formanda, quod placuisse videtur *Greg. Lop. ubi proxime, & in specie Cald. de emptione, & vendition. cap. 4. n. 20.* ubi dixit hanc *Ordinationem* locum non habere, nisi quando vulnerationes factæ sunt tenebrarum tempore, quod tunc dicitur quando jam homo facile non recognoscitur.

121 Non procedit tamen legis nostræ dispositio, nec secundum eam formanda erit Inquisitio, si vulnus adeo leve sit quod vulneris nomen non mereatur, veluti si sit tantum gravicatura, id est, *huma arranhadura*, vel quasi, ita advertit, & non immerito *Barb. cum multis citatis ad Ordin. hoc tit. 14.* novissime *Themudo decis. 59. n. 8.* & licet *Barbos.* loquatur in Inquisitione formanda propter vulnus in facile illatum, dicens non procedere invulnusclo, tamen, quod ibi in eo casu probat, ex identitate rationis procedit in casu, de quo agimus, & succedit regula *text. in l. illud ff. ad legem Aquiliam.* Neque contrarium vincit. *Ordinat. ista ibi, ora a ferida seja grande, ora pequena:* nam responderetur, quod non procedit quando non solum parvum, sed levissimum est vulnus, adeo vulnus appellari non possit.

122 Neque etiam procedet si non vulnera, sed contusiones, vulgo *pisaduras*, dicantur

dicantur factæ de nocte, ita vidi iudicatum in Senatu Portuensi, & fuit annullata Inquisitio, quæ super contusionibus fuerat formata, quod sanè arctum quasi favorabile potest admitti, sed dubio non caret: nam in *Ordinat. lib. 5. tit. 117.* non minus ex contusionibus quam ex vulnere recipitur querela, & contusio vulneris nomine comprehendere videtur, imò sæpè gravius damnum inferunt contusiones, quam vulnera, ut probat experientia, sed dici potest de vulneratione tantum, idest, *ferimento*. Ordinationem istam fuisse loquutam.

123 *Decimus quartus casus*, in quo formari debet Inquisitio ex dispositione *Ordin. dicto §. 31.* est *vulnus in facie inflictum*, vulgò, *Ferida no rosto*.

124 Faciei autem nomine comprehenduntur, frons oculi, nasus, os, mala, & mentum, secundum *Callep. in dictio- nario verbo Facies*.

125 Non tamen procedit nostræ *Ordinationis* dispositio, neque secundum eam formanda erit Inquisitio si vulnus *levissimū* sit, ita ut potius gravicatura, idest, *rassgunho*, quam vulnus dici debeat, ita multis citatis advertit *Barbos. ad hanc Ordinat. n. 14.* & videtur cum ratione dictum, non enim Legislatoris mens esse videtur, ut pro re, & offensa adeò parvi momenti Inquisitio formetur, diximus in simili supra n. 121.

126 *Decimus quintus casus*, in quo ex dispositione dictæ *Ordinat. §. 31.* formari debet Inquisitio est *talis læsio, alicui in membro aliquo facta, ut illud ineptum remaneat*, idest, *aleijam de algum membro*. Si igitur aliquis talis modi vulneratus, vel contusus fuerit, ut læsum remaneat membrum, idest, *ficando aleijado*, formari debet Inquisitio.

127 Membri autem nomine intelligitur illa pars humani corporis, quæ sit *integrum*, & proximum instrumentum alicujus actionis, ita *Fellucius, de Sacram.*

tract. 19. cap. 9. n. 235. eodem ferè modo definit *Callep. verbo membrum*, & non dissimili in effectu *Barbos. hic cū relatis n. 15.* & tres species membrorum inter proprias, & abusivas ponit *Sairo de censur. lib. 6. cap. 15. n. 11.*

Notandum tamen est quod aliquando latè sumitur membrum, quomodo sumptum cōprehendit partes illas, quæ pertinent ad decorem, ut barba, & capilli, *Fellucius, & Callep. supra, Sairo de censur. dict. lib. 6. cap. 15. n. 11.* ad quæ membra non pertinet *Ordinationis* nostræ dispositio, requiri enim quod læsa, idest, *aleijada*, remaneat persona, quod non accidit per amputationem dictarū, & similium partium, ita explicandus est *Barbos. ad hanc Ordinat. quatenus dict. n. 17.* dicit, quod barba hominis non dicitur membrum, nam debet explicari, idest propriè, & strictè, vel ad propositum, de quo agitur.

Sunt igitur sine dubio membra: manus, pedes, oculi, *Felluc. & Callep. & Sairo supra.* Quavis autem de oculo læso, propriè non videatur dici posse, *que fica aleijado*, ut requirit *Ordinat. hoc §. 31.* tamen contrarium est dicendum, & principale membrū principalissimū habens officium ineptum remanere, si oculus ita offendatur, quod luce careat, quæ tamen ad propositum disputaret supervacuum videtur, nam oculo offenso, ex alio capite est formanda Inquisitio, scilicet, quia est vulnus in facie inflictum, de quo diximus casu præcedenti. Ex eadem ratione de naso non disputamus. Auricula autem non est membrum ad propositum, ea namque abscisa remanet nihilominus sensus auditus, neque auricula proprium aliquod habeat officium, illa scilicet, auricula exterior, quæ est cartilago circa aurem, ut per *Sairo dict. cap. 15. n. 17.*

De digito poterat magis dubitari, sed verius est non esse membrum, ita asserente magis communi Canonistarū

opinionem teste *Filiucio supra. Sairo dict. cap. 15. n. 13. Farinat. cit. à Barb. ad hanc Ordinat. §. 31. n. 16.* præcipuè in materia odiosa, ut ipse considerat. Digito ergo absciso, non esse formandam Inquisitionem existimo, nisi ex alia ratione debeat formari.

131 Illud circa hujusmodi *Ordinationem* dubitari potest, quando, scilicet, hujusmodi Inquisitio sit formanda? Dubitari enim contingit per multum temporis, post percussionem, an tandem debilitas, & læsio membri, vulgo *aleijam* sit remanura, & transactis diebus multis id apparet. Unde cum Inquisitio debeat regulariter formare intra duos, vel tres dies juxta distinctionem *Ordin. §. 31. vers. Et sendo cometudos*, dubitari potest an adhuc possit formari, tamen non dubito Inquisitioni hujusmodi locum esse post multum temporis à vulneribus inflictis, quando jam aparuerit læsionem, idest, *aleijam*, remanere, de qua re infra fufius *quest. 5.* quæ dubitatio cessat, quando aliàs pro ipsa vulneratione, quanvis membrum læsum non esset, Inquisitio formari deberet, nam aparente postea læsione succedunt dicta in simili *supra n. 49.*

132 *Decimus sextus casus*, in quo formanda est Inquisitio, ex dispositione hujus *Ordinat. sæpè citato §. 31. est in fructio vulneris cum balista, scolpeta, vel archibusio, idest ferimento facto com besta, espingarda, ou archabuz.*

133 Intelligenda est dicta *Ordinationis* dispositio, ut procedat, si vulnus infligatur cum sagitta projecta cum balista, vel globulo, vulgo *pelouro* projecto cum scolpeta, nam si quis ictu ipsius scolpetæ, vel balistæ alium percutiat, existimamus sine dubio, Inquisitioni locum non esse, nam in prædicto modo percussionis non consideratur odium, quod continet usus illorum instrumentorum, projiciendo sagitam, vel globulum, unde iste solum est in conside-

ratione, quod non obscure colligitur ex *Ordin. lib. 5. tit. 35. §. 4. ibi, com cada hum dos ditos tyros.*

Dubitari tamen potest an si vulnus fiat cum minori, vel breviori, scolpeta vulgo *com pistolete*, sit locus Inquisitioni? Dubitandi ratio, illa, est: nam in hac *Ordin. §. 31.* non nominatur *pistolete*, unde ad hujusmodi instrumentum non videtur extendenda hujusmodi odiosa dispositio ad *regulam Odia, cum ibi, notatis de regulis juris lib. 6. facit arestum §. 5. adductum à Cald. 1. parte in quo dictum fuit pænas Ordinationis antiquæ, contra projicientes in aliquem sagitam cū balista, non comprehendere eos, qui cum scolpetis, aut archibusijs globulo idest, *pelour os* in alium projiciebāt, idest, *aos q atiram com espingarda, ou archabus,* simili igitur modo dicendum videtur, ex identitate rationis, in casu, de quo tractamus.*

Verùm contrarium dicendum existimo; nam iste casus satis videtur comprehensus in *Ordinatione*, & non dicitur ejus extensio, ut in alio, de quo supra considerabat *Cabedo* dubitans de illius aresti justitia, imò in casu nostro alia datur apertior ratio; nam com *Ordinatio* expresse hodiè nominet scolpetam, & scolpeta brevior, vulgò *pistolete*, in effectum nihil aliud sit quam scolpeta, nec mutet speciem, ex eo quod minor sit, magis enim, & minus non constituunt differentias específicas *ex regula text. in l. si is, cui aliàs is, cui ff. quemadmodum servitus amittatur, l. fin. ff. de fundo instructo*, imò cum sit odiosius instrumentum, ut satis colligitur ex *Ordinat. lib. 5. dict. tit. 35. §. 5.* negari non potest hujus *Ordinationis* dispositionem locum etiam habere in casu, quo vulnus infertur *com pistolete*. Ad fundamenta contraria patet responsio, advertendo, quod non est extensio, sed comprehensio.

Neque contrarium evincit decisio, de

134

135

136

137

de qua *Phæbus* 1. p. *arresto* 108. ubi iudicatum refert globulum in alium projecera idest, *atirar comp pstolete* non esse casum, in quo possit formari Inquisitio: nam faciliè responderetur illud arrestum ut ibidem declaratur, habere tantum locum quãdo vulnus non fuit sequutũ, nos autem loqui, quando percussio fuit facta, in quo tantum casu loquitur, & procedit nostra *Ordinat. hoc* §. 31. licet ad alios effectus non denegamus, etiam vulnere non sequuto, pœnas incurri, ut statim explicabimus.

138 Dubitatur secundò, an iactus, idest, *o atirar a aliquem*, cum dictis instrumentis sit Inquisitionis casus, si percussio non sequatur? Et videtur esse: nam *Ordinat. dict. lib. 5. tit. 35. § 4. & 5.* gravissimas pœnas imponit cum hujusmodi instrumentis, ictus in alium mittentibus, licet percussio non sequatur, & ita Inquisitioni locum esse, licet non sequatur percussio, iudicatũ testatur *Gama decis. 170. aliàs 171.*

139 Contrarium tamen dicendum esse credimus, ex eo solido fundamento: quia *lex nostra* expressit, tunc esse formandam Inquisitionem, quando percussio facta fuisset cum aliquo ex dictis instrumentis. Quamã igitur ratione, aut quo jure, potest dici formandam esse Inquisitionem, etiam vulnere non sequuto? Nullo certè. Ex quo fundamento iterum, atque iterum pretestatus fuit *Gama dicta decis. 170.* eo repugnante, & contradicente illud fuisse iudicatum. Facit decisio a *Phæbo adducta 2 parte arresto 180.* ibi iudicatum refert non esse formandam Inquisitionem pro damno dato in segete: nam *Ordinat. hoc tit. 65. §. 32.* solum eam permittit cum declarationibus, de quibus, ibi pro damno dato in pomario, & ita non est extendenda ad damnum datum in segete, multo minus igitur extendenda est *Ordinatio* ad casum tam dissimilem,

ut dicatur comprehendere etiam casum, in quo vulneratio non fuit sequuta, cum ipsa expresse loquatur in eo tantum casu, in quo percussio est sequuta.

Decimus sextus casus, in quo ex dispositione sæpe dictæ *Ordinationis* §. 31. formanda est Inquisitio, est *coadunatio personarum*, vulgò *Assuada*.

Quid autem sit *Assuada*, colligitur ex *Ordinat. lib. 5. tit. 45. in principio & §§ sequentibus*, & potest diffiniri ut sit *coactio sive coadunatio personarum non domesticarum, ad offendendum aliquè facta*.

In primis igitur constat, apud nos solum puniri coactionem personarum extranearum, ut ita dicam: nam si quis cum domesticis tantum ad alium offendendũ progrediatur, non dicitur fecisse *assuada*, etiam si tales sint domesticæ personæ, quod illis non possit imperari, ut advertit *Mascardus conclus. 533. n. 3.* unde omnino redditur suspecta decisio, de qua testatur *Phæbus 2. p. arresto 140. vers. Tambem vi*, ubi dicit, quod habita fuit pro *assuada*, coadunatio quatuor personarum ipsius domus nisi dicatur virtute revalidationis, de qua agit, fuisse Inquisitionem illam validam effectam.

Deinde certum quoque est debere coadunationem fieri appentatè ad aliquem offendendum, ut exprimit dicta *Ordinat. in §. 1. ibi pera fazer mal. ou danno, consentiunt Farinat. in pract. quæst. 113. n. 141. Menoch. conf. 28. n. 19. tom. 1. & deducitur ex l. 2. §. homines ff. de vi bonorum rapit.*

Præterea requiritur, quod ex proposito non vero casualiter cõgregatæ sint illæ personæ, ut, argumẽto *text. in l. §. si ab ignoto ff. de manumis. probat Barb. ad Ordinat. dict. lib. 5. tit. 45. §. 2. n. 1.* Intellego tamẽ si coadunati sic casualiter, expat ad aliquem offendendũ rixa, vel causa tunc orta, vel si uno cunte, alij

*Scendo 45 p. p. 109
inda 2. p. p. 109
e. y. m. o. y. p. h. e. c. a. s. o.
de devassa. d. de
12 de agosto de
1757-*

non vocari, sed ex amicitia illum sequantur, si tamen (licet coadunatio casualiter sit facta. v.g. ad cœnandum, vel ludendum) ibi unus alios præcetur, ut vadant ad aliquem offendendum, non est ulla ratio, propter quam excusentur à coadunatione, id est, *assuada*, nihil enim interesse videtur, an sint simul, vel separatim vocati, & rogati, quem admodum nemo dubitaret coadunationem esse, si quis amicos aliquo loco congregatos simul convocaret, & suaderet, ut cum eo venirent ad aliquem offendendum.

145 Quot autem personæ coadunari debeant, ut dicatur personarum coactio, vel *assuada*, sic credimus *Jureconsult.* in l. 2. §. *dolo ff. de vi bonorum raptorum*, dicendum est alteram personam sufficere, ait enim (explicando edictum, & quando hominibus coactis damnum datum dicatur) *Sed & si unus tantum homo coactus sit ad*

146 *huc dicemus homines coactos.* Contrarium videtur asserere *Ulpian. in l. Prætor ait 4. ff. illo tit. de vi bonorum raptorum*, ubi explicando edictum contra eos, qui cum turba damnum faciunt, ait: *Turbam autem ex quo numero admittimus? & infra, si plures fuerint decem, aut quindecim turba dicetur.* Et quidem ad propositum tota difficultas consistit in colligendo ex verbis *nostræ Ordinatio*, an voluerit significare *fazer assuada* idem esse, ac cogere, & coadunare homines, an verò significare voluerit turbam coadunare necesse esse & quidem sprete disputatione, verius videtur turbam, & sic decem, vel quindecim homines esse necessarios. Moveor quia

147 *lex Castellæ 2. tit. 10. partita 7.* similibus utitur verbis contra committentes crimen, de quo agimus, & tamen insignis glossator *Greg. Lop.* ibi, verbo, *Tal*, resolvit verius esse, turbam requiri, & sic decem, vel plures, & quantum videatur loqui, quando coadunatio tantum

nullo damno sequuto, facta fuit, tamen *lex nostra dicto lib. 5. tit. 45.* distinguens diversos calus, non mutat phrasim, unde coadunatio eodem modo pro turba semper est intelligenda. Facit pro hac parte arrestum adductum à *Phæbo 2. parte arresto 140. vers. tambem vi*, ubi dicit revalidatam fuisse quandam Inquisitionem super *assuada*, cum tamen quatuor tantum personæ fuissent coadunatæ, in quo agnoscit plures requiri, siquidem necessaria fuit revalidatio.

148 Quia tamen coadunatio personarum, vulgo *assuada*, non solum committitur, quando cum illa aliquis offenditur, sed etiam quando cum illa ingreditur aliquis domum alienam ad eum offendendum, licet non offendat, ex *Ordinatio dict. tit. 45. in principio.* Immo etiam, si aliquem non offendat illa coadunatio tantum fit, quanvis cum ea, nec exeat, nec eat coadunans, dicitur tamen fecisse coadunationem, id est, *assuada*, saltem ad effectum incurrendi pœnas pecuniarias, ita disponente *Ordinatio dict. lib. 5. tit. 45. §. 3.*

149 Intrat dubium, an in omnibus prædictis speciebus sit locus Inquisitioni? Nā cum ultima species coadunationis, pecuniarijs tantum pœnis puniatur ex *dict. §. 3.* consequens videtur formandū non esse Inquisitionem pro delicto, in quo tam levis pœna est statuta: nam pro gravioribus tantum fuisse institutas Inquisitiones, diximus supra in principio hujus quæstionis. Srat tamen in contrariū dispositio *Ordinatio dict. tit. 45. §. 4.* ubi post enumeratos omnes calus, statuit Legislator noster, quod iudex loci, in quo aliquis ex dictis casibus cōtingerit, formet Inquisitionē, ergo videtur etiam in dicto casu formanda, cum sit unus ex enumeratis supra, ex cujus *Ordinatio* dispositione ego non audeo asserere cōtrariū in specie, de qua agimus, nec ratio in cōtrariū de levitate criminis cōsiderata

conueniens est; nam licet aliquando delicto imponatur levis pœna, tamen ex alijs rationibus illud perniciosum iudicatur, & conueniens est, ut quilibet ejus conatus à principio impediatur, puniendo etiam leue attentatum, quod ut consequatur Inquisitionem fieri jubet lex, ut invento delinquente, justitia ex officio eum puniat.

150 *Decimus octavus, & ultimus casus, in quo debet formari Inquisitio, ex dispositione dictæ Ordinationis hoc tit. 65. § 32 est Damnum datum in horto, vel pomario, vulgò, dano em horta, ou pumar.*

151 Quoniam autem iste casus, non est propriè, & absolutè Inquisitionis, solum enim ad petitionem partis non ex officio, formatur, & interrogantur octo tantum testes, ut in eadem Ordinatione exprimitur, breviter ab hujusmodi casu me expediam advertendo, quod hujusmodi Ordinatio non habet locum, quando damnum fuerit datum, casu, vel culpa alicujus, qui tamen non egit principaliter de damno inferendo, sed illud dedit aliud intendens. Moveor nam tunc solum potest considerari delictum, quando malitia, & intentione faciendi damnum illud datur, veluti quando aliquis in horto olus eradicat, vel arbores fructiferas in pomario cædit malevolo animo damni faciendi, qui ex dictis factis colligitur, non autem quando aliquis, verbi grat. ducendo plastrum per hortum alienum, vel abscindendo arborem, vel ejus partem, quia scilicet in proprium, & vicinum agrum umbras jactat, damnum fecerit, nam quanvis de damno teneatur, non tamen ex omni damno resultat delictum, quod sine voluntate delinquendi non committitur, ex regula *text. in l. qui injuria, cum illis, quæ ibi citat. glos. verbo, Distinguit ff. de furtis*. Immo, causæ supra talibus damnis civiles sunt, non criminales, ut deducitur ex *Ordinat. lib. 2. tit. 1. in principio, & resolvit*

*Gabriel Pereira decij 58. n. 19. unde infero ad casum frequentissimum, quod scilicet non erit locus Inquisitioni, si aliquis conqueratur olera, vel poma ex horto, vel pomario sibi fuisse furto sublata: nam hoc damnum non fuit illatum animo faciendi damnum, sed lucrum reportandi, unde hujus Ordinationis dispositioni locus erit licet bene possit esse locus Inquisitioni, capite furti commissi, secundum dicta supra casu 10. Facit quia aliud est damnum, aliud furtum *text. in l. Nauta § fin ff. Nauta, capones, &c. & notat Barb hoc § 32.**

Neque etiam locum habebit hujus Ordinat. dispositio, si damnum in lege datum proponatur, ita *decisum testatur Phæbus dict. aresto 180. 2. parte, & meritò lex enim tantum de horto, & pomario loquitur. Unde cum odiosa sit non debet extendi ex juris regulis vulgaribus.*

153 Alius, & quasi anomalus casus assignari potest, ex *Ordinat. lib. 5. tit. 115. §. 26.* ubi disponitur, quod si pervenit ad judicis notitiam, fuisse pecus transductum ad alium Regnum, vulgò *q̄ alguem passou gado*, teneatur super tali formare Inquisitionem, de quo etiam delicto formantur generales Inquisitiones, ut habetur in eadem *Ordinat. §. 25.* idèò anomalum casum hunc diximus, quasi sit casus generalis, & specialis Inquisitionis.

154 In nullo alio casu, exceptis supra expressis, formari potest Inquisitio specialis, sive particularis, & si in alio formetur, nulla erit, nullumque produceret effectum, ita disponente *Ordin. lib. 1. hoc tit. 65. §. 69. vers. & devassando, & diximus supra in principio questionis, & colligitur apertè ex Ordinat. lib. 1. tit. 5 §. 12.* Imò judex in casu non concessio formans Inquisitionem subditur pœnis. *Ordinat. hoc tit. 65. §. 69.*

155 Poterit tamen Inquisitio nulla revolidari in Senatu, servata forma *Ord. lib. 1. tit.*

tit. 5. §. 12. quæ apertè disponit, quod si acta fuerint nulla ex eo quia Inquisitio fuisset formata in calu, quo non deberet formari, vel ex alio defectu, si tamen casus fuerit gravis, & delictum satis probatum, ita ut videatur conveniens delictum puniri, acta non annullentur, & procedatur in forma de qua, ibi agnoscit *Phab. 2 p. arresto 140. vers. Tambem vi.*

156 Adverto tandem, quod in aliquibus

casibus, ultra supra enumeratos, potest, & solet aliquando Rex concedere specialiter, quod Inquisitio formetur, requiritur tamen ad hoc provisio, ipsa manu Regia signata, neque per Senatores Aulicos sive Palatinos concedi poterit, ut praxis observat, & de jure constat, quia illis non est hoc concessum, & testatur *Mendez à Castro in praxi 2. parte lib. 5. n. 1.*

QUÆSTIO IV.

Qui nam Magistratus possint, & debeant formare Inquisitiones de quibus agimus?

SUMMARIUM.

1 **D**E Inquisitionibus generalibus quos formandæ, diximus quæstione 2.

2 Inquisitiones super criminibus contingentibus, de quibus agimus quæstione præcedenti, per Prætores locorum vulgo, juizes das terras, & non per alios Magistratus formantur.

3 Præses Curialis criminalis etiam inquirit super homicidijs, & vulnerationibus factis in Curia.

4 Auditor Basilicæ, vulgo alfandega, inquirit de criminibus intra, eam commissis.

5 Probatur ad Prætores, & non ad alios præter exceptos proximè, inquirere pertinere super delictis contingentibus.

6 Suspectum est dictum Phæbi supponētis, Correctorem inquirere posse super homicidijs.

7 An judici loci delicti, an domicilij pertineat super eo inquirere, videtur contraversum.

8 Certum est judici loci delicti, non domicilij competere inquirere, quatenus est de vassa.

9 Inquirere proprie est procedere ex officio judicialiter ad Rem puniendam.

10 Controversia Doctorum, de qua num. 7. de hac Inquisitionis specie intelligitur, non de illa, quæ est testimonium interrogatio, & informationum assumptio, id est apud nos de vassa.

11 Ostenditur rationibus non esse delictam controversiam Doctorum cadere super illa specie Inquisitionis quæ dicitur de vassa.

12 Pluris Magistratus solent inquirere quibus tamen id non competit.

13 Probatur assertio.

14 Confirmatur fundamentis, & argumento à vitandis inconvenientibus, & considerantur quæ sequerentur.

15 Qui agnoscit offensorem, debet proponere contra eum querelam.

16 Inquisitio contra certam personam, nulli fieri jubetur, & creditur reprobata.

17 Conveniens est, quod Prætores, vulgo juizes, & non alij Magistratus inquirant.

18 Adducuntur alia fundamenta, quibus corroboratur assertio.

19 Prætores, sive iudices inquirentes super delicto valide recipiunt informationes sive culpas resultantes contra Equites

Christi,

Christi, ut eas ad suos iudices remittat.

20 Inquisitio super crimine, cuius cognitio pertinet ad certum iudicem, non ratione Rei sed ipsius cause ad eundem iudicem pertinet.

21 Impugnatur Phabus dicens, invalidas esse Inquisitiones formatas contra Equites Christi, per iudices non suos.

22 Cum pluribus iudicibus competit inquirere in uno casu, prius incipiens prævenisse dicitur, & potest alteri depræcari ut ad se culpas, & cognitionem remittat.

23 Iudex inquirens, per se ipsum debet interrogare, & examinare testes, nec potest committere, nisi sit Præses Curialis, in casu.

24 Iudex inquirens non potest ad se vocare testes commorantes in alieno territorio, & sic debet depræcari, at si in territorio sint, impediti tamen, poterit iudex attentata consuetudine examen committere.

QUÆSTIO, ista, quod attinet ad Inquisitiones generales, decisa remanet supra quæst. 2. ubi per totam nominatim diximus quales quisque

Magistratus possit, & debeat Inquisitiones generales.

2 Quod vero attinet ad Inquisitiones particulares, de quibus latè quæstione præcedenti egimus, dicendum est, uno verbo, illas formandas esse per Prætores locorum, vulgo *pellos juizes das terras, em cujus julgados os casos acontecerem*, sive iudices foranei sint, sive ordinarij, & per nullum alium iudicem formari posse, nisi ex speciali Regis concessione, exceptis præsidibus Curialibus, qui super homicidij, & vulnerationibus factis in Curia inquirent juxta dispositionem

3 *Ordnat. lib. 1. tit. 7. §. 25.* excepto etiam Auditore Basilicæ, qui de criminibus

4 intra eam commissis inquiret ex dispositione *Ordnat. lib. 1. tit. 5. §. 11.*

Prædicta regula deducitur ex *Ordin. dict. lib. 1. tit. 65. sæpe cit. §. 31. ibi, & sendo cometido em a Cidade, ou villa, os juizes começaram a tirar sobre elles inquiriam, &c.* & ibi, nam poderam os juizes allegar, q̄ nam começaram, &c. & ibi, o juiz perguntara, & *lib. 5. tit. 45. §. 3. ibi, & o juiz do lugar em que cada hum dos sobre ditos maleficios acontecer, será obrigado a tirar de vassa, &c.* Ex quibus, sine quæstione evincitur, has Inquisitiones particulares, de quibus, agimus, formandas esse per iudices, sive prætores, & non per alios, exceptis dictis iudicibus de quibus num. præcedenti, & nullibi invenio ad alium iudicem pertinere tales Inquisitiones formare, unde mihi suspecta est supposito Phabi 1. p. *aresto 6 117. & 2. p. aresto 97.* ubi sentire videtur Correctores formare Inquisitiones super homicidijs nam *dict. arest. 97.* dubitat, an valeat si jam formata sit per iudicem, & ita supponit, quod si non sit prius formata per iudicem Corrector eam valide format, & in *dict. aresto 117.* supposito, quod Corrector Inquisitionem super homicidio formavit, ad aliud transit. Ego sanè non video *Ordinationem* aut rationem legitimam, per quam dici possit Correctoribus pertinere Inquisitiones particulares formare.

Ad quem autem iudicem, an loci delicti, an verò domicilij pertineat formare Inquisitiones speciales, de quibus agimus, non videtur sine quæstione. DD. enim alij asserunt iudicem domicilij inquirere posse, alij verò contendunt id solum pertinere iudici loci delicti, vide *Gamma decis. 53. Cov. præct. cap. 11. n. 6. Barbof. in l. Heres absens §. proinde tit. de foro delicti à n. 27. ff. de iudic. Clarum §. fin. quæst. 39. n. 4.* quam quæstionem ego non disputo, quia, ut statim probavimus ad nostram materiam, & quæstionem illa non pertinet.

Veram certissimum est iudici loci delicti, non domicilij incubere formare Inqui-

Inquisitiones super delictis in suo territorio contingentibus, quod aperte probatur in *Ordinat. hoc tit. 65 saepe citato* §. 31. ibi, *tanto que vier a sua noticia, que seus julgados sam cometidos, & lib. 5. tit. 45. §. 3. ibi, & ao juiz do lugar em q cada hum dos sobre ditos maleficios acontecer, sera obrigado a tirar devassa, optima Ordinat. dict. tit. 65. §. 65. ibi, inquirindo somente cada hum no lugar de sua jurisdicam.*

- 9 Neque prædicta controversia DD. ad speciem, de qua agimus, pertinet, licet prima facie videatur in proprio casu, de quo tractamus eos loqui, nam est advertendum, quod inquirere, & procedere, per viam Inquisitionis, in jure propriè significat procedere ex officio, & pro parte justitiæ contra aliquem, quod latissimè, & utilissimè probavimus infra *questione 9.* per totam.
- 10 Illa est igitur quæstio quam DD. prædicti tractant, an scilicet judex ex officio debeat, vel possit procedere, ad puniendum subditum suum in alieno territorio delinquentem, nam si quis, quod aliquis fuit querelatus coram iudice Vimaransenfi ubi domiciliū habebat, de delicto commisso in Civitate Portuensi, & pars offensa postea non accusat, vel judex Portuens. remisit iudici Vimaransenfi culpas per Vimaransensem incolam in territorio Portuensi commissas, adde, quod in dicto casu nullus datur accusator (si enim pars offensa accuset, non potest dubitari iudicem Vimaransensem procedere posse, *Cov. supra n. 5. Barb. n. 28.*) Ecce intrat quæstio, quam DD. supra dicti tractant, & in tali specie inveniuntur pro utraque parte fundamenta. Pro negativa facit, quod iste Reus cum non deliquisset in territorio Vimaransenfi, illam Rempublicam non offendit, & sic cessat ratio, propter quam iudici incumbit ex officio procedere ad puniendum delinquentem. Pro affirmati-

va facit ratio *l. congruit ff. de officio præsidis*, ubi dicitur, quod convenit purgare Rempublicam hominibus malis, & criminosis, unde videtur, quod ex hoc capite saltem potest iudex domicilij procedere, licet crimen non fuisset commissum in suo territorio, quas rationes, & aliàs adducunt DD. & per eas sciuntur in varias sententias, & *Clarus dict. loco n. 4.* resolvit sequendam in hac re consuetudinem, & asserit Mediolani observari, quod ibi ex officio puniantur in alijs territoris delinquentes, qui Mediolani sua habent domicilia.

Non tamen est, nec esse potest quæstio, an Judex domicilij possit formare Inquisitionem, id est interrogare triginta testes, super delicto extra suum territorium commissum, inquirendo quis illud commiserit, quod patenter probatur ex inconvenienti, & morali impossibilitate, nam neque delicta alibi commissa pertinent ad cognitionem iudicis domicilij, & esset confundere jurisdictiones, nec ad illum pervenire solet notitia, nec posset habere, aut cogere testes alterius territorij ad deponendum coram se, & quia hæc sunt patentia, & solum poterit aliquis dicere, quod prædicta quæstio potest procedere quando ad notitiã iudicis jã pervenit, quod Titius ejus subditus, & in Vimaransenfi oppido habitans comisit v. g. homicidium Ulyssipone, ita ut tunc inter quæstionem an possit formare Inquisitionem interrogando testes id est, *tirando devassa*, dicimus quod neque in hac specie, etiam stando in terminis juris communis, potuit dubitari, an per iudicem domicilij, & non delicti esset formanda Inquisitio id est, *se devia tirar devassa*, nam hæc Inquisitio jam non erat ad inveniendum delinquentem, sed contra illam certam personam, quas Inquisitiones nullibi jus fieri jubet, sed super delictis ad inveniendos delinquentes, nec facile,

facile, imò difficilime iudex domicilij posset habere Vimarani legitimos testes ad formandam Inquisitionem super delicto Ulyssipone, vel forte apud Indos commisso, nec talis forma Inquisitionis fuit unquam in jure, vel in praxi cognita, non igitur de illa agunt DD. sed quærunt, ut diximus an iudici domicilij incumbat punire Reum, & contra eum procedere ex officio in terminis, de quibus supra n. 10. scilicet, quando aliàs apud eum est Reus culpatus, quod aperte agnoscit *Clarus dict. quæst. 29. n. 4.* Quæ gratis sint dicta, apud nos enim dubitari non potest solum iudici loci delicti competere inquirere, idest *de vassar*, ex prædictis apertissimis *Ordinationibus citatis supra n. 8.*

Defenditur iudices creatos ad cognoscendū de causis certarum personarum non posse inquirere super delictis contingentibus quæ dicuntur commissa per subditos eorundem iudicum.

12 Ex dictis supra num. 2. infero iudices illos, qui non sunt Ordinarij, vel forenses, non posse Inquisitiones, de quibus agimus super delictis contingentibus formare, licet dicantur delicta commissa per eos, qui eorum jurisdictioni in criminalibus subsunt, & ita neque Cōservatorem Universitatis Conimbricensis, neque Judicem Fisci, neque Judicem Equitum, neque alium similem posse formare Inquisitionē, vulgo *traxar devassa*, super aliquo homicidio, vel alio crimine contingenti, licet dicatur commissum per illum, qui ejusdem jurisdictioni subiectus est, & contrariam praxim, quam aliqui observant, jure non fundari, nec sine perturbatione Reipublicæ observari posse, & sane miror, quod Nostrates ad hanc rem non attendant, de illa enim non invenio aliquem tractantem.

Quæ quidem nostra illatio pluribus 13 nititur fundamentis. Primò, quia quando aliquid certis personis tantum conceditur, cæteris prohibitum videtur, ex *regula text. in l. Maritus C. de procurat. & in l. quod labeo ff. de cōpensat. cū similibus.* At solum Prætoribus, & alijs quibusdam Magistratibus expressis in *Ordinatione*, inquirendi potestas datur, ergo cæteris, id non competit. Dixi, quibusdam alijs, quia Præses Curialis potest inquirere super criminibus in Curia contingentibus ex *Ordin. lib. 1. tit. 7. §. 25.* & Auditor Basilicæ Ulyssipon. super criminibus in eadem Basilica, vulgo, *Alfandega*, commissis, quasi iudex ordinarius illius loci, *Ordinat. lib. 1. tit. 52. §. 11.* & diximus supra n. 3. & 4. Maior prædictæ argumentationis probata remanet. Minor probatur, nam nullibi invenitur in *Ordinatione* data potestas inquirendi nisi Prætoribus, vulgo *aos juizes*, & Magistratibus (de quibus proxime) ut patet ex *Ordinationibus* relatis, & expensis supra n. 5. consequentia colligitur in forma.

Secundo probatus per argumentum 14 ab absurdo vitando, quod in jure validum est, ex *notatis per text. ibi in l. Nam absurdum ff. de bonis libert.* Nam sequerentur plura absurda. Primum, quod si omnes, qui habent jurisdictionem ad cognoscendum de causis aliquarū personarum deberent, vel possent inquirere, qui delictum diceretur commissum ab eo, qui est subiectus ejus jurisdictioni, sequeretur, quod super uno crimine, veluti homicidio, quod à pluribus, scilicet, Clerico, Familiari Inquisitionis, Scholastico, & milite commissum dicitur, plures iudices inquirerent, quilibet ratione sui subditi, quod esset infinitum, & omnia confundere. Secundo nam cum isti iudices, vel non limitatum, vel amplissimum habeant territorium, deberēt ire ad remotissimas Provincias pro formandis Inquisitionibus contra

contra suos subditos, quando diceretur eos comisisse delicta, quod non solum inconveniēs, sed impossibile foret. Unde dicendum non est legem id voluisse. Deinde, sæpe in vanum formarentur ab eis tales Inquisitiones, cum si cōstaret alienum subditum, non proprium commississe crimen, nec adversus hunc recipere possent testium depositiones, quia sunt iudices limitatam habentes jurisdictionem circa certas tantum personas. Præterea quia ille privilegiatus, contra quem inquit iudex, facile poterit irritam reddere illam Inquisitionē, renunciando suo privilegio *ex regula text. in l. Siquis in conscribendo. C. de pactis.* Tandem quia sequeretur, quod etiam possent formare Inquisitiones generales, quia diceretur eorum subditum comisisse aliquod ex illis criminibus, de quibus interrogari solet in Inquisitionibus generalibus quod quam absurdū esset, nemo non videt.

Terrio, quia Magistratus illi, de quibus agimus, non possunt ullo fundamento, inquirere super delictis contingentiibus, nisi ex eo, quod dicantur comissa à suis subditis. At si recte attendimus, ubi primum Inquisitio dirigitur contra certam personam, statim omnes juris, & *Ordinationis* regulæ infringuntur, totusque ordo, & ratio rerum confunditur. Nam ordo est, quod si offensus ignorat offensorem, iudex inquirat ad eum inveniendum, & puniendū etiam si nemo accuset *Ordinat. lib. 1. tit. 65. §. 31.* At si offensus agnovit offensorem debet querelam contra eum proponere juxta *Ordinat. lib. 5. tit. 117. per tot. & probavimus supra quæst. 1. n. 11.* Unde si sumus in terminis prioris casus, & ignoratur delinquens, cessat ratio, & fundamentū, quo Magistratus ille potest prætenderet sibi licere inquirere in illo casu. Si verò sumus in terminis secundi casus debet intentari via querelæ, non Inquisitionis; ergo in illo casu potest

inquire iudex ille, qui ad inquirendum debet fundare suam intentionem in eo, quod delinquens, est ejus subditus.

Quarto quia, cum non possit talis ¹⁶ Magistratus inquirere, nisi dirigendo Inquisitionem contra illam certam personam sui subditi, & contra illum specialiter inquirendo, necessario videtur illa Inquisitio specialis, & sic prohibita per *text. notissimum in cap. Qualiter, & quando de accusat. cap. licet Heli de simonia,* nisi infamia præcedat, quæ quidem non semper, immo raro præcedit, & per consequens illæ Inquisitiones sine ea factæ injustæ essent. Et quanvis nos defendamus latè *quæst. 9. ad Inquisitionem,* quatenus est interrogatio, non requiri infamiam præcedentē, longeque aliter rem istam, & prædicta jura procedere intelligamus, tamen communis existimant nullam esse Inquisitionem, idest *de vassa especial,* infamia non præcedente. Et quidquid sit, certum est jus commune, vel *Ordinationem,* nullibi jubere, quod fiant Inquisitiones contra certas personas, dirigendo contra illas tantum interrogationes delicti, imò contrariū fieri debere probavimus latè *quæst. 1. n. 11. cum sequentibus.* Unde cum Magistratus, de quibus agimus, solum tunc possint dicere illis licere inquirere, quando scilicet eorum subditus delictum commississe dicitur, & contra eum inquirunt nominatim, vel fateri debent non posse inquirere, si generaliter inquirunt, vel illis obstare prædictas juris, & rationis regulas, in casu, in quo inquirere posse existimant.

Quinto quia conveniēs est, quod solus prætor, vulgo *Juz de fora, ou ordinaro,* inquirat generaliter super criminibus in suo territorio comissis, à quo ut pote à fonte recidiant cæteri Magistratus informationes, sive culpas, quæ inventæ fuerint contra suos subditos, ut eos puniant, de eorumque causis cognoscant juxta formam privilegij, & jurisd.

jurisdictionis suæ.

18 Sexto prædictis Magistratibus inquirendi potestatem vulgè, *de devassar*, non obscure denegat *Ordinat. lib. 2. tit. 1. §. 24. & lib. 5. tit. 88. §. 16.* ubi disponitur, quod iudices formantes Inquisitiones super delictis contingentibus, remittant ad iudices Ecclesiasticos culpas, siue informationes quas invenerint contra personas ecclesiasticas, quasi agnoscendo Iudices illos, nec debere, nec solere formare Inquisitiones super delictis contingentibus, quod etiam colligitur ex *Constitut. Brachar. tit. 35. Constit. 1. §. Item poderà*, ubi, disponitur, quod quando iudices sæculares inquireunt, ecclesiastici ab eis petant informationes, siue culpas, quas invenerint contra ecclesiasticas personas, in quo agnoscere videtur, iudices Ecclesiasticos non inquirere super delictis contingentibus, etiam si dicatur illa commissæ à suo subdito.

Cum igitur certis tantum Magistratibus territorium habentibus, & in eo ordinariam jurisdictionem, inquirendi munus committat *Ordinatio* nostra, cum que inconvenientia, & absurda sequerentur si inquirent iudices alii, qui respectu certarum tantum personarum jurisdictionem habent. Dicendum est prædictos Magistratus inquirendi potestatem non habere, imò Prætoribus tantum, non alijs Magistratibus [excepto Præsidente Curiali, & Auditore Basilicæ] id competere. Non obstante usu contrario, si in aliquo iudicio introductus dicatur, non enim jure probari potest.

19 Quæ dicta sunt, sentire videtur *Gabr. Pereira decis. 58. num. 11.* ubi concedit valide recipi informationes per iudices ordinarios inquirentes contra Equites militiæ Christi, siue alterius, licet postea suis iudicibus sint remittendæ, ut de illis cognoscant. Et sic videtur intelligere iudices illos non inquirere, sed

Prætores tantum, vulgè *os juizes da terra Ordinarios, ou de fora*. Et quidè plurimorum iudicium usus hæc, quæ resolvimus observat, non enim inquirere solent periti iudices Ecclesiastici, etiam si dicatur per suum subditum crimen commissum, sed ab ordinario, vel forensi iudice, qui infalibiliter inquit, informationes recipit, vel petit, quæ inventæ fuerunt contra personam jurisdictioni suæ subjectam, & sic similiter videt sæpe fieri per iudices privilegiatorum, qui si omnes inquirent, confusiones, & inconvenientia supra considerata resultarent.

Non tamen inficiamur posse iudices aliquos habentes jurisdictionem respectu certarum causarum, inquirere, quando contingit casus ad illam causam pertinens. Veluti quando committitur sacrilegium, tunc enim iudex Ecclesiasticus rectè inquit, quis commiserit, nam à quocumque sit commissum competens est. Vel quando committitur furtum in rebus ad fiscum pertinentibus, poterit enim iudex fisci, ex dicta ratione, tunc inquirere, vel quando format Inquisitionem generalem, de qua in *Regimine fisci §. 36.* vel *Conservator Universitatis in specie, Statuti lib. 2. tit. 27. §. 9. 24. & fin.* At tunc non inquirent ratione sui subditi, vel quia dicatur delictum commissum ab eo, qui ratione privilegij ejus jurisdictioni subicitur, quod fieri non posse contendimus, sed ratione causæ, & ipsius delicti, quod ab eo puniri potest, à quocumque dicatur commissum, & nos solum negamus posse formare Inquisitionem specialem super homicidio, vel alio crimine contingenti ex eo, quia dicatur commissum ab eo, qui ejus jurisdictioni subest, & ita potest generaliter inquirere. Vel si lege, aut privilegio speciali illi sit concessum, ut inquireat super delictis quæ dicentur commissæ ab illis, qui suæ subsunt jurisdictioni.

Ex dictis, & resolutis supra inferitur 21
Hh caven-

cavendum esse à *Phæbo* 2. p. *arest.* 164. ubi asserit, plures iudicatum fuisse invalidas esse Inquisitiones formatas contra Equitas per eos iudices qui jurisdictionem in eos non habent. Nam si intelligit quod iudex ordinarius non potest valide recipere testes deponentes in Inquisitione super delicto contra Equitem, suspecta est talis assertio, tam ex his, quæ scribit *Gabr. Pereira dict. decis.* 58. num. 11. quàm ex eo, quia magis incapax est iudex sæcularis respectu clerici, & tamen bene recipit informationes contra eum in Inquisitione, quam format super delicto contingenti, ex dicta *Ordinat. lib. 2. tit. 1. §. 24. & lib. 5. tit. 88. §. 16. & ex dict. Constit. Bracharens. tit. 35. Constit. 1. §. Item poterà* Et generaliter firmabimus infra *quest.* 8. in omni iudice incompetenti sive incapaci. Si autem intelligit invalidam esse Inquisitionem formatam directe, & specialiter contra Equitem, per iudicem secularem, vera esse poterit dicta assertio, at ex alia ratione. Non verò ex eo, quod inquirere contra Equitem pertineat suo iudici hoc enim negamus ex rationibus supra dictis.

²² Quando autem contingit pares iudices ambos inquirere super eodem crimine, vel apud alterum querelam proponi ille dicitur provenisse, qui prius incepit inquirere, potest alteri inhibere, ne cognoscat, & depræcari, ut sibi remittat acta formata super illo crimine, ita practicari testatur *Phæbus* 2. p. *arest.* 97. *vers. nesta Cidade. Mendez à Castro in praxi 2. parte lib. 5. cap. 3. num. 3.* ubi allegando *Phæbum*, dicit [*legide sanè*] *Phæbus non omnino malus author*, similiter in Romana Curia observari testatur *Favmat. in praxi de Inquisitione questione*

7. num. 58. in fine, contradicentibus tamen Gramatico, Baldo, & Bossio ab eodem citatis. Non tamen facile est exemplificare qualiter duo possint inquirere super eodem delicto, nisi in Ecclesiastico, & sæculari in casibus mixti fori inquirentibus exemplificemus.

In casibus autem, in quibus iudex ²³ inquiret per se ipsum inquirere tenetur, & teste interrogare, & alteri non potest eorum examen committere ex *Ordinat. lib. 1. hoc tit. 65. §. 33. & tit. 7. §. 25 in fine Mendez à Castro in praxi 2. p. lib. 5. cap. 3. n. 1.* ubi asserit iudicatum fuisse nullam esse Inquisitionem, in qua per alium, quam per iudicem fuerant testes examinari. Præsidi tamen Curiali specialiter est concessum, ut in casu vulnerum inflictorum (nisi tamen sint læthalia) possit testium examen committere, in *Ordin. lib. 1. dict. tit. 7. §. 25.*

Sin autem testes aliqui absint à ²⁴ Provincia, sive territorio inquirentis, & necesse sit eos interrogari, cum iudex non possit ex aliena Provincia eos ad se vocare, secundum ea, quæ tradit *Cabedo 1. parte decis.* 15. num. 5. & *latius Barb. in remissionibus ad Ordin. lib. 3. tit. 55. §. 6. sub num. 3.* videtur posse committere iudici illius territorij, & ab eo de præcari, ut eos interroget, agnoscit *Clarus in pract. crim. dict. §. fin. quest. 26. num. 2. & 3.* non solum quando in alterius territorio testes essent, sed etiam, si intra territorium sint, impediti tamen, ut non possint ad iudicem venire, nam etiam in hoc casu, secundum *Clarum*, poterit iudex ad eos mittere notitiam, quod [*quid. quid de jure sit*] de consuetudine tamen observari testatur idem *Clarus dict. num. 3.*

QUÆSTIO V.

Intra quod tempus debeant incipi, & terminari Inquisitiones, de quibus agimus, & quas pœnas incurrant iudices, in eis formandis negligentes?

SUMMARIUM.

- 1 **I**nquisitiones generales incipi debent temporibus, & terminis, supra quæst. 2. declaratis.
Declaratur Ordinatio citata. ut non procedat in iudiciis foraneis.
- 2 Terminari debent Inquisitiones intra triginta dies computando à die quo fuerint inceptæ.
- 3 Quavis iudex etiã negligenter se gerens, non incipiat, vel nõ absolvat Inquisitiones, nihilominus tamen elapsis dictis terminis, debet incipere, vel absolvere.
- 4 Quando terminus assignatur ad aliquid faciendum, eo elapso, non cessat obligatio faciendi.
- 5 Inquisitiones formatæ extra prædictos terminos, validæ nihilominus sunt.
- 6 Pœnæ iudicium non formantium Inquisitiones generales. Remissivæ.
- 7 Pœnæ Edilium non formantium Inquisitiones sibi injunctas. Remissivæ.
- 8 Pœnæ Correctorũ nõ formatiũ Inquisitiones generales sibi injunctas Remissivæ.
- 9 Ignorantia non potest excusare iudices, qui nõ formarunt Inquisitiones generales.
- 10 Inquisitiones super delictis contingentibus intra quod tempus incipi debeant.
- 11 Inquisitio super incendio debet incipi ipsa die, vel sequenti post ignem placatum.
- 12 Inquisitio super læsione membri vulgo aleijam, incipi debet quando tandem a paruerit illam resultare.
- 13 Inquisitio debet incipi, & absolvi intra diem, si aliquis sine culpa formatæ fuerit incarceratus.
- 14 Impugnatur Phœbus supponens octo dies esse assignatos ad incipiendas Inquisitiones in Civitate Ulyssiponensi, & dicens annum esse assignatum ad Inquisi-

- tionem, de qua agit formandam.
- 15 Terminari, & absolvi debent Inquisitiones, intra triginta dies computandos à die commissi criminis.
  - 16 Inquisitio super incendio terminari debet intra quindecim dies sequentes.
  - 17 Pœnæ iudicũ non incipientiũ, vel non terminatiũ Inquisitiones, de quibus agimus, in terminis præfixis Remissivæ.
  - 18 Justum impedimentum excusat a dictis pœnis.
  - 19 Attenta lege nostra non excusat ignorantia criminis commissi.
  - 20 Validæ sunt Inquisitiones inceptæ, vel absolutæ, elapsos dictos terminos à lege præfixos.

Dicemus Primò de Inquisitionibus generalibus, deinde de particularibus. Inquisitiones igitur generales, de quibus agimus supra quæstione secunda, debent incipi temporibus, & terminis in eadẽ quæstione, ubi videantur. Adverto tamen quod licet Ordinatio hoc tit. 65. §. 39. disponat, quod iudices intra decem dies, postquam inceperint munus suum inservire, formet Inquisitiones de quibus ibi, super officialibus justitiæ, & alijs delictis, tamẽ id non procedit in iudiciis foraneis, nec in illis verificari potest ordo ille, sufficit igitur quod quolibet anno formet prædictas Inquisitiones quo tempore ipsis videbitur, ita colligitur ex Ordinatio. tit. 65. §. 72. quæ tamẽ alias Inquisitiones certis mensibus formandæ sunt, in illis erunt etiam per iudices foraneos formandæ.

2 Terminari autem debent Inquisitiones generales intra triginta dies cōputandos à die, quo fuerint incepta, ita habetur in *Ordinat. hoc tit. 65. dict. §. 39.* neque obstat *Ordin. eodem tit. §. 31. in fin. ibi, & as acabarão de tirar, do dia que os maleficios forem cometidos até trinta dias.* Nam loquitur de Inquisitionibus particularibus, de quibus infra dicemus, non de generalibus, de quibus nunc agimus, in quibus non potest computari terminus à die commissi criminis, nam non formantur super certo crimine contingenti, ut patet.

3 Quanvis autem, vel impeditus, vel negligens iudex p̄fixis tēporibus non incipiat, vel non absoluta Inquisitiones inceptas, nihilominus post illos terminos formare posse, & debere, [licet non impunè, ut infra dicemus si negligentia notetur] videtur, primò quia, quando certum tempus imponitur tanquam terminus ad aliquid faciendum eo elapso non cessat obligatio illud faciendi ex *text. in l. Celsus ff. de receptis arbitris Sanchez in Dicalag. lib. 2. cap. 5. num.*

Hinc infertur, quod Inquisitiones extra dictos terminos formatæ validæ erunt: nã si iudex potest, & debet etiã transacto termino, illas formare, ut proximè diximus, sequitur quod nullæ non erunt, non enim debemus dicere quod jus p̄cipiat fieri, quæ valere non debēt argumēto *text. in l. Hec stipulatio ff. Drvus ut legator non caveatur.* Facit nã non debet iudicis negligentia nocere Reipublicæ, nec in ejus potestate debet esse, quod omittēdo Inquisitiones delicta maneant impunita, quod jus non patitur immò *Ordin. lib. 1. tit. 5. §. 12. in jūgit,* quod possint revalidari Inquisitiones in terminis, de quibus ibi, licet fuisset formatæ in casibus, in quibus locus non erat, & sic nullæ essent; Multo magis, ergo credendum est noluisse eas invalidas esse ex dictis omissionibus

judicum, & in effectu judicatū fuisse nō esse invalidam Inquisitionem formatā post terminum à lege p̄fixum, refert *Phœb. 2. p. arest. 158.* fatemur tamen quod loquitur in casu speciali, & reddit rationem specialem, & quod *1. p. arest. 139.* judicatum refert, quod nulla tuit pronunciata quædã Inquisitio non absoluta intra triginta dies. Nihilominus tamen standum est resolutis, neque in contrarium movere debet dictum *arest. tum 139.* non enim videmus, quo jure fundetur, & repugnant supradicta, & ab eo cavendū quatenus ait fuisset indeptam Inquisitionē intra triginta dies *Ordinationis* quasi in aliqua *Ordinatione* fuissent triginta dies assignati ad Inquisitiones incipiendas.

Pœna iudicum non formatium p̄fixis dictas Inquisitiones, habetur in *Ord. nat. hoc tit. 65. dicto §. 69. & in casu lib. 5. tit. 88. §. 13.* Adilium verò non formatium Inquisitiones sibi inunctas, pœna habetur in *Ordinat. lib. 1. tit. 68. §. 15.* Correctorum tandem in eadē re negligentium, pœna exprimitur in *Ordinat. eodem lib. 1. tit. 58. §. 34. fine.*

Quanvis autē *Barb. ad hanc Ordin. §. 9. 31. n. 21. & 22.* dicat pœnas nō incurri, si iudex ignoravit, vel nemo denūciavit delictum tamen tales excusationes non possunt cōpetere pro Inquisitionibus generalibus, de quibus agimus, sed tantum pro particularibus super delictis contingentibus, de quibus infra; generales enim Inquisitiones semper sunt formandæ secundum legem ipsam, & non pendent ab aliquo crimine, sive ejus notitia, ut patet.

Quod vero attinet ad Inquisitiones particulares, quæ super certis delictis, quādo cōtingerit, sunt formandæ, de quibus agimus supra *quæst. 3.* dicendū illas esse incipiendas regulariter intra dubiū post delictum cōmissum, si illud cōtingat in eodem loco ubi iudex residet, sin autem interitorio, vulgo *no termo* delictum

etum contingat incipi debens intra tri-
duum à die notitię computandum, ita
disponit *Ordinat. hoc tit. 65. dict. §. 31.*

- 11 Sunt tamen aliqui speciales casus, in
quibus Inquisitiones, de quibus agi-
mus, debeat incipi intra diversos termi-
nos. Primus est ille, de quo in *Ordinatio-
ne lib. 5. tit. 86. §. 2.* scilicet, *super incendio*,
in quo casu Inquisitio debet incipi ipsa
die, vel sequenti post ignem placatum.
- 12 Secundus casus ille potest assignari, de
quo agimus supra *quæstione 3. n. 131.*
scilicet casus, in quo aliquis ex illato
vulnere remanet, quo ad aliquod mem-
brum, ineptus, idest *alejado*, nam ut ibi
cõsideravimus id sæpitiimè non cõstat
à tempore illati vulneris, sed post mul-
tum tẽporis apparet, unde ab eo in quo
apparuerit necessario, & non antea de-
bet terminus currere. Tertius casus ha-
beretur in *Ordinatione lib. 1. hoc tit. 65. §.
37.* ubi si aliquis sit in flagranti carcera-
tus usque ad sequentem diem debet In-
quisitio formari. Quartus casus de du-
citur ex *Phæbo 2. p. arrest. 158.* ubi deci-
sum refert in Civitate Ulyssiponensi nõ
esse attendendum terminũ octo dierũ,
sed post eum elapsum, etiam intra an-
num, incipit Inquisitionem propter
magnitudinem illius Civitatis, in qua
non tam cito habent iudices notitiam
delictorum contingentium.
- 14 Cæterum prædictam arctum aliqua
habet suspecta, nam primo quatenus,
dicit, quod octo dies assignari per *Or-
dinat. hoc tit. 65. §. 31.* non habent locũ
in Civitate Ulyssiponensi, supponit fal-
sum; nam pro delictis contingentibus
in loco ubi iudex residet, non octo, sed
duo tantum dies sunt assignati, in dicta
Ordinatione, & quanvis eadem *Or-
dinatio* inferius dicat, quod transactis
diebus octo, non est verosimile, quod
ad iudicis notitiam non pervenit de-
lictum, loquitur in commissis in ter-
ritorio, ut declarat ibi, *porque nam
he de crer, que em oito dias naõ venha à*

*noticia dos juizes, em cujo termo foy com-
metido.* Et ibi non ponitur octo dierum
terminus ad principalem obligationem
judicis, pro hac enim sunt assignati
duo, vel tres dies, ut supra diximus,
sed ad excludendam omnem excusatio-
nem judicis, & ad presumendum con-
tra eum, ita ut à pœna non excusetur.
Suspecta igitur est dicta decisio, & con-
tra mentem, & verba dictæ *Ordinationis*
etiam dato, quod octo dies conceder-
entur, ibi, pro delicto cõmisso in ipsa
Civitate, seu villa. Deinde nescio, quo
jure assignetur, ibi, annus ad forman-
dam Inquisitionem super casu, de quo
agit, talis enim terminus ubinam est
præfixus? Sanè si pretendit decisio illa
significare, quod non est nulla Inqui-
sitio formata post terminos à lege præ-
fixos, id nos libenter fatemur, & defen-
dimus supra *num. 5.* si autem vult si-
gnificare, quod iudex non incurrit pœ-
nas *Ordinationis*, de quibus supra remis-
sivè, & quod sine earum metu poterit
intra annum Inquisitionem formare,
excusante eum ratione, & causa ibi
assignata; id profus negamus, nec vide-
mus, quo jure possit probari.

Terminari autem debet regulariter ¹⁵
Inquisitiones particulares, de quibus
agimus, intra triginta dies computan-
dos à die commissi criminis, ita dispo-
nente *Ordinat. sæpè citat. §. 31.* Neque
obstat *Ordinatio eodem tit. 65. §. 39.* ubi
triginta dies computantur a die ince-
ptæ Inquisitionis, nam loquitur in In-
quisitionibus generalibus, ut supra ad-
vertimus, in quibus cum non detur dies
criminis [super certo enim aliquo cri-
mine non formantur] non potest ab eo
computari terminus, prout computatur
in particularibus, quæ super certo cri-
mine, quod contingit, formantur.

Limitatur regula proximè posita, ut ¹⁶
non procedat in casu, quo Inquisitio
formatur super incendio, in quo debet
terminari intra quindecim dies sequentes

- Ordinat. lib. 5. tit. 86. §. 2.*
- 17 Poena autem judicum non incipientium, vel non terminantium Inquisitiones particulares inter terminis à lege præfixis, & à nobis supra expressis, habetur in *Ordinat. hoc tit. 65. dict. §. 69.* In casu autem incendij judex Inquisitionem terminis ibi præfixis non formans, incurrit poenam *Ordin. lib. 5. tit. 86. §. 2.* In casu autem carceris privati non formans, incurrit poenam *Ordinat. lib. 5. tit. 95. §. 5.*
- 18 Videndum tamen est an excusari possit judex ne poenas illas incurrat, & quidem justo dato impedimento non dubito excusandum, secundum regulas juris ordinarias, quæstio potest esse, quando non allegat justum impedimentum, sed tantum ignorantiam delicti commissi, asserens ad ejus notitiam prius non provenisse. In qua quæstione *Barboza hic ad dictum §. 31. n. 21. & 22.* asserit, quod judex excusatur, si nemo denunciavit, & quod præsumitur ipsum notitiam non habuisse, si scientia non probetur, quod etiam est secundum regulam *text. in lege Verius ff. de probationibus*, & in effectu à die scientiæ, non ante currere terminum præfixum judici ad inquirendum super delicto, scripsit cum *Bartolo. Clarus in pract. §. fin. quest. 51. num. 5.* Cæterum quidquid de jure communi sit, *nostra tamen lege attentata*, contrarium dici debet ex *Ordin. dict. §. 31.* quæ licet dicat: à die notitiæ computandum terminum ad incipiendam Inquisitionem, quando delictum contingit in territorio, tamen addit, quod transactis octo diebus post

crimen commissum non possint judices allegare ad eorum notitiam non provenisse crimina fuisse commissa, quia non est credibile. Ex qua *Ordinatione* apertè via allegandi ignorantiam iudicibus præcluditur, quasi presumptione juris, & de jure contrarium probetur, contra quam probatio non admittitur *ex cap. Is qui fidem de sponsalibus*, neque contrarium probat *Clar. ubi supra*, imò sentit, hoc etiam de jure communi verius esse. Dicit tamen potest, & non temere, dictam *Ordinationem*, solum excludere simplicem allegationem iudicis allegantis, & non probantis ignorantiam, cum contra eum sit præsumptio, at non excludere probationem a iudice oblatam contra præsumptionem neque illam esse juris, & de jure, sed juris tantum, quanvis enim negativa sit improbabilis *ex text. in l. Actor, cum ibi notat. C. de probation.* tamen potest probari per indirectum, & in casu, de quo tractamus poterit judex probare delictum fuisse communiter ignoratum, vel à paucissimis cognitum, vel aliud relevans. Et ita cessabit maximus rigor, quem in hac *Ordinatione* invenit *D. Joann. Pinto Ribeiro, post. hæc visus, Relaçã 3. à num. 83.*

Non tamen credimus, ut supra diximus, & probavimus, Inquisitiones inceptas, vel absolutas extra prædictos à lege præfixus terminos nullitate laborare, ex ijs, quæ supra *num. 5.* adduximus loquentes de Inquisitionibus generalibus, quæ hic pro repetitis habeantur.

QUÆSTIO VI.

Quos testes in una Inquisitione interrogari debeant, & an maior, vel minor numerus requisito, nullam reddat. Inquisitionem.

SUMMARIUM.

- 1 **I**N generalibus Inquisitionibus triginta saltem testes sunt interrogandi, possunt plures interrogari, non tamen in numero excessivo.
- 2 Defectus prædictus numeri videtur producere nullitatem Inquisitionis.
- 3 Defenditur contrarium.
- 4 Respondetur cōtra partis fundamētis.
- 5 In particularibus, vel specialibus Inquisitionibus etiā triginta testes sunt interrogandi, & possunt plures interrogari.
- 6 Super furto minoris quantitatis, octo tantum testes admodum Inquisitionis interrogantur.
- 7 Similiter pro damno dato in horto, vel pomario.
- 8 Super incendio, in loco paucorum incolarum sex tantum testes interrogari debent, in maiori loco duodecim in Civitatibus viginti.
- 9 In prædictis casibus in quibus taxatur numerus testium, illi, qui excedunt non probant, regulariter autem contra.
- 10 Inquisitione semel conclusa, vulgo cerrada, testes alij non possunt admitti, nisi ex justa causa.

DICEMUS prius de Inquisitionibus generalibus, de quibus agimus supra quæst. 2. & postea de particularibus, de quibus tractavimus q. 3.

In generalibus igitur Inquisitionibus triginta saltem testes debent interrogari, ita disponente Ordin. lib. 1. sæpe citato tit. 65. §. 39. apertius lib. 5. tit. 115. §. 25. ibi aīda que passēm de trinta. Un-

de colligitur rectè procedere iudicem, qui maiorem numerum interrogat, non tamen excessivum numerum debet interrogare, esset enim magna ministro- rum, & subjectorum vexatio, unde iura dicunt cohibendum esse à iudice effrenatū testium numerū cap. Cum causam cap. significaverunt de testibus l. 1. ff. eodem Farinat. in praxi crimin. tom. 2. de oppositione cōtra examen testium quæst. 80 à n. 114. & est apud nos Ordin. lib. 3. tit. 55 §. 2. Debet igitur Magistratus inquirens cōsiderato loco, & causa, iustū testium numerum interrogare.

Sin autem minori triginta numero conclusa fiat idest, se ouver por serrada aliqua Inquisitio, annullanda videtur quasi forma non observata, ad text. in l. Certa forma ff. de iure fiscal. Non dubium Cod. de legib. & ita decisum testatur Phæb. 2. p. aristo 106. quod licet agat de Inquisitione particulari, à fortiori procedit in Inquisitionibus generalibus, cū in his requiratur saltem triginta testiū numerus in illis autem numerus requisitus sit expressus, ut infra dicemus sequitur Mendez à Castro in praxi 2. parte lib. 5. cap. 3. num. 1.

Certū ego nunquā prædictæ opinioni acquiescere potui, nam qua juris ratione suffulti asserere possumus, quod si per quatuor, aut etiam pauciores testes fuerit probatum delictum contra aliquem, vel sufficientia, indicia, illa probatio debeat annullari ex eo, quia in Inquisitione non fuit ulterius interrogatus numerus testium à lege præfixus? Fateor sanè, quod culpabiliter se gerit

gerit iudex, qui integrum non interrogat numerum, at hoc non debet probationem factam annullare. Primò ex illis rationibus, & fundamentis, quæ consideravimus supra *quæst. precedenti num. 5. & finali*, resolventes non esse Inquisitionem annullandam, ex eo quòd extra terminos ad eam incipiendam, vel terminandam præfixos, dicatur formata. Secundò, nam mens legis semper est attendenda, ex *regula text. in lege Scire oportet §. aliud ff. de excusat. tutorum*, atqui illa est punire delinquentes, ad quem finem jubet interrogari saltem triginta testes, ut illi inveniatur, & delicta probentur; ergo quæ minori numero inveniuntur probata, non debent impunita remanere, nec probatio illa invalidanda est, ne inducta ad unum effectum operentur contrarium contra regulam *text. in l. legata inutiliter ff. de adimendis legatis* Tertiò probatur eadem pars, ex *Ordinat. lib. 5. tit. 86. §. 2.* ubi habetur, quod si per minorem numerum testium delinquens, & delictum probetur, totus numerus requisitus non interrogetur, fateor quod videtur specialis, & quod loquitur in Inquisitione particulari, sed tamen multum facit. Et in effectu id praticari, non obstante prædicto *arresto 106. testatur idem Phæbus 2. parte dicto arresto 158. vers. Tambem ja se pratica*, sentit novissime *D. Joan. Pinto Rib. dicta Relação 3. num. 19.*

4 Neque obstant contraria; nam neque dici potest *Ordin. dicto. §. 39.* formam præscribere circa quod non immoramur, longum enim esset recensere hic opiniones DD. circa leges dantes formam, & tractare hic quando ex ea colligatur formam dare voluisse, aut invalidare facta, non observata forma, sufficit lectori ad colligendum legem istam non præscripsisse formam, aliàs causantem nullitatem, videre scripta per *Felin. in cap. Cum delicta à num. 6.*

de rescriptis. Inaq. de retractatu. §. 36. glos. 2. à n. 26. Neque multum curandum de prædicto *arresto 106. idem enim Phæbus ab eo recedit 2. parte dicto arresto 158.* & minus de rescriptis à *Mendes à Castro ubi supra*, qui prædicta duo *arresta* citat quasi ambo idem, non contraria statuerent.

Quod verò attinet ad Inquisitiones 5 particulares, licet in illis non sit numerus præfinitus, tamen semper praxis observavit triginta testes esse interrogandos, & ita testatur *Phæbus dict. arrest. 106.* loquens de particulari Inquisitione, sed illud transitoriè ibi dicitur, loquendo eadem forma, qua loquitur *Ordin. dicto §. 39. de Inquisitionibus generalibus*, & non advertendo, quod diversi sunt termini, non tamen in substantia id impugnamus; nam credimus etiam in particularibus Inquisitionibus esse interrogandos triginta testes ad minus, possitque plures interrogari ex eisdem rationibus, quibus idem decisum est in generalibus Inquisitionibus. Facit, quia casus, de quibus *num. sequentibus*, videntur speciales, & sic regulam esse in contrarium ex *regula text. in l. Maritus C. de procurat.* At post hæc scripta *D. Joann. Pinto Rib. dict. Relação 3. n. 19.* defendit non requiri triginta, sed hoc relinqui iudicis arbitrio, quod ratione non caret, cum aliud non sit in jure expressum.

Sunt tamen casus, in quibus minor 6 numerus interrogari debet. Primus casus est ille, de quo in *Ordinat. sæpè cit. §. 31.* nempe quando inquiritur super furtis minoribus, ad requisitionem partis in quo casu octo tantum testes, & ab istis relati interrogari debent, ut ibidem exprimitur. Secundus casus est ille, de quo in *Ordinat. eodem tit. 65 §. 32.* nempe quando inquiritur super damno dato in horto, vel pomario, quo casu octo tantum testes similiter interrogantur. Tertius 8 casus

casus est ille, de quo in *Ordinat. lib. 5. tit. 86. §. 2.* nempe quando inquiritur super incēdio in quo casu in locis paucorū incolarū sex tantū testes debēt interrogari in maioribus duodecim, in Civitatibus verò viginti, & nō amplius:

9 In quibus casibus, cum taxativè concedatur numerus de quo in singulis diximus, non dubito numerum excedentem non probare, nulliterque recipi, & hic habere locum *regulam text. in l. Non dubium C. de legibus*, & magis in specie probari videtur per *Ordinat. nostram lib. 3. tit. 55. §. 5.* ubi disponitur, quod testes interrogati ultra numerum in illa *Ordinatione* præfixum, nullam faciant probationem. nec ullius sint momenti resolvit *Surdus decis. 153. num. 7.* In alijs autem casibus non erit nulla probatio resultans, ex maiori, vel mi-

nori numero; nam ut supra *num. 10.* probavimus, nec maior numerum prohibetur, ut in his tribus casibus [de quibus proximè] prohibetur, nec probatio resultans ex minori numero potest unquam dici nulla, ex eo quia totus numerus requisitus non sit impletus ex resolutis supra *num. 3.*

Advertimus tandem, quod si aliqua *Inquisitio* cōclusa fuerit, vulgo *cerrada*, idest, facto termino, in quo iudex declaret eam habere pro expedita, & absoluta, non poterunt validè alij testes, post eam cōclusa interrogari, jam enim videtur alia *Inquisitio*, à lege non concessa, formari, decisū testatur *Phæb. 1. parte arest. 136.* iusta autem causa interveniente, & quasi ex ea restitutione concessa, crederem adhuc recipi posse testes, ex regulis juris vulgaribus:

QUÆSTIO VII.

Quales debeant esse testes interrogandi in Inquisitionibus.

SUMMARIUM.

- 1 **T**estes debent esse bonæ famæ, & qui possint esse informati de casibus, de quibus inquiritur.
- 2 Inimicis repelluntur à testificando contra inimicos.
- 3 Neque in exceptis criminibus admittuntur inimici testes.
- 4 Licet aliàs inhabiles admittantur Et ratio differentie traditur.
- 5 In Inquisitionibus non potest repelli à principio testis inimicus, & quare.
- 6 In Inquisitionibus non interrogantur testes pro consuetis, vulgo pelo costume, nisi infine depositionis.
- 7 Testes ab inimicis relatos, vulgo referidos, in omni iudicio admittendos, nec ex hoc solum repellendos existimamus.
- 8 Denunciationem oblatam per Promotorem justitiæ ad informationem inimici validam esse defenditur.
- 9 Respondetur fundamentis contrariæ partis.
- 10 Explicatur Constit. Brachar. tit. 3. Constit. 8.
- 11 Constitutiones contra jus commune nulliter disponunt.
Inimicus ipse non admittitur ad denunciandum.
- 12 Denunciationem ab inimico oblatam & ex hoc annullatam poterit Promotor de novo suo nomine offerre, & prosequi.
- 13 Si processus nullus est, novus inchoari debet, si de crimine constat, ut Reus puniatur.
- 14 Explicatur regula, qui per alium facit, ne portam contrariam suadeat.
- 15 Quotidie admittuntur capitula, & denunciations, idest, informationes per inimicos oblatæ.
- 16 Durante Inquisitione, non est admittendus ad opponendum contra testes ille qui timet culpari.

Testes

I NQUESTES interrogandi in Inquisitionibus debent esse bonæ famæ, & tales quod videantur verû dicturi: item quod de casibus, vel casu, de quo agitur verosimiliter scire intelligantur, ita habetur in *Ordin. lib. 1. dict. tit. 65. § 62. & tit. 7. §. 25. notas. Phabus 2. parte ad arrestum 116. Clarus in pract. §. fin. quest. 5. n. 5.* & ita dicitur prudentiæ regula, & observandum tam in generalibus, quam in particularibus Inquisitionibus.

2 Hinc infertur non esse interrogandos inimicos, de illis enim non præsumitur dicturos esse veritatem ideo omni jure repelluntur in totum, si capitales sint, vel si non tam gravis sit inimicitia, eis de trahitur de fide *Cap. repellantur cap. Cum oportea de accusationibus l. 3. ff. de testibus, Mascardus conclus. 899. à n. 1. Clarus dict. § fin. quest. 24. vers. Item quero Farinat. in praxi qui plures citat tom. 2. de opposition. contra person. testium quest. 53. à n. 3. & apud nos est Ordin. lib. 3. tit. 56. §. 7.*

3 Et notandû, quod neque in gravioribus, & exceptis criminibus sunt admittendi inimici contra inimicos *Clarus, supra citato loco, Gom. Var. tom. 3. cap. 12. n. 14. Mascardus conclus. 857. Farinat. dict. quest. 53. n. 5.* Nam licet in exceptis criminibus admittantur testes aliàs in habiles, ut colligitur *ex text in cap. In fidei favorem de hæreticis in 6. & notant. Mascard. de probationibus cõclus 1358 n. 19. Farinat. ubi supra quest. 55. n. 173.* tamen illa inhabilitas, quæ producit suspicionem, quod testis falsum deponet prout timeri jure potest de inimico, semper, & in omni casu repellit testem, licet illæ inhabilitates, quæ ex alijs juris fontibus procedunt, & quæ non corrumpunt animos testem, eos non repellant in criminibus exceptis.

Sed tamen quæ dicta sunt viden-

tur non posse verificari in praxi; nam judex qui inquit in generali Inquisitione, cum non inquirat contra certam personam, nec divinare possit contra quem testes debeat deponere, non potest eum repellere, licet sciat alicujus esse inimicum, idem est in Inquisitionibus particularibus, quæ formantur super criminibus contingentibus; nam cum nec formentur, contra certam personam non potest judex à principio divinare contra quem testis debet deponere. Dices, quod saltem repellendus erit testis ubi primum ad interrogata consueta, vulgo *à costume*, respondens, declaraverit se inimicum ejus, contra quem deponit. Sed respondetur in Inquisitionibus tam generalibus, quam particularibus non interrogari testes pro consueta, idest *pelo costume*, nisi infine testimonij, ita disponente *Ordinat. lib. 1. tit. 85.* in fine principij, cujus dispositionis ratio dicta est supra, quia scilicet in principio non interrogatur contra aliquam certam personam, & si forte interrogatur, semper additur generalis interrogatio contra quemcumque alium, quæ culpatum agnoverit, & sic in tali specie, impossibile est, quod possit interrogari, aut deponere ad consueta, nisi postquam ipse contra aliquem deponit, tunc enim rectè interrogatur an sit inimicus ejus, contra quem deposuit. Constat igitur judicem raro posse in Inquisitionibus à principio repellere inimicos, quod tamen multum non interest, nam, quod ejus dictum scribatur parum nocet, si ei fides non adhibeatur.

Quod supposito, quia sæpe contingit hujusmodi inimicos referre testes alios non inimicos, quos dicunt de crimine informatos, videndum est an si fateantur se inimicos eorum contra quos deponunt, an possint,

&

& debeant interrogari testes non inimicis ab eisdem inimicis relati, vulgo *as feridas pelos inimigos* an vero etiam ad hujusmodi effectum, nullum debeat dici eorum testimonium.

6 Et quidem certum existimo nullo jure impediri, aut debilitari testimonium illorum testium, qui ab inimicis referuntur. Primo quia edictum de testibus prohibitorum est *l. 1. ff. de testibus*, notant *Maschard. de probationibus conclus. 1356. num. 1. Menoch. Cons. 231. num. 6.* unde illorum solum testimonium prohibetur, qui expresse repelluntur, ita *Ordinat. nostra lib. 3. tit. 56. in principio*: at relati ab inimicis non inveniuntur prohibiti, ergo &c.

Secundò deducitur ex *text. in cap. Cum oporteat de accusat.* ubi Episcopus Vicensis proposuit Papæ, quod fuerit denunciatus apud eum per inimicos, qui intendebant producere contra ipsum consanguineos, & complices, & respondens Papa mandat iudicibus, de quibus ibi, ut non recipiant inimicos, & nullatenus dicit, quod non recipiantur testes alij, quos Episcopus denunciatus proposuerat ejusdem inimicos, velle producere contra eum unde admittendos censuisse videtur argum. *to text. in l. cum prætor ff. de judic.*

7 Tertiò probatur ex *Ordinat. lib. 3. tit. 62. §. 2. juncta decisione 77 Phæb. 1. parte* ex quibus certum est, quod annullata Inquisitione ex eo, quod testes fuerunt interrogati per iudicem inimicum, iterum ininterrogantur illi testes per non inimicum, & fidem faciunt, quo supposito sic infero ad propositum, si testis esset suspectus, & ejus dictum non deberet recipi ex eo, quia fuisset nominatus per inimicum multo minus essent recipiendi illi, qui non solum electi, sed etiam jam interrogati fuerant per inimicum, atqui per id non repelluntur, ut diximus ergo &c.

Probatur validam esse denunciationem factam ad informationem, non contempationem inimici.

EX quibus, & aliis fundamentis ego semper defendi validas esse denunciations oblatas in iudicio ecclesiastico per Promotorem motum per informationes inimicorum. Contingebat sepe hujusmodi quæstio in Senatu Bracharensi, & Doctissimi Senatores [quo munere ego indignè fungebatur] in varias scindebantur sententias, & modo valide, modo nullæ tales denunciations pronuntiebantur. Ego tamen, cum aliis ex Collegis, semper contendebam denunciations non esse invalidas ex eo, quod Promotor probaretur, vel fateretur ad eas proponendas fuisse informatum ab inimico denunciati. Movebar primò ex eo, quia, ut proximè probavimus, testes nominati per inimicum nec repelluntur, nec eorum testimonium ex eo minus validum est, ergo probatio, quæ adest contra denunciatum, cum sit facta per non inimicos nihil habet mali ex eo, quod sit facta per nominatos ab inimico. Secundò ex *text. in dist. cap. Cum oporteat de accusat. & in cap. cum in inventute de præsumpt.* quibus juribus videmus denunciatos per inimicos, & nihilominus Papa id sciens, jubet inquiri, & testes interrogari super delictis, de quibus denunciati fuerant per inimicos Episcoporum, de quibus ibi, ergo informatio inimicorum non impedit, quod, vel iudex ex officio procedat ad se informandum, vel alius non inimicus denunciaret, accipiendo informationem ab inimico. Tertio, quia cessat ratio; nam licet inimici non admittantur ad denunciandum, vel accusandum [quan-

[quando non suam, vel suorum prosequuntur injuriam, vel casus non est exceptus] *Cap. repellantur de accusationibus ubi scribentes. Ordinatio. lib. 5. tit. 117. §. 2. & expresse de denunciatione Bart. in l. Divus a num. 7. ff. de custodia Reorum. Clarus dicto §. fin. quest. 7. num. 3. Constit. Bracha. tit. 31. Constit. 8.* tamen inimicus in casu de quo agimus non denunciatur, sed tantum informat Promotorem, in quem non transfunditur corruptus inimici animus, sed tantum accipit ab inimico informationem, quatenus vera est. Quarto quia denunciatus nec vexatur, nec molestatur donec summario facto per testes non inimicos veritas sciatur, si autem invenitur per testes non suspectos denunciatus in culpa, quam juris ratione immunus debet esse à poena? Nulla certe. Quinto quia sequeretur absurdum: nam si aliquis denunciaretur ab inimico, qui testes nominaret, vel produceret de culpa informatos, si illis per id post invalidatam denunciationem datam per inimicum, amplius interrogari non possent, remaneret perpetuo sine poena contra *text. in l. Ita vulneratus ff. ad l. Agel.* nam si testes semel ab inimico oblato amplius interrogari non possent, quasi jam inabiles per hoc, quod fuissent ab inimico oblato, sequeretur prædictum absurdum, & utile Reo impedimentum, ne amplius ab aliquo denunciaretur, quod dicendum non est, & sic minus Promotorem non posse delinquentem accusare quia accepit Informationem ab inimico. Sexto faciunt optimè scripta per *Clarum in pract. dict. §. fin. quest. 7. num. 2.* ubi resolvit quod iudex potest ex officio procedere ad denunciationem factam etiam per vilem, & infamen, quando tale est delictum, & causa, in qua iudex posset procedere ex officio, nam licet vera sit doctrina *Bart. in l. Divus num. 7. ff. de custodia reorum* dicentis, quod qui non potest

accusare, nec etiam potest denunciare, tamen illud procedit, quando delictum tale est, quod iustitiam non potest procedere ex officio, sed requiritur denunciator, at in casu, de quo agimus denuntiatio nullius fere est momenti; nam nec denunciator est in iudicio tanquam persona accusans, sed tanquam præbens notitiam, & informationem, nec (ut inquit *Clarus ad fin.*) per talem denunciationem aliquo modo proceditur contra denunciatum, sed tantum accipiuntur informationes ex officio, & si per ipsas constat de delicto, tunc proceditur contra Reum, non quasi ex denunciatione illa, quæ precessit, sed ex informationibus, quæ sunt acceptæ, si igitur potest admitti denuntiatio ab inhabili, & repulso à jure, & per eam iudex se ex officio informat, & procedit, multo magis accipi potest simplex informatio, & notitia data per inimicum, nam si postea acceptis legitimis informationibus proceditur contra Reum, jam non proceditur virtute ejus informationis, sed illius, quæ accepta fuit per iudicem. Septimo, faciunt scripta per *Socac. de judic. lib. 1. cap. 71. n. 2. vers. Não respondeo,* ubi asserit, quod de consuetudine Mediolani sunt arcæ, deputatæ in ecclesijs, ut ibi mitantur schedulæ sine nomine contra lamias, & sacrilogos, per quas schedulas iudex secreto se informat, & procedit, si informationem legitimam invenit, cum igitur in terminis prædictis possint probabiliter ab inimicis fieri illæ schedulæ, non videbatur per eas procedendum, sed proceditur, & merito: nam illæ solum præstant notitiam; ergo similiter dicendum est in nostro casu: Neque proxime dictis contrariatur *text. in cap. Inquisitionis §. Tertie, vers. & utrum de accusationibus,* nam respondetur, ut infra *questione 9. num. 38.* Facit tandem quia conveniens est ab inimicis accipi similes informationes, amici enim illas non

non præstant, & per huiusmodi informationes, & notitias deveniunt iudices ad cognitionem delictorum, & eorum punitionem in nihilo jus offendentes, illud enim nullibi præcepit, nec ulla eius regula postulat, quod informatio non accipiatur ab inimicis, sed tantum quod illi non admittantur, ad denunciandum solemniter, vel ad accusandum, quando nec suam nec suorum injuriam prosequuntur.

9 Neque pro sententia contraria aliquid facit *Ordin. lib. 5. tit. 117. §. 4. Constit. Brach. tit. 31. Constit. 8.* ubi invalidatur querelæ, vel denunciations datæ contemplatione inimicorum: nam facile respondetur, nullam dari cognitionem inter contemplationem, & informationem: nam contemplatio in jure accipitur pro actu facto animo complacendi, & obtemperandi voluntati alterius, ut colligitur ex *Ordinat. lib. 4. tit. 97. §. 10. & §. 21. Valasc. de apart. cap. 13. n. 4.* Unde nihil mirum si rejiciatur Promotor, vel alter officialis denuncians inimici contemplatione, nam cum intendat inimico complacere, corrupto animo prosequi poterit accusationem, vel denunciationem. At quando Promotor non agit de complacendo inimico, nec ab eo aliquid accepit, nec cum eo habet talem amicitiam, nec aliæ ad sunt conjecturæ, quæ suadeant illum procedere, & denunciare, ut complaceat inimico, sed tantum ab eo accipit notitiam, & informationem ut deinde accipiantur legitimæ informationes per non suspectos, longè est à contemplatione, nec aliqua ratio concurrat, ex qua denuntiatio sit annullanda.

10 Neque etiam pro contraria sententia facit dicta *Constit. Brachar. tit. 31. Constit. 8.* dum disponit, quod invalidata denunciatione, tanquàm facta per inimicum, nec Promotor illam prosequi poterit, nam respondetur primo, quod licet illa Constitutio aliquid contra

nos probaret, tamen facile dicere possemus eam esse contra jus cõmune, & sic nulliter disponere, ex his quæ *Gracia de Benef. p. 111. cap. 5. num. 233.* Secundo respondetur in terminis, de quibus agit Constitutio prædicta, inimicum vere denunciasset in quo casu non dubitamus denunciationem nullam fuisse ex *Ordin. Bart. Claro, & alijs cit. sup. n. 8.* & sic Promotorem non posse prosequi illam eandem denunciationem, nam cum nulla sit, sanari non potest per supervenientiam Promotoris, at nos loquitur, quando inimicus nullam proposuit in judicio denunciationem, sed eam proposuit Promotor accepta informatione, vel notitiam ab inimico in quo casu non dicitur denuntiatio facta per inimicum, cum aliud sit informatio, & notitia, aliud denuntiatio in judicio solemniter proposita. Tertio tandem asserimus, quod licet Promotor non possit prosequi eandem denunciationem poterit novam, suo nomine, super eodem delicto proponere, & uti testi eisdem de novo interrogatis, quod patet, nam quando Inquisitio nulla est ex eo, quod formata fuit per inimicum judicem, illa pronunciata nulla nihilominus testes iterum interrogantur per non suspectum, & contra delinquentem proceditur *Ordin. lib. 3. tit. 62 §. 2. Phæbus 1. p. decis. 77.* & est doctrina certa, quo ubicunque ex processu nullo constat de crimine, iudex, potest, & debet novum inchoare processum ad Reum puniendum, ut scribit *Secac. de judic. lib. 1. cap. 74. num. 4.* & est ratione plenum, aliàs delinquentes denunciati per inimicos impetrarent per hoc perpetuam delictorum vœniam, ne possent, nec per alium, nec per iudicem ex officio procedentem puniri, quod esse absurdum nullatenus dicendum.

Neque tandem resolutis obstat, quod, qui per alium facit per se ipsum face-
re videtur, regula *Qui facit de regulis juris*

juris in 6. unde videtur non interesse, an inimicus per se, an medio Promotore denunciaret. Nam responderetur, quod illa regula tunc solum locum habet, quando faciens operator, quasi instrumentum alterius, & ejus nomine, & mandato, non verò quando faciens operator proprio motu, & non respectu alterius licet ab eo habuerit informationem, aut notitiam, qua motus operatur.

15 Tandem, ut quotidianis exemplis hæc probentur, advertamus, quod quotidie admittatur capitula per inimicos oblata contra particulares, & publicas personas, & interrogantur testes per eosdem ad probationem nominati. Admittuntur etiam in gravissimis Tribunalibus denunciationes à quodlibet oblatae, & per eas accipitur legitima informatio, non attendendo à quo sunt oblatae, an ab inimico, si per legitimos testes contenta vera esse appareant, in quo ex dictis nulla denunciatis fit injuria.

Et tandem propono hanc speciem, Titius fuit quadam nocte offensus, Caius eum informavit de offensore, dicens fuisse Seium, & offenso tradidit scedulam cum nominibus testium, & inditorum, per quam probare posset delictum, Seius accusatus proponit Titium accusatorem fuisse informatum per Caium ejusdem Seij inimicum capitalem, non ne erit ex hoc reppellendus Seius accusator? Sane ridiculum esset de hoc dubitare. Ita

igitur in specie, de qua agimus, sine hæsitacione est dicendum, circa quod utpote patens non amplius immorantur.

Licet autem iudex interroget, ac recipiat in Inquisitionibus testes, qui interrogari, & recipi non deberent, juxta hic resoluta, non tamen poterit ille, qui culpari timet opponere in personas testium, & super hoc audiri; nam juris censura hæc sunt secreta, neque Inquisitiones contra certas personas formantur, neque tempore, quo similia sunt summaria, hæc discutuntur, sed postea tempore, juxta *Ordin. lib. 3. tit. 62. §. 1. juncta Ordin. tit. 58. in principio.* Et quidem si tempore Inquisitionis admitterentur oppositiones reciperentur, vel rejicerentur, esset omnia confundere, & causæ secreta propalare: Recipiunt tamen iudices petitiones partium, quæ culpari timent ad informationem tantum, ut sic informati, possint advertere quali cura debeant examinare dicta testium, qui inimici dicuntur, qualiter item per ea procedere debeant contra Reum, non tamen super tali petitione, vel informatione debeant decretum aliquod, vulgo *despacho*, supplicanti dare, sed apud se servare pro informatione. Vide quæ sequenti quaestione dicuntur in simili, probando non esse admittendam suspicionis allegationem contra judicem inquirentem.

QUÆSTIO VIII.

An sit nulla Inquisitio formata per judicem suspectum, incapacem, sive in competentem?

SUMMARIUM.

- 1 **I**nquisitionem formatam per judicē suspectum nullam esse probatur. Notatur facili modo edendi novos libros, quem invenit D. Mendez à Castro.
- 2 Non est indirectè vera assertio de qua num. præcedenti.
- 3 Judex suspectus Inquirens debet recipere testes deponentes contra eum cui suspectus est.
- 4 Respondemus fundamentis contrariæ partis.
- 5 Procedit resolutio de qua num. 3. etiamsi ille qui timet culpam opponat recusationem.
- 6 Procedit etiam in querela.
- 7 Potest etiam, & debet judex suspectus pronunciare super culpis procedentibus ex Inquisitione, sive querela contra eum cui suspectus est.
- 8 Suspectus judex non potest judicare neque judicialiter cognoscere de causis illius cui suspectus est. At potest dum rei necessitas id postulat.
- 9 Dicta testium recepta per judicem suspectum nulla sunt ad effectum condemnationis, nisi repetantur per non suspectum.
- 10 Assinatur praxis secundum quã procedendum est postquam testes recepti fuerunt, & pronuntiatio facta per suspectum inquirentem.
- 11 Notantur plura in quibus cavendū à secretis adducta à Phœb. i. p. decis. 77.
- 12 Judex de consanguineorum causis cognoscere non potest, quod tamen indistincta verum est, tantum quando causa ordinatio modo tractatur.
- 13 Judex non debet omittere Inquisitionem, licet dicatur crimen fuisse commissum per ejus consanguineum, vel pars officiosa recusationem opponat ne inquireat.
- 14 Filius, vel descendens, si judex sit non tenebitur recipere teste Inquisitione deponentes contra ipsos partem, vel ascendentem, neque pronuciare, ut illi carceretur. Nisi in casu de quo num. 18.
- 15 Probabilius videtur etiam excusari patrem, maritum, & fratrem contra filium, vel fratrem non recipientem testes neque pronuciantem.
- 16 Si velit judex procedere poterit contra consanguineos de quibus proxime, non tamen contra uxorem, vel patrem, ut num. sequenti.
- 17 Filius judex non potest, etiamsi vellet, procedere contra partem, vel alium ascendentem ad receptionem testium, vel pronuciationem, idem dicendum de marito contra uxorem.
- 18 Nisi crimen sit læsæ Majestatis divinæ, vel humanæ, cum distinctione tamen de qua hic.
- 19 Contra alios consanguineos ultra fratrem, etiam intra quarum gradum existens debet judex procedere ad receptionem testium, & pronuciationem. Quæ dicta sunt circa Inquisitionem procedunt etiam circa querelam.
- 20 Judex incapax inquirens debet recipere testes deponentes contra eum cujus respectu incapax est.
- 21 Pronuciare tamen non potest super culpis sic receptis.
- 22 Nisi incapacitas dubia sit, & non clara.
- 23 Defenditur posse judicem Ecclesiasticum pronuciare, ut carceretur clericus, antequam repetat dicta testium à judice seculari

- seculari sibi remissit.*
- 24 Testes recepti per incapacem, repetendi sunt per capacem.
- 25 Inquisitio quatenus est processus judicialiter formæ ad Reum puniendū, formari non potest per incapacem.
- 26 Incōpetēs iudex, si omnino jurisdictione inquirendi careat, nulliter inquirat.
- 27 Incompetens inquirens, debet recipere dictat testium contra eum, cujus respectu incompetens est.
- 28 Pronunciare tamen non potest contra eum Nisi dubia sit incompetencia.
- 29 Testes recepti per incompetentem, non repetuntur coram competenti.
- 30 Differentiæ ratio quare repeti debeant testes recepti per incapacem, non vero recepti per incompetentem.
- 31 Princeps potest tollere incōpetentiam, inter suos subditos, non verò in capacitatem quam laici habent ad cognoscendū de causis clericorum.
- 32 Laudatur praxis secundum quam subsistentur gesta coram incompetenti.
- 33 Inquisitio quatenus est processus judicialis ad Reum puniendum formari non potest per incompetentem.
- 34 In questione principali de qua agimus, periculosa est responsio, nisi adhibeatur multiplex distinctio.

IN hac quæstione respondendū videtur Inquisitionē esse nullam. Et quidem agendo prius de Inquisitione formata per iudicem suspectū, aperte nullam esse probari videtur ex text. in l. Apertissimi juncta glosa, ubi verbo executoris, ubi etiam Jason Cod. de iud. notant DD. in cap. Repellantur, & in cap. Cum oporteat de accus. Molin. de justit. tom. 6. disput. 23. Guter. practico. lib. 1. quæst. 94. à n. 4. Maranta de ordin. iudiciorum 4. parte distinct. 16. n. qui, & plures alij resolvunt gesta per suspectum iudicem nulla esse, & est apud nos Ordin. lib.

3. tit. 21. §. 4. & tit. 88. in principio, melior ad propositum Ordin. dict. lib. 3. tit. 62. §. 2. & nullam esse Inquisitionem formatā per iudicem suspectū, decisum testatur Phœb. 1. p. decis. 77. & 2. p. arrest. 140. addit, quod licet aliās revalidari possunt acta laborantia nullitate, secundum dispositionem Ordin. lib. 1. tit. 5. §. 12. tamen revalidari non poterunt acta huiusmodi nullitate laborantia, sequitur Mendez à Castro in praxi lib. 5. cap. 5. num. parte 2. sive potius parte prima parum aucta, nihil enim aliud facit vir ille doctus, in dicta secunda parte, quam omnia, quæ in prima parte dixerat eisdem etiam libris, capitibus §§. imò verbis repititis, iterum scribere, parum, aut nihil mutando in substantia, & sic secundam edidit partem, novus sanè modus, & quidem facilis, edendi opera plura, nomine saltem. Melior glosa verbo cum iudice in cap. Cum speciali de appellat. ubi habetur, quod potest recusari iudex, qui inquirat.

Verum consideranti rem istam facile constat, prædictam assertionem periculosa esse, nisi multiplex distinctio adhibeatur. Et mirum est DD. non descendere ad necessariam distinctioem, & declarationem. Nos igitur ad eam descendemus, & particulariter rem exponemus, licet deficiat Doctorum auctoritas, fide viva, & naturali ratione, quæ pro lege est, ex text. in cap. Secundo requiris infra de appellat.

Aut igitur primo quæritur, utrum iudex, qui format Inquisitionem generalem, aut particularem super crimine contingenti, possit, vel debeat recipere, & redigere in acta, testium deponentium contra illum, cui immunis & suspectus est ipse inquirens. Et in hac quæstione certissimū credo, posse, & debere. Moveor illa fortissima ratione; nā aliās, ille, cui iudex fuerit suspectus, inimicus erit ab Inquisitionibus, & à pœna

à pœna commissi delicti, siquidem judex inquirens non potest recipere contra eum informationes. Hoc non est dicendum quia absurdum, ad *text. in leg. Nam absurdum ff. de bon. libert.* Ergo neque illud, ex quo sequitur. Dices forte posse eligi judicem non suspectum, qui inquirat. At si consideres, inuenies id impossibile esse in his terminis, nam cum judex, vel arbiter non suspectus eligendus sit de consensu partis ex *Ordinat. lib. 3. tit. 21. §. 19. & tit. 24. §. 1.* Si par vocetur ad eligendum arbitrum, illi pro palam fit totum secretum, quod lex operatur. Deinde qualiter iste arbiter posset inquirere, nonne debebat inquirere generaliter? Absit. Nonne specialiter? Absit quoque, quos testes interrogare debet? Nonne illos tantum, qui volebant deponere coram judice suspecto contra illum, cui suspectus est? Sanè in infinitas prope modum implicationes, & impossibilitates incidimus, si talia admittamus.

Secundo probatur eadem pars, quam defendimus, ex eo quia ratione utilitatis, & necessitatis judex incapax recipit testes deponentes contra eum, cujus respectu incapax est *Ordinat. lib. 5. tit. 88. §. 16.* supponit *Ordin. lib. 2. tit. 1. §. 24.* agnoscit *Constit. Brachar. tit. 39. Constit. 1. Gabr. Per. decis. 58. numero 11. D. Themudo novissime 2. p. decis. 196. num. fin.* ergo idem dicendum de suspecto. Item judex aliàs exclusus à lege, necessitatis causa, ne scilicet tempore actio pareat, cognoscit usque ad contestationem, ut perpetuetur actio *text. in leg. Senatus Consulto ff. de officio Præsidi. glos. verbo secum habet, in leg. jurisdictioni ff. de jurisd. omn. judic.* sic similiter in proposito dicendum est.

Tertio quia *Ordinatio* nostra de Inquisitionibus formandis serio agens *hoc nostro tit. 65. §. 31. & 39.* nul-

libi expressit suspectum judicem non debere recipere testium dicta contra eum, cui suspectus est, nec ordinem in hac re assignavit, qui præcise requiretur, si suspectus non deberet recipere testes; ergo &c. in effectu quæ dicta sunt videtur sentire *Gabr. Per. de Castro decis. 80. num. fin.* ubi transitorie dixit, judicem non posse recusari in generali Inquisitione, non tamen ejus dictum probamus, dum contrarium sentit de Inquisitione speciali.

Neque obstat prædicta *DD. resolutio, de qua supra num. 1.* nam non potest locum habere in Inquisitione, quatenus est informationum acceptio, vulgo *devassa*, sed in alia specie, de qua *infra num. 8.* Neque etiam obstat, quod sunt nulla gesta per judicem suspectum, quia respondetur nullam esse ad effectum, ut cesset præjudicium partis quod in hac specie cessat per modum, & praxim in hac re observandam, & assignandam *infra n. 10.* non enim negamus nullam esse probationem, factam apud suspectum, nisi postea purgetur vitium, & ratificetur per non suspectum. At asseverimus præcise accipiendam esse informationem, & formandam culpam per suspectum, nam semel receptis testibus remanet tempus, & modus per quem satisfiat intentioni justitiæ, & juri partis, si autem à principio non recipiantur testes justitia læditur, neque est modus, per quem Reus puniatur.

Quæ supra resolvimus locum habet etiam si ille, qui timet culpari offerat, & opponat recusatorem; nam ex dictis rationibus illo tempore non est differendum recusatorem, tam quia esset propalare secretum, quam quia, ut ait *Secacia de judic. lib. 2. capit. 9. nu. 19.* hæc prima indagatio, & acceptio informationum, non habet formam processus, atqui dum causa non pendet, cessat recusatio *Ordin. lib. 3. tit. 21. §. 3.*

6 Idem quod supra resolvimus circa Inquisitionem, dicendum credimus de querela; nam rationes supra factę peccant iudicem suspectum recipere querelam, interrogare testes contra eum, cui suspectus est, non enim denegandum est parti offensę jus querelandi, neque potest dari modus, per quem eligatur iudex non suspectus, qui recipiat querelam.

7 Ampliantur supradicta, ut ex eisdem rationibus, & ne secretum rumpatur, possit, & debeat iudex suspectus pronunciare super culpis resultantibus ex Inquisitione, sive querela contra eum, cui suspectus est.

8 Aut secundo principaliter quæritur, utrum iudex suspectus possit inquirere contra illum, cui suspectus est, quatenus inquirere significat procedere ex officio cõtra Reum judicialiter ad eum puniendum? [de qua præcipua Inquisitionis specie agemus latè *quest. sequentis*] Et certum est non posse, quemadmodum non potest in ceteris causis judicialiter tractatis.

9 Aut tertio quæritur, utrum testes recepti per iudicem suspectum faciant fidem ad eum condemnandum, & an pronõciationes per suspectos factę, ita sint valide, ut potesta revocandę non sunt per non suspectum (qui postea de causa debet cognoscere, secundum formam infra assignandam) Et dicendum est invalida esse omnia ad ceteros effectus, & subjecta revocationi per iudicem non suspectum, qui postea debet omnia examinare. Sentit *Ordnat. lib. 3. tit. 62. §. 2. Phæb. 1. p. decis. 77.* Et merito, nam suspecto non concedimus cognitionem, nisi ad effectus illos, qui necessarij sunt pro justitię conservatione, & fieri non possunt per non suspectum, per quem tamen postea omnia examinanda sunt, ut veritas appareat, & præjudicium partis cessat, si inveniatur

suspectum inique processisse.

Restat nunc assignare modum, per quem eundem est ad iudicem non suspectum, & quomodo iste debet examinare facta apud suspectum. Et quidem non habemus legem, aut Doctorem, quem viderim, assignantem modum istum, relinquendum igitur est iudicantis arbitrio ex *regula text. in l. 1. ff. de jure deliber.* Debet igitur Reus qui pronõciatus, sive, carceratus invenitur per suspectum petere iudicem non suspectum, qui de causa cognoscat, vulgo *pora se levantar per ante elle.* Non ago de forma opponendi recusationem, si iudex se suspectum non agnoscat, non enim hic tractamus materiam recusationis Impetrato ergo iudice, si Reus existimet se innocentem, & inique culpatum, aut pronõciatum per suspectum iudicem, petat ab illo iudice, sive arbitro, ut ante aliud examinet de novo testes, dictis prioribus concremat, juxta dispositionem *Ordnat. lib. 3. tit. 62. §. 2.* Item quod examinet quoque justitiam pronõciationis, potuit enim, etiam stantibus testimonijs pronõciatio injuste fieri. Qui iudex examinans, revocabit, aut confirmabit gesta per suspectum, & per hæc cessabit præjudicium partis, si inique illatum inveniatur, sin minus Reus juste punietur, neque immunis erit à pœna delicti, quia iudicem habuit suspectum.

Ex dictis sequitur in multis cavendum à *decis. Phæbo 77. 1. parte* nam non absolute annullatur Inquisitio formata per suspectum, sed sustinetur, si testes repetiti per non suspectum in dictis persistunt. Item dum sentit appellationis iudicem committere alteri, ut de novo inquireat, nam neque nova inquisitio est facienda, neque iudex etiam superior potest id committere. Item dum dicit quod dicta mortuorum, qui jam exami-

nari

nari non possunt, valida remanent nam dispositio *Ordinat. lib. 3. tit. 16. §. 1. & tit. 62. 1.* non potest trahi ad calum nosstrum, in quo facta coram suspecto, suspecta sunt, & invalida, nisi confirmetur, per repetitionem coram non suspecto. Itē dum dicit iudicē repetentem testes debere illis legere sua priora dicta, quæ scripta sunt coram suspecto, nam *Ordin. dict. lib. 3. tit. 62. §. 2.* disponit infimili, quod coram testibus concrementur, ut sic libere, & sine metu dictorū contrarium, possint verum deponere, aliās enim timē: testes à priori recedere, licet forsan contra veritatem, & depositionem suam scriptum esse videant, agunt enim magis de proprio, quam de alieno periculo vitando.

12 Quæ de suspecto supra diximus recte procedunt, quando iudex inquirens suspectus est inimicitiae causæ. Quid autē dicendum est, quando suspectus est amicitiae causa, quia scilicet consanguineus est Rei? Et quidem, quod attinet ad causæ ordinariæ cognitionem, certum est ipsum iudicem esse non posse in causa consanguinei, vel afficis intra quantum gradum, ex *text. in l. Qui jurisdictioni ff. de jurisd. omn. jud. & in l. lex Cornelia ff. de iniurijs l. unic. C. Ne quis in sua causa. Ordinat. l. 3. tit. 24. Exornat pluribus citatis Barbosa. ad dictā Ordinat. in principio* At, quod attinet ad Inquisitionem, receptionem, informationem, & pronunciationem, dicta juris dispositio locum habere non potest, neque dari iudex alter non suspectus, nec à lege prohibitus: ex rationibus, & inconvenientibus supra cōsideratis pro suspecto, ex quibus illi concessimus inquirere, testesque recipere cōtra eum, cui est inimicus, non obstante, quod de illis causis ordinario modo tractatis cognoscere non possit.

13 Primo igitur in proposito, de iudice inquirente consanguineo Rei quæri potest, an si forte dicatur, vel noto-

rium sit, iudicis consanguineum commississe delictum, de quo est inquirendum, ipse nihilominus debeat inquirere? Et debere existimo, quod enim dicitur, etiamsi notorium, adhuc tamē juris via non constat iudici. Præterea potuit non solus ille, sed etiam alius esse Reus cujus respectu Inquisitio nihil habeat impedimenti. Quod præcipuè locum habebit: si Reus dicatur consanguineus ex illis, contra quos, ut infra resolvimus, potest, vel debet iudex inquirens recipere testimonium dicta, pronuciareque, ut carcerentur. Quod ampliandum est, ut etiamsi pars offensa recusare velit iudicem, ne inquireat, nihilominus iudex tali recusationi non debeat deferre, neque omittere Inquisitionem, cum hæc recusatio non possit fieri, nisi supponendo iudicis consanguineum vere Reum fuisse, de quo dum non constat, neque adhuc potest judicialiter probari, neque recusatio proponi, aut iudex non suspectu dari, in *forma Ordination. dict. tit. 24. sine ruptura secreti.* Et contrarium esset ex causa sumaria, & in secreto facta, qualis esse debet Inquisitio, ut sic sequantur effectus prætensi, causam reddere ordinariam Cumque non inquiretur contra personam certum, & sic si daretur iudex non suspectus, vel deberet juris ordinem infringere specialiter inquirendo, vel inquirere generaliter, & sic recipere testes contra quemcumque culpatum, cum tamen solum daretur respectu Reorum iudicis consanguineorum. Cumque tandem plures implicationes exoriantur, dicendum est in terminis, de quibus agimus, iudicem recusari non posse, licet certum sit posse in causa, quæ postea ordinario modo est tractanda, imo in tali causa sine recusatione se abstinere debere, tanquam à lege ipsa prohibitus, & exclusus sit à cognitione quæ

quæ tamen ut supra consideravimus, non possunt habere locum interminis, de quibus tractamus propter implicationes, & in contraria supradicta.

14 Secundo quæri potest, an supposito, quod iudex inquirere debet; non obstante, quod dicatur crimen commissum per ejus consanguineum, teneatur ipse iudex recipere testimonium dicta, contra ejus consanguineum deponentium, illumque pronunciare, si culpæ ad id sufficientes resultaverint, an verò excusetur à pœna si nolit recipere testimonium dicta, nec illum pronunciare? In qua quæstione, ut certa ab incertis separemus, certum in primis existimo filium iudicem excuti à pœna, si nolit contra patrem matrem aliumve ascendentem testes recipere, aut pronunciationem facere, quod probatur à fortiori ex illis rationibus, quas Paulo infra adducemus ad probandum filium non posse, quanvis, velit testes recipere contra patrem, pronunciationem ve, adversum illum facere.

15 Deinde probabilius credo etiam conjunctissimam necessitudinem, atque naturalem pietatem petere excusari patrem, maritum, & fratrem, adversus filium, uxorem, & fratrem, non recipientem testimonium dicta, neque pronunciantem. Moveor per *text. in leg. Si magnum C. qui accusare non possunt* ubi frater fratrem de crimine capitali accusare non potest, & minus pater filium ex his, quæ *Farinat. in praxi crim. tom. 1. quæst. 12. n. 53.* Item ex *Ordinatione nostra lib. 3. tit. 56. §. 1. & 2.* ubi pater contra filium, & è converso, item frater contra fratrem testimonium dicere non potest, etiam si velit *Farinat. in pract. 2. tom. de opposit. contra pers. test. quæst. 54. n. 175.* Si ergo non possunt, quanvis velint, certum est non teneri. Et similiter dicendum est in nostro casu. Neque obstat quod cum non detur alia via, ut Reus ex officio puniatur, ille poterit im-

punitus remanere, contra regulam *text. in l. Ita vulneratus ff. ad l. Aquiliam.* quod ne accidat concedimus suspecto cognitionem quantum ad receptionem testimonium, & pronunciationem, quæ per alium fieri non possunt. Nam respondetur prædictam rationem pugnare cum alia, quæ quasi naturalis prævalet, & lex ipsa eam admittit, quanvis forte sequatur inconveniens, quod Reus maneat impunitus, neque enim cogitur pater contra filium, vel è converso, aut frater contra fratrem testimonium dicere, ut supra probavimus, licet aliàs delictum probari non possit.

16 Sin autem pater velit contra filium, vel frater contra fratrem testes recipere, pronunciationemque facere, non solum validè, sed laudabiliter faciet, non parum enim comendatur severitas illorum iudicium, qui proprijs filijs non pepercere. Neque obstat, quod supra diximus fratrem non posse accusare fratrem, neque patrem testimonium posse dicere contra filium, nam aliud videtur in iudice, qui obligatione iudicandi adstringitur, unde licet sanguinis conjunctio, & necessitudo excuset patrem, vel fratrem non procedentem contra filium, vel fratrem, tamen si ipse excusatione, hac uti nolit, non existimo invalide procedere.

17 Quod verò attinet ad filium respectu patris, matris, vel alterius ascendentis dicendum est, neque volentem posse valide contra patrem, aut alium ascendentem recipere testes, aut pronunciare, esset enim res mali exempli, & quasi contra jus naturale, quod quidem factum lex erubescit, ut eleganter ait Imperator *Auth. de Nuptijs §. Sed quod faciū colat. 4. ibi, Erubescit 69. lescit enim lex castigatores filios parentibus statuere,* & recte propter maximam reverentiã à filijs patribus debitam, ut advertit *Glos. verbo, Non potest, per text. ibi, in l. Hi tamen ff. de accusat. cum adductis à glos. verbo, Quod*

Quod quisque tenetur in cap. Cum ex in juncto de heret. Concludimus igitur filium, vel descendentem non posse ascendentem modo aliquo judicare, aut culpā. Idem de marito credimus, cū maritus, & uxor sint duo in carne una, & sit quasi contra se ipsum procedere. Patrem autem, & fratrem posse, sed non teneri illa gerere, de quibus agimus.

18 Quæ proxime firmavimus limitāda sunt, si crimen, de quo inquiritur sit læsæ Majestatis divinæ, vel humanæ, in hoc enim crimine tenebitur hujus contra patrem, & à fortiori pater contra filium procedere, recipiendo testes, & pronunciationem faciendo, si aliàs delictum remaneret impunitum, & Respublica, aut religio damnū pati posset. In dictis enim criminibus teneri etiam filium procedere patrem resolvit *Maschard. de probat. lib. 5. conclus. 462. n. 9. & lib. 2. conclus. 857. num. 18. 20. & 23. Farmat. de opposit. contra pers. test. tom. 2. quæst. 54. num. 173. & 174.* De qua tamen assertionē aliqui dubitant, & quidem ego non condemnarem ad pœnam ordinariam filium, vel patrem inquirentem, qui tanquam iudex non processit contra patrem, vel filium, vel uxorem, digni enim sunt pietate, qui pietate moti Reos adeo sibi conjunctos excusare intendunt. Dummodo tamen non omiserint occurrere possibili modo malo Reipublicæ, quod minatur, nec illud ex dicta omissione sit securum, tunc enim solum filium, vel patrem non procedentem, à pœna ordinaria excusamus, quando, scilicet, jam in vindictam, non in remedium minantis mali agitur.

19 Tandem de alijs consanguineis ultra fratrem etiam intra quartum gradū conjunctis, existimo debere inquirentē contra eos testes recipere, & pronunciare quia necessitas, & Reipublicæ bonū id petit, neque iudicem excusat necessitudo, quæ adeo conjuncta non est, &

colligitur ex *Ordinat. dicto tit. 56. lib. 3.* & ex script. per *Farmat dicta quæst. 54. n. 175.* quibus locis videmus diversimode legem disponere de patre, filio, & fratre, & de cæteris consanguineis remotioribus, non æque his, atque illis prohibēdo dicere testimonium, ex quibus, & ex alijs, quæ omittimur, quæ dicta sunt resolvimus. Quæ de Inquisitione supra resolvimus, de querela quoque sunt intelligenda, in ea enim datur eadem ratio.

His sic resolutis circa iudicem suspectum, jam videamus de incapaci, & in hujus partis resolutione utar eisdē distinctionibus, quibus supra usus sum loquendo de suspecto, & per eas procedendo dico, quod.

Aut primò quæritur. Utrū iudex 20 incapax inquirendo generaliter possit, & debeat recipere testes deponentes contra personam, cujus respectu incapax est ad cognoscendū de ejus causis? Et resolutivè dicendū est posse, & debere, ut colligitur ex *Ordinationibus, Cōstitutionibus, cæterisque dictis, & allegatis supra num. 3.* ubi hæc firmamus, & hic non libet repetere.

Aut secundò quæritur, Utrū iudex 21 incapax possit pronunciationem facere supra culpis, quæ, ut dictum est, resultant contra illum, cujus causarum cognitionis incapax est? Et resolutivè dicendum est non posse: nam id esset exercere jurisdictionem cōtra illum, cujus causarum cognitionis incapax est iudex ille: quod fieri non potest, ut de sæcularibus respectu clericorum habetur in cap. *Qualiter, & in cap. At si clerici de judic.* colligitur ex *Ordin. lib. 5. tit. 88. dict. cap. §. 16.* ubi disponitur, quod culpæ resultantes, ex Inquisitionibus cōtra personas ecclesiasticas, remittantur suis iudicibus requirendo ab illis quod procedant contra culpātos, ibi: *Mandarão o treslado de suas culpas aos Prelados, ou a seus vigarios com suas cartas requisitorias,* per a

parâ que procedam contra elles, si nempè velint stare hujusmodi Inquisitioni à sæculari facta. Vide *Ordinat. lib. 1. tit. 24. § 34. & lib. 2. tit. 1. §. 24. & hic infra à n. 23.* ergo sæculares nullo modo procedunt contra clericos: Est igitur per incapacem remitenda competenti culpa resultans, & non debet antea carceri mancipare Reum, ut probat *Pereira de Castro dicta decisione 58. num. 11.* ubi arguit iudices aliquos sæculares, qui, cū sint incapaces respectu Equitum militarium, illos tamen pronunciant ad carcerē, priusquā culpas remittant ipsorū iudicibus. Debent igitur iudices incapaces abstinere à pronuntiatione: pertinet enim ad iudicem, cui debent remittere culpas sine aliqua partis requisitione, ex his quæ *Aviles Bobadilha & alij* quos citat *Pereira dicto loco.*

22 Quæ dicta sunt procedunt, quando iudici aperte constat, se esse incapacem: nam si casus sit dubius poterit pronuntiare, veluti si dicatur, Reum esse clericum in minoribus tantum, vel dubitetur, an sit beneficiatus, nam, cum iudex sæcularis possit esse competens, si scilicet, clericus in minoribus non sit dicatus Ecclesiæ, vel habitum non deferat, & tonsuram, quibus deficientibus privilegio fori non utitur, ex *Tridentin. sessione 23. cap. 6. de reform. Ordinat. lib. 2. tit. 1. §. 27.* vel si beneficiatus non appareat, consequens est, quod potest pronuntiare tales personas, & contra illas querelas recipere, & in hoc sensu intelligenda videtur *Ordinat. dict. lib. 2. tit. 1. §. 24.* ubi sponitur, quod iudices sæculares possunt recipere querelas contra clericos, & eas remittere postea debere ad iudicem ecclesiasticum; nam intelligitur in dicta specie, scilicet, quando sunt clerici in minoribus: nam iudex sæcularis competens est, dum, probatis prædictis circumstantijs, non constat clericum in minoribus privilegio fori, uti debere, agnoscit

Pereira de Castro dict. decis. 58. n. 12.

Neque resolutis supra obstant, quæ circa suspectū resolvimus superiùs concedentes illi pronuntiationem super culpis ejus, cui suspectus est; nam manifesta inter dictos casus datur differentia; nam suspecto ideo concessimus pronuntiationem, quia non erat alius, cui competere, nec ad eam poterat dari, vel eligi iudex sine ruptura secreti aliisque inconvenientibus supra consideratis, unde quasi ex necessitate illam suspecto concessimus, non enim aliàs poterat res illa aptum exitum habere, nec finis legis consequi. At in casu, de quo agimus adest certus, competensque iudex, qui pronuntiabit remissa sibi per incompetentem, sive incapacem culpa, in qua remissione nullum rupturæ secreti adest periculum, & sic rectè proceditur.

Quoniam verò iudices ecclesiastici 23 dubitare solent, an per hujusmodi culpas sic remissas à iudice sæculari possint pronuntiare culpato, ut carcererent sine eo quod prius coram ipsis ecclesiasticis repetantur, id est, de novo interrogentur testes; & non semel fuit hujusmodi dubitatio controversa in Senatu Bracharensi, cum ego eo senatorio munere fungere; quid ego semper senserim, cōtra omnes ferè Senatores viros doctissimos, hic breviter exponam: Existimavi igitur semper, & defendi, posse iudicem ecclesiasticum pronuntiare, carcerique mancipare clericum, per culpas ad eum remissas à sæculari, non repetitis, id est nō interrogatis iterū testibus, qui apud sæcularem deposuerunt cōtra clericum. Primò quia ad capturam solum requiritur, quod præcedat informatio summaria, ut diximus in *tractat. de Securitatibus questione 1. & est Constitutio Bracharens. tit. 32. Constit. tit. 3. ibi, tomando primeiro alguma sumaria informaçõ:* atqui talis informatio, etiam ex actis nullis resultat, ex *text. in leg.*

leg. 1. §. 1. ff. quibus modis pign. vel hypot. sol. Gama decisione 153 num. 3. Ergo etiam si nullitate laboret culpa formata contra clericum apud iudicem sæcularem, tamen resultat ex ea informatio, quæ sufficit ad effectum capturæ. Secundo, quia prohibitio, testiumque interrogatio facta sine partis citatione, nulla est omni jure, & praxi attentata, ex text. in cap. 2. de testibus, Ordinatio. lib. 3. tit. 62. §. 1. & ideo postea semper testes repetuntur, parte citata, nisi ipsa renunciet, & tamen ex dicta nulla probatione pronuntiatio sæper fit, & captura sequitur, ex ipsius juris dispositione; ergo nihil mirum, si nullitas probationis procedens ex incapacitate non impediat capturam. Neque replicetur illa nullitatem procedentem ex incapacitate maiorem esse, nam quod nullum est non potest esse magis nullum, quia est qualitas, quæ in non ente dari non potest ex regula text. in l. Ejus qui in provincia ff. Si certum petatur Tertio, ex decisione Phæb. 77. parte 1. ubi iudicatum refert ex probatione, & culpa nulla ex eo, quia formata fuit per suspectum, resultare validum effectum capturæ, in qua Reus retinetur, donec per non suspectum testes iterum interrogentur. Quarto quia aliena nostra facimus, si illis auctoritatem nostram impertimur, text. in l. 1. Cod. de veteri jure enucleando: ergo illa probatio facta coram incapaci, si approbatur, per iudicem competentem, ab eo tempore vires accipere potest; ex nova auctoritate, quam illi præstat iudex competens. Quinto, & apertius, quæ dicta sunt probantur, per Constit. Bracharens dicto tit. 35. Constitut. 1. §. Item, poderam, ubi iubetur, Vicariis, quod si ex Inquisitionibus factis per sæculare, resultaverit culpa contra aliquam personam ecclesiasticam, ipsi Vicarij videant tales culpas à sæcularibus iudicibus sibi remissas, & si invenerint eas obligatori-

as esse, procedant ad capturam, & cætera. Et nullatenus ad hunc capturæ effectum, ibi, requiritur, quod prius repetantur testes coram eisdem Vicariis. Ex quibus solidis fundamentis semper defendi, pronuntiationem ad capturam rectè per ecclesiasticum, virtute culparum remissarum à sæculari, sine eo quod præcedat alia repetitio, novaque interrogatio testium coram ecclesiastico, licet fateamur ad cæteros effectus, poenamque imponendam debere testes repeti, in quo sensu sunt intelligendæ juris regulæ, quæ dicunt nullam esse probationem factam coram incapaci, repetendamque esse coram competenti, & capaci.

Aut tertio principaliter quæritur, ²⁴ Utrum dicta testium deponentium apud iudicem incapacem invalida sint, ita ut ex eis non possit Reus condemnari, nisi repetantur coram competenti iudice? Ut affirmativè respondendum est, ex dictis proxime, & in hoc sensu potest dici nulla culpa formata per incapacem.

Aut tandem quæritur, Utrum nulla ²⁵ sit Inquisitio formata per incapacem, quatenus Inquisitio significat verum processum pro parte justitiæ, & est vera causæ cognitio, & processus ex officio ad puniendum Reum, ut explicavimus in simili supra num. 12. & dicemus latè quæstione sequenti. Et certum est hujusmodi Inquisitionem, in dicto sensu acceptam, nullam esse, si formetur per incapacem, ut fatemur omnes per text. in cap. At si clerici, & in cap. qualiter, & in cap. Clerici de iudic. cap. Si deligenti de foro competenti cum aliis, & faciunt à fortiori, quæ de iudice incompetenti tradunt Angelus de Maleficijs verbo, hoc est quædam Inquisitio, n. 4. Maranta de Ordine iudic. 6. parte num. 102. Farinat. tom. 1. de Inquisitione quæst. 7. à principio, resolventes Inquisitionem formatam per iudicem incompetem nullam

nullam esse, quod intelligendum est, accepta Inquisitione in ea significatione, de qua agimus. Si igitur incompetencia nullam reddit hujusmodi Inquisitionem, multo magis incapacitas.

26. Iam tandem videamus, quid dicendum sit pro ultima parte questionis nostræ, scilicet, an nulla sit Inquisitio formata per judicem incompetentem? Et ante aliud noto, quod aut quæritur. Utrum nulla sit Inquisitio, vulgo, *de vassa*, quando formatur per eum, qui illam formare non potest, veluti, quia delictum non contingit in ejus territorio, vel ex simili causa, quæ concludat judicem caruisse jurisdictione ad Inquisitionem formandam. Et in hoc casu certum est nullam esse Inquisitionem absolute, & ad omnes effectus, nam defectus jurisdictionis est maxima nullitas *toto tit. Cod. si à non competenti judice, Fernat. dict. questione 7. num. 1. & quest. 1. num. 53* & est indubitatum.

27. Aut quæritur, Utrum judex, qui cōpetens est, & habet jurisdictionem ad formandam Inquisitionem in illo casu, in quo illam formavit, possit, & debeat recipere testes deponentes contra eum, cujus respectu incompetens est v. g. judex Ordinarius Conimbricensis respectu scholasticorum, qui habent suum cōpetentem judicem, scilicet, Conservatorem? Et dicendum est posse, & debere judicem incompetentem recipere testes contra eum, cujus respectu incompetens est, ex quacunque ratione, ex illis eisdem fundamentis, quibus moti supra *num. 4.* idem resolvimus in capaci, quæ à fortiori hic procedunt, probatur aperte, *ex lege novissima*, vulgo *Reformação da justiça* §. 12. ubi disponitur, quod validæ sint tales probationes factæ in Inquisitionibus, imo, & querelis, coram iudicibus Ordinarijs contra scholasticos, formatis, & receptis.

28. Aut quæritur, Utrum judex incompetens debeat pronunciare super cul-

pis sic resultantibus ex Inquisitione contra illum, & cujus respectu incompetens est, & dicendum est non posse, debere que remittere cōpetenti culpas, ut ipse pronunciet, ut diximus supra de incapaci nisi dubia sit incompetencia, ut ibidem de incapaci diximus, in dubio enim pronunciare poterit super culpis, ut dicto loco exemplificavimus.

29. Aut quæritur, Utrum culpæ formata, coram incompetenti in Inquisitione, sint nullæ, ita ut ex illis condemnatio sequi non posse, vel testes sint repetendi per competentem, ita ut alias nulla dicatur probatio? Et dicendum existimo talem probationem receptam per incompetentem respectu personæ culpata, validam esse neque invalidandam, neque testes repetere coram competenti necessarium esse. Primo quia optimo jure negari potest iudices ex legum Regiarum præcepto formante Inquisitiones incompetentes esse, quantum ad effectum recipiendi testes, & in formationes contra quemcūque Regali jurisdictioni subiectum, nam ut supra diximus *quest. 4.* ad aliquos tantum iudices pertinet formare Inquisitiones generales, vel particulares super delictis contingentibus, cum autem in qualibet Republica, inveniatur plurimi, qui ratione privilegiorum, vel alterius causæ non subiciuntur cognitioni illius iudicis Ordinarij, qui Inquisitionem formare debet, & nihilominus ordinarijs tantum, & certis iudicibus competit inquirere, verosimilium sit legem voluisse iudices illos posse, & debere testes contra quemlibet, etiam à jurisdictione sua exemptum, ne alia delicta maneat impunita contra Reipublicæ utilitatem, quæ in eis puniendis vertitur, ut ait *Jureconsultus in l. Ita vulneratus ff. ad l. Aquil.* & quantum ad hoc videtur fuisse tacite factum cōpetentem, per legem, si igitur ex tacito legis præcepto competent est ad hunc effectum,

effectū, neque nullæ sunt probationes apud eum factæ, repetitione non indigent, quam resolutionem probat ex præssè dictal. novissima §. 12. ubi, quasi ex juris regulis, declarat validas esse culpas Inquisitionum, imò, & querelarum formatarum coram Ordinarijs contra scholasticos, licet competētem habeant judicem, scilicet, Conservatorem ad quem remittendæ sint scholasticorū culpæ, ut de causa cognoscat.

30 Neque replices nos supra dixisse probationes in Inquisitione factas apud judicem incapacem, repetitione indigere. Neque sequi incompetentem posse recipere testes, ergò illorum dicta valida sunt, sine repetitione, nam etiam suscepto, & incapaci concedimus repetitionem dictorum testium, & tamen non per id valida sunt sine repetitione. Nam respondetur, imo sequi in incompetenti, quia lex, quæ illi concessit jurisdictionem, actui validitatem dedit, quod potuit juste facere in competenti, non verò in incapaci, aut suspecto, justa statim dicenda.

31 Neque, inquam, obstat, quod superius, resolvimus de incapaci, quia inter utrumque casum illa apertissima datur differentia, nam Rex potest judicem incompetentem reddere competentem respectu omnium subditorum Regiæ potestatis, tollit enim incompetentiam, quam ipse induxerat eximendo aliquos ab hac, vel illa jurisdictione, at non potest reddere capacem judicem, quando ille est incapax ex dispositione juris Canonici, quod Rex ipse tollere non potest, veluti judicem sæcularem respectu clerici, quod est notissimum, & notatur per text. in cap. Ecclesiæ Sanctæ Mariæ de Constitutionibus. Gratia de benef. 7. parte cap. 2. num. 48.

32 Secundo probatur dicta resolutio, ex his, quæ scribunt Valascus 1. tom. consulti. 65. in fine, Cabedo 1. parte decis. 36.

num fin. & decis. 159 per tot. ubi maxime commendant legitimam praxim, secundum quam subitari solent, & non invalidari acta formata per judicem incompetentem. Si ergo omnia acta sustinentur multo magis probationes tantum, quæ lege permittente, & jubente fuerunt receptæ per incompetentem. Et hoc in effectū apud peritos judices observatur, non enim iterum examinant, aut repetunt testes, quorum dicta ab incompetentibus sibi remittuntur, ad hoc, ut ipsi competentes contra suos subditos procedant.

Aut tandem quæritur, utrum nulla sit Inquisitio formata apud judicem incompetentem accipiendō Inquisitionē in eo sensu, in quo significat non quidem *de vassa*, sed solemnē modum procedendi Reo citato ex officio ad eum puniendum, quod nihil aliud est quam apud nos accusatio, & processus pro parte justitiæ, ut quæstione sequenti quasi per totam noviter, & utiliter probavimus. Et in hoc sensu certum est nullam esse Inquisitionem, idest processum formatum per incompetentem, nam id suadent omnes juris regulæ, & id asserunt DD. citati supra num. 27. qui quatenus asserunt nullam esse Inquisitionem formatam per incompetentem, intelliguntur de hac Inquisitione in dicto sensu accepta, ut ex dicendis quæstione sequenti apertius constabit.

Ex dictis igitur distinctis, & declaratis supra, constat quam attente debeat responderi, quando quæritur, utrum Inquisitio formata per judicem suspectum, incapacem, vel incompetentem, nulla sit, nihil enim fere sine distinctione potest asseri, sine manifesto erroris periculo, per dictas igitur distinctiones à nobis traditas respondendum esse quæstioni propositæ, existimamus.

QUÆSTIO IX.

An liceat iudici formare contra aliquem specialem Inquisitionem infamia non præcedente?

Declaratur novissime contra vulgarem opinionem, quid sit Inquisitio quam DD. specialem appellant, quare ad illam diffamatio requireretur, & quid sit diffamatio requisita.

Defenditur posse iudicem interrogare specialiter de aliquo, infamia non præcedente, & attenda consuetudine etiam de occultis. Multa alia in jure, & praxi utilia inferuntur, & elucidantur.

SUMMARIUM.

- 1 **P**roponuntur termini, in quibus quæstio procedit.
- 2 Fundamēta pro parte negativa adducuntur
- 3 De occultis non est interrogandum.
- 4 Consideratur pro eadem parte text. in l. Qui quæstionē ff. de quæstionibus, ubi prohibetur specialis interrogatio.
- 5 Referuntur DD. pro eadem parte.
- 6 Constitutione Episcopatū, & Cōcil. Provinciale Bracharenf. expressē se decidunt quæstionem negativē.
- 7 Text. in cap. qualiter, & quādo 24. de accusat. cū similibus, videtur apperte decidere quæstionē pro parte negativa.
- 8 Resolvitur affirmativē quæst. proposita
- 9 Duæ species Inquisitionis considerantur, & explicantur.
- 10 Ostenditur, text. in cap. Qualiter, & quādo, agere de alia Inquisitionis specie, nō de illa, quæ apud nos dicitur devassa.
- 11 Expenditur pro eadem parte text. in cap. 2. de accusat. in 6.
- 12 Triplex est modus procedēdi cōtra reū.
- 13 Quando proceditur per viam Inquisitionis, mitius est puniendus Reus, & qualiter id intelligatur.
- 14 Considerantur inconvenientia, quibus arctamur ad intelligendum prædicto modo jura prædicta.
- 15 Exteri scriptores. fere omnes intelligūt, Inquisitionem esse iudicium formatū ex officio contra Reum, quod nos dicimus, accusationem pro parte justitiæ.
- 16 Refertur definitio Inquisitionis, ex qua intentum probatur.
- 17 Ad Inquisitionē specialem citatur Reus.
- 18 Referuntur DD. qui utuntur quasi pro synonymis per viam Inquisitionis, vel ex officio.
- 19 In Inquisitione præstatur Reo juramentum de veritate dicenda.
- 20 In conclusione Inquisitionis, opponitur clausula justitiam peti.
- 21 Ad puniendum confessum de crimine incidenter, formatur Inquisitio, & qualiter id intelligatur.
- 22 Inquisitio formata contra absentem nulla est, & quid hoc sit significet.
- 23 Per inquisitionem generalem crimina inveniuntur: per specialem puniuntur, & quid hoc significet.
- 24 Quādo non requiritur ad pœnā, sed ad penitentiā, procurator pro Reo admittitur.
- 25 Accusante parte, cessat Inquisitio, & qualiter id procedat?
- 26 Sola partis querela non facit iudicium ad inquirendum, & quid hoc significet?
- 27 In crimine hæresis, proceditur ad Inquisitionem specialem infamia non præcedente, & quid hoc sibi veli?
- 28 Notorium exceptio, & alia apperunt viam Inquisitioni speciali, & hujus di. Et sensus.
- 29 Intellectus ad text. in cap. 1. §. Sane de censibus lib. 6.
- 30 Quare Inquisitores ita denominentur?
- 31 Intelligitur qualiter procedat quæstio illa, an iudici domicilij: an delicti competat

- petat inquirere?
- 32 Declaratur qualiter sit intelligendum illud, quod dicitur, nullam scilicet esse Inquisitionem formetam per iudicem incompetentem.
- 33 Intellectus ad text. in cap. Inquisitio. nis § Tertix, vers. & utrū de accusat.
- 34 Ex speciali interrogatione non resultat infamia contra illū de quo interrogatur.
- 35 Infamatus apud aliquos, non potest apud alios infamari.
- 36 Quotidie fiunt Inquisitiones speciales contra non infamatum. ad denunciatio- nes, vel potius capitula procedentibus ex officio, vel ad querelam partis.
- 37 Jus partis non potest tollere malitiam intrinsecam actus.
- 38 Ordinationes nostræ nullibi requirūt infamiam præcedentē ad Inquisitionem.
- 39 Specialis Inquisitio in aliquibus casibus fieri iubetur per Ordinac. nulla habita mentione infamix præcedentis.
- 40 Princeps passim Inquisitiones speciales fieri iubent.
- 41 Utilitas publica privati famæ ante- ponenda.
- 42 Interrogationes generales, quæ fiunt in generalibus Inquisitionibus, sæpe re- solvuntur in speciales.
- 43 Valet Inquisitio specialis, non præca- dente infamia, si Reus non opposuit.
- 44 Consideratur pro nostra opinione text. in cap. Cum oporteat, de accusat.
- 45 Consideratur pro eadem parte text. in cap. cum in iuventute de præsumpt.
- 46 Item text. in cap. licet de accusat.
- 47 Infamia præcedens ad Inquisitionem specialem, de jure tantum positivo, non naturali, aut divino requiritur.
- 48 Referuntur DD. qui eandem partem amplectuntur.
- 49 Plurimi DD. sunt dicepti existiman- do Inquisitionem specialem, nihil aliud esse quam interrogationem, quam dici- mus devassa.
- 50 Respondetur ad text. in cap. Erubef- cant § 2. dist. cum similibus.
- 51 Item ad citatorum DD. dicta.
- 52 Intelligitur text. in ibi. vers. Qui quæstionem ff. de quæstion. & ostē- ditur nihil probare ad propositum.
- 53 Conditores Constitutionum citatorum decepti videntur, at illæ obseruandæ.
- 54 Declaratur, quid sibi vellent jurare. quirentia infamiam præcedentem ad ve- ram, & solemnem Inquisitionem?
- 55 Explicatur quid sit infamia requisita ad Inquisitionem.
- 56 Quenam probatio requiratur ad in- famiam probandam.
- 57 Respondetur difficultati deductæ ex auctoritatibus, Evangelij, & Genes.
- 58 Ratio quare de occultis delictis nō poterat iudex interrogare, nec testis respondere.
- 59 Impugnatur Bonacina asserens, jurē attento non posse iudicem, nec debere ad- monere testem ne de oculis deponat pos- seque recipere depositiones de occultis.
- 60 Consuetudine introductum est ne re- quiratur infamia præcedens ad Inquisi- tionem specialem.
- 61 Rationabilis est prædicta consuetudo.
- 62 De introductione dictæ consuetudinis dubitari non potest.
- 63 Indicia præcedentia, etiam attenta consuetudine, requiruntur ad Inquisi- tionem specialem.
- 64 Explicatur quare, & qualiter debeāt ad Inquisitionem iudicia præcedere.
- 65 Quenam iudicia requiratur? Remissive.
- 66 Attenta consuetudine prædicta potest, & debet iudex interrogare de occultis, & testis respondere.
- 67 Crimina perniciores, etiam occulta, detegi debebant, etiam jure attenta, se- motaque consuetudine.
- 68 Moderni inadvertenter adhuc hodie existimant, de occultis non esse interro- gandum, aut respondendum.
- 69 Concluditur, posse iudicem caute, pru- denter, & bono zelo, interrogare specia- liter non præcedente infamia, nisi ubi cir- cūstantiæ contrarium suaserint, vel Constitutiones id expresse prohibuerint.

Quæstio proposita illud petit an scilicet, Prælati, vel iudex alter, qui potestatem inquirendi habet, possit inquirere, id est, interrogare testes nominatim, & specialiter, an Titius commiserit tale, vel talia crimina [quod nos appellamus *de vassar* especialmente] non præcedente infamia contra illum Titium.

Et quidæ quæstio videtur indubitata: nam omnes fere DD. tam Sumistæ, quorum plures Sayro in *clavi Regia lib. 12. cap. 10. n. 19. less. com. nunē dicens, de justit. lib. 2. cap. 29. dub. 15. Fibuc. in decalog. tract. 40. cap. 6. n. 190. Bonacim. moral. tom. 2. disp. 10. punct. 5. n. 10. cum pluribus alijs, quos refert, & sequitur Præceptor Conimbr. Petrus Cabral ad text. in cap. qualiter, & Pinto 24. a. n. 10. novissime D. Joann. quando Ribetro dicta relação 3. num. 43. & alijs. Quam criminalistæ, quo transcribere otiosum esset, videatur Farinat. in *praxi crimin. tom. 1. tit. de Inquisit. quæst. 9. n. 1.* ubi infinitos prope modum citat, dictam quæstionem negativè decidere videntur, & non solum videntur fundari in iuribus infra citandis, quæ apertissimè illam negativè decidere, vulgo creditur, sed etiam quia crimina illius, qui infamatus non est, occulta dicuntur: at de occultis non potest iudex interrogare, nec testis respondere, ut deducitur ex text. in cap. *Erubescant in fin. 32. dist. & in cap. Qualiter, & quando 17. in fine ibi, exceptis occultis criminibus de accusationibus, & non dubitant DD. alijs. proximum injuste diffamari. Cabral, & Sayro supra, sentit. Simanc. de Catholic. tit. 22. num. 6. post. Coment. ad S. Thom. 2. 2. quæst. 96. art. 1. & plures alios, Cab. 1. parte decis. 78. & 79.**

Pro eadem parte facere videtur text. (qui prima facie probat apertè dictam assertionem) in lege 1. §. *Qui quæstionem*

ff. de quæstionibus ibi, qui quæstionē habiturus est non debet specialiter interrogare an Lucius Titius homicidium fecerit sed generaliter quis illud fecerit, alter enim magis suggerentis quam requirentis videtur.

Et quidem inquirentem debere cavere ab interrogatione speciali, dixerunt Bossius, Simanch. Menoch. & Car. rer. relati ab *Saccacia de Judic. cap. 26. n. 7. & obiter Clarus recept. sententiarum lib. 5. §. fin. quæst. 6. num. 4.* Item cum referens obiter etiam Farinat. in *pract. tom. 1. tit. 1. Inquisitione quæst. 9. n. 19. & 21. ibi, Neminem nominando, & ibi, Interrogaturque in genere, & satis intellexit Clarus ubi supra quæst. 5. quasi per tot. Farinat. sup. num. 14. Sayro in *clavi Reg. lib. 12. cap. 10. num. 21.**

Quibus fundamentis, & iuribus statim allegandis ducti conductores Constitutionum omnium ferè Episcopatum Regni hujus statuere, ne Visitatores, si ve alij inquirentes descenderent ad specialè interrogationē contra certā personam, infamia non præcedente: ita habetur in *Constit. Brachar. tit. 35. Constit. 1. Elvensi tit. 35. §. 5. num. 5. Conimbricensi tit. 31. Constit. 7.* & ferè omnibus aliorum Episcopatum Constitutionibus, harum enim mos est, ut recētiore antiquiores transcribant. Idem quoque statutum fuit per ultimum Concil. Provinciale *Brachar. act. 2. d. Visit. cap. 13.* Imò, ut jam ad principale fundamentum accedamus, aiunt Nostrates quæstionē propositam expresse decidi per text. in cap. *Qualiter, & quando 24. de accusat. & in cap. Inquisitionis eodem tit. & in cap. licet Hely. de Symonia.* Quod si verum est, vanus est noster labor dum contendimus contrariū probare. Et quidè prædicta jura nihil aliud decidere, quam quòd non potest formari Inquisitio specialis interrogando specialiter contra aliquam certam personam, infamia non præcedente, nullus ferè Nostratum non existat, quem scribentem viderim,

viderim aut ratiocinantem auderim super hujusmodi juris articulo. Id semper supponit, & frequenter ad hoc prædicta jura allegat *Preceptor Petr. Cabral in dictis appostillis ad text. in dict. cap. Qualiter. & quando Cabedo 1. p. decis. 78.* Idem credidere dicta *Constitutio Conimbricensis* ibi, *As especiaes* [agit de Inquisitionibus, vulgo *devassas*] *contra p. soas certas se não podem fazer, senão precedendo infamia da qual conste legitimamente & c.* Et allegat ad marginem tanquam concordantes *text. in dicto cap. Qualiter, & quando, & cap. Inquisitionis de accusat.* Idem existimavit prædictū *Cōcil. Provinciale*, ibi, *Canonicas sanctiones observent neque nominatim de quoquam, nisi præcedente infamia inquirant.* In quibus verbis ibi, *Canonicas sanctiones*, videtur intelligere de prædictis juribus, non enim sunt alia, in quibus id probari videatur. Idem vulgariter omnes *Nostrates* existimant.

8 Verum attentissima præmissa consideratione, jugique studio, ego quidem semper contrarium in specie proposita existimavi credens licere specialem interrogationem. Ad hoc probandum, ostendam primò, Inquisitionem, de qua jura agunt, & ad quam requirunt infamiam præcedentem, non esse illam Inquisitionem, quam *devassa*, dicimus, & est tantum assumptio informationum; sed esse processum formatum ad puniendum Reum ex officio, quem processum nos appellamus accusationem pro parte justitiæ. Deinde probavimus. Inquisitionem, quatenus est interrogatio, & apud nos dicitur *devassa*, nullo jure aut ratione prohiberi, infamia non præcedente; neque per talem interrogationem diffamari illum contra quem inquiritur. Secundò ostendemus, quare requiratur infamia præcedens, attento jure communi, ad illam Inquisitionem, quæ est processus, & acculatio pro parte justitiæ,

Qualis esse deberet, & qualiter probanda. Tertio, ostendemus, hodie, ex consuetudine generali non requiri diffamationem præcedentem, ut Reus inquiri, id est accusari pro parte, & ex officio justitiæ, & puniri possit. Dummodo tamen indicia procedant, & declarabimus, quid sibi velit hoc indiciorum requisitum. Quarto probavimus, hodie, stante dicta consuetudine, posse, & debere judicem interrogare, similiterque testem respondere de criminibus occultis. Tandem contrariis respondebimus. Quæ assertiones novæ & notabiles videbuntur, at attente legenti, & consideranti tute (ut credimur) reddentur.

Ad primum ostendendum, & pro 9 bandum prænotandum est, jura, & DD. agnovisse duas species Inquisitionis specialis: alteram, scilicet. quæ fit super infamia, interrogando testes, an ille, de quo quæritur sit de crimine infamatus: alteram, quæ ordinatur ad puniendum criminofum, contra quem jam datur criminis probatio, sive informatio: quam speciem Inquisitionis solemnem, & ordinariam appellat *Farinac. de Inquisitione quæst. 1. num. 4.* De priori Inquisitionis specie meminere *text. in cap. Licet de accusat. text. in cap. 2. ibi, Inquisitione super infamia ommissa, eodem tit. lib. 6.* De posteriori Inquisitionis specie agunt *text. in dicto cap. Qualiter, & quando 24. de accusat. & in cap. 1. & 2. eodem tit. in 6. text. optimus, qui ita intelligi debet in cap. 1. ibi, solemniter inquirat de censibus in 6.* quam divisionem agnoverunt *Clarus recept. sententiarum §. fin. quæst. 6. num. 4. & quæst. 28. num. 2. & quæst. 20. num. 2. & 3. optime Sccacia de judic. lib. 1. cap. 84. num. 3. & cap. 86. num. 15. & 16. & cap. 83. num. 11.* Inter quas Inquisitionis species maxima datur differentia, imò nulla cognitio; nam prior nihil aliud est quàm informationū assumptio contra aliquem

interrogando dum inquiritur, vulgo *na devassa*, an Titius tale crimen commiserit, & de eo sit diffamatur. At secunda est iudicium jam formatum, & processus, qui ex officio ordinatur ad puniendum criminofum, qui processus, qui dici non potest accusatio, quia non datur accusator, ut inquit *Summus Pontifex in dicto cap. Qualiter, & quando*, ibi, *Non tanquam idem sit accusator & iudex*, Inquisitio dicitur in iure, nec nomen est improprium, significat enim investigare, & exquirere, ut constat *ex text. in cap. 1. de restitut. spoliat. text. in l. Justissimos Cod. de officio Reſtoris. Provincie text. melior in l. Milites Cod. de quaſtionibus text. in leg. Si quis alicui*, ibi, *ſtrictiore Inquisitione Cod. ad l. Juliam Majorat.* ubi Inquisitio ſumitur pro investigatione, quæ fit in iudicio, etiam interrogando Reum in tormentis. Cum igitur iudex ex officio procedens nihil aliud faciat, niſi investigare, & exquirere viſis informationibus iuſtitie executionibusque Rei, an commiſerit, vel non crimen, de quo impetitur, non improprie ille processus criminalis à iudice ex officio ordinatus Inquisitio dicitur, & quanvis nomen illud ſit generale, tamen non eſt novum in iure, quòd nomen generis retineatur ab aliqua ſpecie, ut videmus in adoptione, quòd nomen, licet generale ſit, tamen illud conſervat quædam ex ſpeciebus adoptionis, notant ſcribentes *per text. tum ibi, in principio Inſtitut. de adopt. quemadmodum etiam, licet ius civile dicatur ius cuiuslibet Civitatis, tamen ius civile denominatur per antonomafiam ius Civitatis Romanæ §. Sed ius quidem Inſtitut. de iure naturali &c.* Ita in ſimili, licet Inquisitio ſit nomen generale conveniens multis ſpeciebus, illud tamen conſervat illa ſpecies, quæ eſt processus ex officio ad puniendum Reum qui processus apud nos dicitur accusatio pro parte iuſtitie. Executiant

igitur Noſtrates opinionem illam, qua imbuti ſunt quaſi ab doleſcentia eorum intellectus, dum exiſtimant, Inquisitionem in iure nihil aliud ſignificare, quam apud nos *devassa* [nam licet aliquando id ſignificet, frequentiffimè tamen, & per antonomafiam aliud diverſum ſignificat, ſcilicet, proceſſum illum iudiciale, qui ordinatur ad Reum puniendum] & facile intelligent, quam apertè procedant, quæ hic reſolvimus.

Videamus jam qualiter aſſertio noſtra probetur per apertiffima iura, & Doſtorum auctoritates, & qualiter iura capitalia de Inquisitione agentia intelligentur de Inquisitione ſolemni, quatenus eſt processus ad puniendum Reum, & ad hanc requirât infamiam præcedere, non verò intelligi poſſint de illa Inquisitione, quæ eſt informationum aſſumptio, & teſtium interrogatio, quæ apud nos *devassa*, dicitur.

Quæ dicta ſunt probantur apertiffimè, primò *ex text. ipſo in materia capitaliſſimo in dicto cap. Qualiter, & quando 24. de accuſat.* ubi Summ. Pontifex magiſtraliter deſcribens qualiter ſit formanda Inquisitio, de qua agit ita ratiocinatur. *Debet igitur eſſe præſens is, contra quem inquiritur, niſi per contumaciam ſe abſentaverit, & exponenda ſunt ei illa capitula, de quibus fuerit inquirendum, ut facultatem habeat defendendi ſe ipſum, & non ſolum dicta, ſed etiam nomina teſtium ſunt ei, ut quicquid, & à quo ſit dictum appareat, publicanda, nec non exceptiones, & replicationes legitime admittendæ.* Videas, precor, ſapientiffimè Lector, an prædicto, modo ſit facienda Inquisitio, quam nos dicimus *devassa*? An Reus citari debet, ut præſens ſit, quando fuerit contra eum inquirendum, vulgò *quando ſe ouver de devassar delle*, an ei ſint exponenda capitula, de quibus inquiritur contra eum, an teſtium [qui adhuc interrogati non ſunt] nomina illis ſint publicanda? Et per contrarium videas,

videas, an non omnia, quæ supra requirantur, optime conveniant Inquisitioni, quatenus est processus, & solemnis procedendi modus ex officio contra Reum ad eum puniendum? Sanè id est adeo apertum, ut clarius dici non possit. Id igitur Inquisitio, id inquirere significat; ad hanc Inquisitionem infamia præcedens requiritur; non ad illam, quæ est informationum assumptio, & apud nos *devassa*, dicitur, de qua in *dict. text.* nullatenus agitur. Sufficiebat sanè *text.* iste apertissimus, sed multis alijs assertionem nostram confirmabimus.

11 Secundò igitur probatur assertio nostra *ex text. in cap. 2. de accusat. in 6.* ubi deciditur, quod, si ille, contra què fit Inquisitio sit præsens, & taceat, nec excipiat infamiam non præcessisse, validus erit processus Inquisitionis; ergò Inquisitio est actus judicialis, qui fit, citato Reo, non illa testium interrogatio, quæ apud nos dicitur *devassa*, quæ cum fiat secrete, Reo non citato, nullatenus illi poterat imputari, quod non opposuerit contra Inquisitionem (nam ignorare præsumitur) quod infamia non præcesserit. Unde aperte Inquisitio est processus formatus contra Reum, & de hac *text. iste* loquitur, & intelligitur.

12 Tertiò probatur *ex text. in cap. Licet Hely de Simonia, & ex text. in dict. cap. Qualiter, & quando 24. de accusat. Et ex eadem rubrica de accusationibus, & de denunciationibus*, quatenus modus procedendi contra Reos in tres vias, sive species dividitur, scilicet, per accusationem, Inquisitionem, & denunciationem, unde; sicut accusatio, & denuntiatio [licet hæc non sit jam in usu, ut notant *Secac. de Judic. cap. 84. num. 21. Clarus §. fin. quæst. 7. vers. Quæro nunc*] sunt modi procedendi in iudicio contra Reos, ita Inquisitio, quæ inter eos adnumeratur. Neque Inquisitio, quatenus est interrogatio testium,

& apud nos *devassa*. potest dici procedendi modus nam adhuc, quando inquit, longè est iudex à procedendo, imò potest specialiter inquirere, id x, *devassar*, & tamen nunquã contra Reum procedere, quia, scilicet, quamvis cõtra eum specialiter interrogasset testes tamen culpa non resultavit. Unde necessariò debemus fateri, Inquisitionem, quæ inter ceteros procedendi modos recensetur, esse verum procedendi modum judicialem, & ordinarium, non illum, qui tantum est præparationis, qualis est testium interrogatio, id est, *devassa*, vel querela, & alij similes, qui neque sunt procedendi modus nec semper ex illis sequitur processus contra inquisitum, vel querelatum. Quæ dicta sunt, agnoscunt *additio ad Bart. lit. Am l. 2. §. Si publico ff. ad l. Ful. de adult. Clarus, & Secacia citat. supra vers. Prænotandum num. 9.*

Quartò probatur *ex text. in cap. In-13 quisitionis in principio de accusat.* ubi disponitur, quod, quando proceditur cõtra Reum per viam Inquisitionis, mitior est pœna imponenda, nisi criminis gravitas, aut aliæ circumstantiæ ordinariam pœnam imponendam esse suadeant, idem colligitur *ex text. juncta glosa, ibi, verbo. Forma in dict. cap. Qualiter, & quando 24. de accusat. & ex text. in dict. cap. Licet Hely, verbo Judicij forma de Simonia, notant Tiraq. de pœn. temperan. causa 53. Clarus dict. §. fin. quæst. 60. num. 33.* ex qua juris dispositione apartè colligitur, viam Inquisitionis esse modum procedendi ex officio contra Reum, & idem quod apud nos processus pro parte justitiæ sine alio accusatore: in quo sensu debet omnino accipi Inquisitio, & Inquisitionis via, nam sic aptissime significat prædicta juris dispositio, quod illi, qui ex officio pro parte justitiæ sine alio accusatore, aut, ut inquitur, sine parte accusatur, non est imponenda ordinaria pœna, quo

quo jure nos quoque utimur. Sin autem pro via Inquisitionis intelligamus *devassa*, injusta, insipida, & ineptissima esset prædicta juris dispositio; nam cur mitigando esset poena Reo contra quæ formata fuit Inquisitio, vulgò, *devassa*? aut cur non idem dicendum, si culpa resultaret ex querela, vel ipsius Rei confessione in judicio incidenter facta, vel ex quocumque alio capite? Sane clarissimum est, illam juris dispositionem non attendisse ad originem culpæ, sed an pars offensa accusaverit, vel justitia tantum processerit ex officio, formando processum contra Reum, ita, ut in hoc casu possit poena mitigari, quia pars offensa non accusat. Igitur Inquisitio, & Inquisitionis via non significat *devassa*, sed judicium illud solemne, & ordinarium, in qua proceditur contra Reum ex officio pro parte justitiæ.

- 14 Quinto probatur; nam, si jura illa, quæ de Inquisitione loquuntur, intelligunt pro Inquisitione illam summariam acceptionem informationum, & testium interrogationem, quam nos *devassa*, dicimus, quæstio pro Deo quodnam nomen habet illud judicem ordinarium, quod formatur procedendo à libello usque ad sententiam ex officio contra Reum? Nonne sine nomine est? Absit. Dicit aliquis quòd, licet appelletur Inquisitio, erit ex eo quia procedit, & causatur à vera Inquisitione, idest, *devassa*, subsistat tamè quia hoc est falsum; nam sæpissimè quando proceditur in judicio ex officio contra Reum, culpæ non resultant ex Inquisitione, nec ulla Inquisitio præcessit, sed querela, vel accusator, & justitia intravit, vel aliud præcessit ex multis, quæ aperiunt viam judici ad procedendum ex officio contra Reum, de quibus latissimè *Socacia de jud. lib. 1. cap. 71. cum multis sequentibus*. Imò, nec quando Inquisitio præ-

cessit, judicium postea formatum, dicitur Inquisitio, nisi ex officio justitiæ procedat; nam, si accusator detur, dicitur judicium illum accusatio, ex his quæ *Maranta de Ord. judic. 6. p. 111. de Inquisit. num. 40. 41. & 48. Gratian. discip. forens. cap. 97. num. 8.* Ergo judicium illud non denominatur à causa præcedente, nec eo quod procedat ab Inquisitione, dicitur Inquisitio, nec per contrarium ex eo, quod non procedat ab Inquisitione, vulgò, *devassa*, definit Inquisitio dici, merito; nam quòd sit, vel non dicenda Inquisitio, solum pendet ab eo, an ex officio justitiæ sine alio accusatore procedatur: non verò à causa, & origine, à qua processit probatio sine culpa, propter quam contra eum proceditur.

Facit illa consideratio; nam, si sensus prædictorum jurium esset, quòd judex non posset inquirere, idest, *devassar*, specialiter contra aliquem infamia non præcedente, rarissimè inquirere posset specialiter nam deberet expectare, quòd tot testes motu proprio ad eum accederent, ut per eos probaretur diffamatio, & eorum dicta deberet ad acta redigere, quod rarissimè posset praticari. Deinde etiam hoc dato inutiliter ferme procederetur ad Inquisitionem; nam, ut plurimùm ex talibus testium dictis probatum remaneret delictum, & sic non utilis esset, aut necessaria alia specialis Inquisitio, non debemus igitur dicere, pro tali specie ferè infructuosa emanasse tot jurium seriosam dispositionem, & omissam fuisse quæstionem in materia præcipuam, an scilicet, possit accusari pro parte justitiæ ille, qui de crimine non est diffamatus, licet illud probari possit. Imò dicendum est, hanc quæstionem, & non illam raram, & ferè incontingibilem jura illa decidisse.

Nunc transeamus ad auctoritates Doctorum, quibus res ista planè probatur, omnes

omnes enim ferè scribentes exteræ patri-
 onis intelligunt, Inquisitione esse ju-
 dicium illud, quod formatur ex officio
 cõtra Reum ita, ut apud Italos vulgari
 lingua appellentur Inquisiti illi, contra
 quos iustitia ex officio procedit, & ut
 nos dicimus, accusatur pro parte iusti-
 tiæ, ut videre est per *Secaciam de sen-*
tentia, & re iudicata, glos. 14. quæst. 7. n.
138. Lancelot. de attent. 2. parte cap. 5.
quasi per tot. & Inquisiti etiam dicuntur
a Claro dicto § fin. quæstio 10. num. 3. in
fine Noltrates autem scribentes, & pra-
 gramaticos decepit vulgaris verbi [In-
 quisitio] acceptio, quæ apud nos fo-
 nat *devassa*, at licet illi nomen conve-
 niat, tamen Inquisitio propria in iure
 aliud est, nempe iudicium illud, quod
 formatur contra Reum jam culpatum in
 Inquisitione, quatenus est informatio-
 nũ assumptio, & *devassa*, vel in alio
 quocunque sumario, vel modo quo-
 libet. Prosequamur auctoritates.

16 *Secacia de iudic. lib. 1. cap. 85. num.*
 2. sic definit Inquisitionem specialem.
Est quoddam jus per officium procedendi
ad condemnationem & punitionem con-
tra aliquos nominatim Inquisitos, & de
certis criminibus diffamatos. Item Clarus
dict. §. fin. quæst. 5. num. 20. & 50. Me-
noch. de præsump. lib. 1. quæst. 88. num. 7.
& 8. Farinat. dictæ quæst. 1. n. 4. Peña
 3. parte direct. coment. 16. definiunt ita.
Specialis Inquisitio est illa, quæ fit per judi-
cem contra particularẽ personam, de cujus
delicto jam curia notitiam habuit. Constat
 igitur per Inquisitionem procedit ad
 condemnationem, & punitionem, item
 formari quando jam curia notitiam ha-
 bet de delinquente, quæ aptissime con-
 veniant Inquisitioni vitæ quæ est iudi-
 cium formatum ex officio contra Re-
 um, & nullatenus talis definitio potest
 convenire Inquisitioni, quatenus est
 testium interrogatio, idest, *devassa*,
 ut patet, ergo &c.

17 *Maranta de Ordinat. iudic. 6. p. tit. de*

Inquisitione num. 6. Butrius in dicto cap.
Qualiter, & quando num. 40. dicunt,
 quod ad specialem Inquisitionem cita-
 tur Reus. Videas igitur Lector, an Re-
 us citetur ad illam Inquisitionem, quæ
 est informatio assumptio, & dicitur
 apud nos *devassa*? Clarum igitur est
 prædictos DD. intellexisse, Inquisitio-
 nem specialem esse iudicium illud for-
 marum contra culpatum ex officio si-
 quidem ad hanc veram Inquisitionem
 sine dubio Reus citatur.

Julius Clarus in dict. §. fin. quæst. 5. n. 18
 3. *Secacia de iudic. lib. 1. cap. 100. num. 11.*
Farinat. de hæresi quæst. 185. §. 4. num.
 16. & tom. 1. tit. 1. *Inquisitione quæst. 4.*
per tot. sæpè repetunt, ex officio, idest
 per Inquisitionem, declarantes idem
 esse procedere ex officio, optimè *Seca-*
cia lib. 2. de iudic. cap. num. 4. vers.
Comprobatur Glos. optima verbo cũ iudice
in cap. Cum speciali de appellat. Lancelot.
de attent. cap. 4. de lim. 23. num. 22.
 quod non potest intelligi de Inquisitio-
 ne, quatenus est interrogatio testium,
 idest *devassa*, illa enim non est modus
 procedendi, ut probavimus supra *in*
vers. 3. probatur. Est igitur intelligen-
 dum de vera, & propria Inquisitione,
 quæ est modus procedendi ex offi-
 cio contra Reum.

Idem Clarus dict. §. fin. quæst. 45. n. 19
 9. dicit, quod in Inquisitione præsta-
 tur Reo iuramentum de veritate dicẽ-
 da. Videas igitur an huiusmodi dictum
 convenire possit Inquisitioni, quatenus
 est interrogatio testium, idest, *devassa*?
 Certè tali speciei non potest cõvenire,
 sed illi Inquisitioni, quæ est iudicium
 formatum cõtra Reum simile accusatio-
 ni, quod iudicium est vera Inquisitio.

Practica Papiens. tit. de forma Inquisi-
tionis ad finem. Farinat. de Inquisit. dicta
quæst. 1. num. 32. dicunt, quod in con-
 clusione Inquisitionis, debet apponi
 clausula illa, iustitiam petit, ut so-
 let apponi in libelis, nam capitula
 Inqui-

Inquisitionis idem sunt in effectu, quod articuli libelli, ut ait *Socacia de Judic. lib. 1. cap. 100. num. 11. vers. Si loquimur*, ibi, *quia articuli dicuntur quando proceditur ad instantiam partis, & capitula, quando proceditur ex officio. Et cap. 86. num. 16. ibi, quia formare Inquisitionem erat elicere, ex precedenti informatione diffamationis, & indiciorum titulum, vel libellum quendam contra eum qui ex illa assumpta informatione apparebat diffamatus seu indiciatus, &c. Quid appetitur? Addit Farinat. dicta quest. 1. n. 12. sequenti Debet in Inquisitione apponi annus, & mensis commissi delicti: nam licet text. in l. Libellorum loquatur in accusatione, tamen idem erit in libello Inquisitionis, cum hodie Inquisitio successerit loco accusationis. Sane hæc sunt adeo clara, ut inductione non indigeant.*

21 *Glosa verbo, Confessus in cap. 2. de confessus cū pluribus, quos citat Præceptor Comibr. Christoph. Joam in comment. ad dictum text. num. 57. asserunt, contra Vicentium, de quo ibi, confitentem incidenter simoniæ crimen fuisse formatam Inquisitionem, & per hujusmodi viam fuisse condemnatum, & sic ex illo text. deducunt DD. quod ut possit puniri, qui incidenter crimen confitentur, debet adversus eum formari Inquisitio idest, institui iudicium, & accusatio pro parte justitiæ, fundata in illa probatione, quæ ex confessione incidenter facta resultat, & hoc jure utimur; nam quando per viam exceptionis, vel aliàs, probatur crimen incidenter, jubetur Promotori, ut promoveat, & accusationem pro parte justitiæ instituat contra illum, de cujus delicto sic incidenter constat, ut sic puniri possit: id ergo significare volunt prædicti DD. quatenus asserunt, formandam esse Inquisitionem in dictis terminis, & nullatenus significare intendunt, quod sit inquirendum idest, *devassar*, hoc enim esset ineptum, & in auditum interminis*

de quibus agunt.

*Clarus dict. § fin. quest. 11. num. 1. 22 Farinat. tom. 1. de Inquisitione dict. quest. 1. n. 69 cum alijs dixerunt, Inquisitionem formatam contra absentem nullam esse, & est de text. in dicto cap. Qualiter, & quando, & intelligendum pro Inquisitione processum formatum, idest, accusationem pro parte justitiæ rectè procedunt, quæ dicta sunt, & eodem jure utimur, ex simili dispositione Ordinatione nostræ lib. 5. tit. 126. §. 3. secundum quam non proceditur regulariter pro parte justitiæ contra absentem. Sin autem pro Inquisitione intelligatur illa testium interrogatio, & informationum assumptio, quæ dicitur apud nos *devassa*, prædicta Doctorum assertio inepta est, & falsa; nam contra absentem interrogantur testes, & formatur sine dubio, talis Inquisitio, idest *devassa*, imò semper fit contra non presentem in iudicio, & ignorantem.*

*Idem Clarus ubi supra quest. 45. num. 13. sic scribit ex Saliceto: Cauti iudices ante Inquisitionem recipiunt informationem testium, & inscriptis redigunt, & habita informatione, formant Inquisitionem, & si pœna sit corporis faciunt citare Reum re, & postea faciunt illum respondere Inquisitioni &c. Ex quibus colligitur post informationes summarias, & post Rei incarcerationem formari Inquisitionem, & Reum illi respondere. Ergo Inquisitio non est testium interrogatio, quam nos *devassa*, dicimus, sed processus ex officio formatus à libello usque ad sententiam ad Reum puniendum.*

Maranta de Ordine judic. 6 parte tit. 23 de Inquisit. num. 30. Farinat. tom. 1. de Inquisitione dict. quest. 1. num. 4. cum alijs, speculat. tit. de Inquisit. §. Quando autem, dixerunt, quod per Inquisitionem generalem crimina deteguntur, per specialem puniuntur, & quod gene.

generalis est præparatoria ad habendas informationes: specialis verò est solemnis. & ordinaria ad puniendum. Ergo Inquisitio specialis est iudicium illud ex officio formatum contra Reum, non testium interrogatio, vulgò *devassa*, hæc enim longe distat à via puniendi Reum, imò est tantum assumptio informationum, & probationum contra eum.

Secacia de judic. dict. lib. 1. cap. 100. num. 11. Clarus dict. §. finali quest. 6. num. 22. dixerunt, quod iudex debet ad se vocare Reum, & illi dicere. *Ego intendo inquirere contra te super talibus criminibus*, Videas igitur benevole Lector, an ita fiat in illa Inquisitione, quæ dicitur apud nos *devassa*? Sanè apertissimum est, nullatenus Reum admoneri, aut citari ad talem Inquisitionem, sed ad illam, quæ est iudicium formatum, & in effectu accusatio pro parte justitiæ; ista ergo est Inquisitio, de qua intelligunt prædicti DD.

24. *Idem Secacia dicto lib. 1. de judic. cap. 83. num. 1. vers. Tertia referendo Angelus dicit*, quod quando iudex Ecclesiasticus inquit contra aliquem, non ad poenam, sed tantum ad poenitentiam illi imponendam, potest Reus comparere per procuratorem, quia non dicitur propriè causa criminalis; ergo Inquisitio est iudicium formatum, in quo Reus per se, vel per procuratorem comparet.

Farinat. dict. tit. de Inquisition. quest. 9. n. 16. Secacia de judic. dict. lib. 1. cap. 84. n. 23. postquam posuerunt illam regulam quòd scilicet. Inquisitio non potest formari contra aliquem, nisi præcedente infamia, limitant prædictam regulam in Inquisitione, quæ fit contra officiales justitiæ in syndicatu, sed statim advertunt, quòd prædicta limitatio non pertinet ad illam regulam, quia Inquisitio, de qua regula loquitur, & ad quam requiritur, quòd præcedat in-

famia est Inquisitio, quæ fit ad puniendum, at Inquisitio, de qua limitatio loquitur est ad investiganda delicta ab officialibus commissa. Ex quibus constat apertissimè prædictos DD. intellexisse, Inquisitionem illam ad quam requirunt, quòd præcedat infamia, esse iudicium formatum ad puniendum Reum, non illam, quæ est tantum interrogatio testium idest, *devassa*, hæc enim investigatio tantum criminis, vel criminosis dici potest.

Barb. in l. Heres absens §. Proinde tit. 25 de foro delicti num. 121. ff. de judic. Gratian. descept. forens. cap. 97. n. 8. Secacia de judic. dict. cap. 85. n. 11. Maranea dicto tit. de Inquisit. 6. p. n. 40. 41. & 48. apertissimè *Capol. cautela 25.* dicunt, quod pars offensa debet citari, ut accuset, si velit, & si accuset, cessat Inquisitio: quòd necessario intelligendum est de iudicio, & processu formato ex officio ad puniendum Reum, hic enim processus cessat, si pars accusat, at non potest intelligi, quòd cessat Inquisitio quatenus est interrogatio testium, idest *devassa*, nam hæc jam formata, & expedita est, quando pars offensa citatur, ut accuset, si velit, neque quando casus est Inquisitionis, vulgò *devassa*, illa cessat, licet aliàs pars offensa querelam proponat, vel accuset, ut apud nos est certum, & diximus *supra quest. 1.* Dubitari igitur non potest, Inquisitionem in dictis locis accipi, pro iudicio formato ex officio, & pro accusatione pro parte justitiæ, quæ cessat quando offensus accusat.

Farinat. in practic. tom. 2. tit. 5. quest. 26. n. 26. dixit quòd sola partis querela non facit iudicium ad inquirendum, hoc est ad formandam, & transmitendam Reo, Inquisitionem, sed benefacit iudicium ad assumendas informationes. In quibus clare ostendit, Inquisitionem esse processum ordinatum ex officio ad puniendum Reum, ad quem processum non

non sufficit sola partis querela, licet sufficiat ad interrogandos testes specialiter, vel *per a devassar*.

Videantur Paz in praxi 1. part. tom. 1. tempore 6. num. 36 Barb. cum citatis in leg. Heres absens §. Proinde tit. de foro delicti n. 115. ff. de judic. Filvic. in Decalog. tract. 40. cap. 6. num. 189 & 190. Ex quorum dictis, & aliorum (quos infinitum esset allegare, & eorum dicta expendere) probatur aperte nostra assertio, & apertissime constat Inquisitionem, ad quam infamia præcedens requiritur in jure, imò Inquisitionem simpliciter, & per antonomasiam esse iudicium, in quo ex officio proceditur ad puniendum Reum, & idem, quod apud nos accusatio pro parte justitiæ, non verò esse assumptionem informationum, & testium interrogationem, quam nos dicimus *devassa*, licet etiam hæc lato modo, & minus principaliter Inquisitio dicatur.

Ex resolutis, & probatis hucusque inferitur primò Inquisitionem, ad quam requirunt præcedentem infamiam *text. in dict. cap. Qualiter, & quando 24. de accusat. cum similibus*, esse Inquisitionem ordinariam, & solemnem, & idem quòd apud nos, accusatio pro parte justitiæ, & prosequens jura illa non probare Nostratum opinionem existimantium, Inquisitionem, de qua jura illa agunt, esse illam summariam, & non judicialem interrogationem, & informationum assumptionem, quam nos *devassa*, dicimus. Et sic nostram quæstionem per jura illa nullatenus decidi, neque per illa fundari dispositionem *Constitutionem, vel Concilij Provincialis Bracharenf. de quibus supra num. 6.*

27 Secundò inferitur intellectus ad illud dictum Doctorum communiter asserentium, in crimine hæresis posse procedi ad Inquisitionem specialem, infamia non præcedente, ut cum multis, quos citat, & scribit *Farinat. de Inqui-*

fit. quæst. 9. num. 14. & cum alijs Bonac. tom. 2. disp. 10. punct. 5. num. 15. Nam intelligendum est, ut significet, posse Reum hæresis accusari pro parte justitiæ, & puniri etiam si non constet, eum diffamatum de illo hæresis crimine; nam id regulariter in alijs criminibus non licebat, ut probavimus, & explicavimus infra à *num. 54.* Non autem intelligendum est (prout perperam *Farinat.* intelligere videtur) posse interrogari specialiter, an aliquis commiserit crimen hæresis: nam hoc non continere specialitatem, cum secundum nostram opinionem id prohibitum non esset in dictis juribus, ut supra ostendimus, nec alio jure, aut ratione, ut infra à *num. 34.* probavimus. Neque etiam continere utilitatem; nam, si concessio illa intelligeretur de interrogatione tantum, quoniam jure, aut auctoritate posset Reus accusari judicialiter, aut puniri contra regulam *text. in cap. Inquisitionis §. Tertie de accusat.* Intelligenda est ergo dicta assertio Doctorum, ut significet, posse, inventis indicijs, sive probationibus hæresis, illius Reum accusari pro parte justitiæ, & puniri, licet, non sit diffamatus, quod similiter in alijs delictis atrocibus licebat, ut ait *Farinat. sup. num. 15.* & hodie, per consuetudinem, generaliter licet, ut infra probavimus à *nu. 60.*

Tertiò inferitur intellectus ad ea, quæ 28 scribunt *Sccacia de iudicibus lib. 1. cap. 74. & 75. & sequentibus* cum alijs asserentibus, exceptionem, notorium: probationem factam in alijs actis aperire iudici viam ad inquirendum: nam sensus est, quòd iudex habens ex dictis causis informationem contra aliquem potest ex officio contra eum procedere, & iudicium, id est accusationem pro parte justitiæ instituere ad eum puniendum, & hoc jure utimur: nam quando per viam exceptionis probatur contra aliquem delictum, licet per illam proba-

probationem, vel per confessionem incidenter factam, puniri non possit, nisi prius contra eum iudicium instituat, tamen iudex ductus illa informatione jubet Promotori, quod promoveat contra illum, & sic iudicio instituto pro parte iustitiæ puniri solet, & potest ex dictis Doctorum resolutionibus, junctis illis, quæ diximus *suprà* n. 21. Nullatenus verò significat prædicta Doctorum assertio, dictas causas aperire viam Inquisitioni, idest interrogationi testium, vulgò *devassa*, quia illa non formatur post dictas causas; sed Reus citatur, & adversus eum proceditur, & ineptissimè in talibus terminis fieret Inquisitio, vulgò *devassa*.

29. Quarto inferitur intellectus ad *text.* in cap. 1. §. *Sanè decensib.* lib. 6. ubi disponitur, quòd quando Archiepiscopus visitans suffraganei Provinciam invenit aliquos de criminibus diffamatos, id Ordinario, denunciaret, ut ipse contra illos solemniter inquirat. Et sensus est, quòd ad Ordinarios remittat informationes, sive culpas, ut ipsi, iudicio instituto, Reos puniat, id enim significat inquirere, & clarius, solemniter inquirere [ut *text.* dicit] *secundum Farinat. de Inquisit. quæst. 1. num. 4.* Et hoc iure utimur in similibus terminis; nam, quando visitant aliqui Archidiaconi jus visitandi habentes, peracta visitatione, informationes, idest culpas inventas, remittunt Ordinarijs, idest Vicarijs Provinciarum, qui contra sic culpatores instituunt iudicia, idest accusationes pro parte iustitiæ ad eos puniendos: at nullatenus inquirunt, idest *devassam*, neque in talibus terminis id erat necessarium, aut aptum. Imò Inquisitiones, quatenus sunt *devassas*, à Visitatoribus peraguntur.

Quinto inferitur, qualiter intelligendum sit, quòd scripsit *Maranta de Ordin. iudic. 6. p. tit. de Inquisitione num. 30.* dicens, frustra fieri Inquisitionem

generalem, si non deveniatur ad specialem: nam sensus est, quòd frustra aliquis culparetur in Inquisitione generali, si iudex non descenderet postea ad Inquisitionem specialem, idest ad procedendum, & formandam accusationem pro parte iustitiæ contra Reum, ad eum puniendum, & meritò id asserit *Maranta dicto loco*: nam ad hunc finem fit Inquisitio generalis, scilicet, ut inventis informationibus contra criminofum, ille puniatur. At non est sensus, quòd frustra fieret generalis, si non descenderetur ad Inquisitionem specialem, idest interrogationem testium, & ut dicimus *devassa especiali*, nam rarissimè ad eam descenditur, vel descendere necessarium est, ut cuilibet consideranti, vel in praxi versanti apertum est, passum enim plena culpæ probatio resultat contra aliquem ex ipsa generali Inquisitione.

Sextò inferitur, quare iudices illi, qui constituti sunt ad cognoscendum de causis hæreticæ pravitatis, & ad procedendum ex officio contra hæreticos, denominentur Inquisitores, quòd nomen illis tribuitur, ut existimo, quia ferè semper ex officio procedunt, ut tradit *Eymericus 3. parte direct. num. 67.* ubi, *Peña coment. 14. Farinat. de hæresi quæst. 185. §. 3. numer. 1. Fr. Antonio de Souza in phorism Inquisit. lib. 2. cap. 2. n. 5.* qui asserunt, apud Inquisitores raro, aut nunquam admitti accusatorem; procedunt igitur per viam Inquisitionis, idest ex officio. Et nullatenus dicuntur Inquisitores, quia inquirant, idest *devassam*; nam Inquisitio, quatenus est *devassa*, frequentior est apud alios iudices, qui tamen Inquisitores non appellantur, quia non magis ex officio, quàm per viam accusationis procedunt. Competit igitur nomen illud Inquisitionibus hæreticæ pravitatis, quia cum Inquisitio sit modus procedendi ex officio ad Reos puniendos,

& semper ex officio procedant Inquisitores, & non alio modo, recte hujusmodi nomine appellantur.

31 Septimo ex dictis infertur, qualiter procedat illa questio, quam excitant *Cov. pract.* 11. num. 6. *Clar. in dict.* §. *fin. quest.* 39. num. 4. *Barb. in l. Heres absens* §. *Promde lib. de foro delicti à numero 27 ff. judic. Gam. decis.* 53. qui disputant an judici loci delicti, an verò judici domicilij Rei competat formare Inquisitionem specialem; nam, ut supra *quest.* 4. num. 7. diximus intelligendo pro Inquisitione processum formandū contra Reum ex officio ad eum puniendum, recte questio procedit, & dubitari potest, cui ex iudicibus competat, Reum puniri. At intelligendo pro Inquisitione interrogationem testium, idest *devassa*, apertissimum est, judici loci delicti, & non alteri competere illā formare, ut ibi probavimus, & apud nos est decisū per *Ordin. hoc tit.* 95. §. 31. & 65. cum aliis citatis dicto loco.

2 Octavo ex dictis infertur, qualiter intelligendum sit, quòd scribunt *Marranta de Ordin. judic.* 6. p. num. 102. *Farinat. qui de more plures citat. in practic. crim. tom. 1. tit. 1. quest. 1. à num. 53. & quest. 7. quasi per tot.* asserentes, nullam esse Inquisitionem formatam per iudicem incompetentem: nam, ut ex ipso *Farinat.* dictis locis, apertissimè colligitur, illa assertio intelligitur de Inquisitione ordinaria, & solemnī, quatenus est modus procedendi ex officio contra Reum ad eum puniendum, non verò intelligitur de illa impropria Inquisitione, quæ nihil aliud est, quàm summaria informationum recentio, quæ apud nos dicitur *devassa*, nam in tali specie Inquisitionis rectè, & validè iudex incompetentens, imò etiam incapax recipit informationes contra eum, qui suæ jurisdictioni non subest, ut apertè probavimus *questio præcedenti à num. 18.*

33 Nonò ex dictis infertur intellectus ad textum in cap. *Inquisitionis* §. *Tertiæ in vers. Et utrum, & vers. Nec ad petitionem de accusation.* ubi disponitur, quod non est procedendum ad Inquisitionem ad petitionem eorū qui schedulas, vel libellos informationis super criminibus contra aliquem portigunt in occulto. Idest, quod iudex non debet procedere ad inquirendum contra aliquem, propter similes schedulas, quæ frequentissimè illis occultè mittuntur, vel traduntur contra aliquos. Nam intelligendus est notabiliter *text.* iste, ut significet, non esse procedendum judicialiter contra aliquem, nec contra eum formandam ordinariam, & solemnem Inquisitionē, propter hujusmodi schedulas. Neque dicas, hanc assertionem esse indubitatam, & sic non videri circa illam emanasse illius *textus* decisionem; nam satis fit advertendo, quòd, ut infra num. 64. dicemus, merito poterat dubitari, an sicut ad accusationem proceditur, nullo summario, vel informatione culpæ præcedente, ita similiter idem liceret ad procedendum per viam Inquisitionis, idest ad accusationem pro parte justitiæ faciendam: unde si id potuit dubitari quando nulla profus aderat informatio, multo magis, quando aliqua aderat, scilicet, illa contenta in schedula occultè tradita, non igitur questio erat indubitata. Non autem intelligitur dicti *text.* decisio, ut significet, iudicem motum per illas schedulas non posse testes contra illas personas interrogare, neque in Inquisitione vulgò *devassa*, descendere ad specialem interrogationem contra eos: nam hoc judici licet, placuit *Hostiensis in tit. de Inquisitione vers. Ut autem,* & observat praxis, præcipue iudiciorum ecclesiasticorum, ubi admittuntur hujusmodi schedulæ, quas appellant denunciations, & interrogantur specialiter testes relati, vulgò as
referidas